

Засновники

Національна академія наук України
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського

Головний редактор

Олексій ОНИЩЕНКО, академік НАН України

Редакційна колегія

Л. Дубровіна (заступник головного редактора)

Н. Маслакова (відповідальний секретар)

Г. Бор'як

А. Бровкін

О. Воскобойнікова-Гузєва

В. Горовий

Г. Ковальчук

Л. Костенко

В. Омельчук

М. Романюк

П. Тронько

А. Чекмар'юв

О. Додонов

О. Литвиненко

В. Широков

В. Рубан

Б. Ігнатенко

Х. Ласкажевська (Польща)

С. Філіпи-Мартутинович (Сербія)

І. Славінські (Австрія)

К. Брюс (Німеччина)

Л. Біглоу (Велика Британія)

Заснований у 1993 році.

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 17072-5842 ПР від 09.08.2010 р.

Виходить 6 разів на рік

Адреса редакції:

НБУВ, пр-т 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039,
Україна

Тел. (044) 524-43-50

E-mail: b_visnyk@nbuv.org.ua

bibvesti@bigmir.net

Передплатний індекс 74049

Редакційна колегія журналу
не завжди поділяє думку авторів.

Founders

National Academy of Sciences of Ukraine
V. Vernadsky National Library
of Ukraine

Editor-in-Chief

Oleksii ONYSHCHENKO, academician of NAS of Ukraine

Editorial board

L. Dubrovina (Deputy of Editor-in-Chief)

N. Maslakova (Responsible for publication)

H. Boriak

A. Brovkin

O. Voskoboinikova-Huzeva

V. Horovyi

H. Kovalchuk

L. Kostenko

V. Omelchuk

M. Romaniuk

P. Tronko

A. Chekmariov

O. Dodonov

O. Lytvynenko

V. Shyrovkov

V. Ruban

B. Ihnatenko

H. Laskazhevska (Poland)

S. Filipy-Martutynovych (Serbia)

I. Slawinski (Austria)

C. Bruce (Germany)

L. Biglow (Great Britane)

Founded in 1993.

The State Registration Certificate:

КВ № 17072-5842 ПР of 09.08.2010

Frequency of publication is bi-monthly

Editorial office address:

VNLU, 3, Prospekt 40-richia Zhovtnia, Kyiv, 03039,
Ukraine

Tel.: (044) 524-43-50

E-mail: b_visnyk@nbuv.org.ua

bibvesti@bigmir.net

Subscription Index 74049

The opinions expressed herein are solely the views of the authors
and do not necessarily reflect those of the editorial board.

Зміст

Соловяненко Д. Академічні бібліотеки у новому соціотехнічному вимірі: Частина третя. Роль академічних бібліотек у конструюванні інтегрованих інформаційних е-середовищ 3

Ігнатюк М. Упровадження АІБС «ІРБІС 64» у практику роботи бібліотек (з досвіду Житомирської універсальної наукової бібліотеки ім. О. Ольжича) 18

Вертії Ж. Застосування тренінгових форм роботи у вітчизняному бібліотечному процесі 26

Малолетова Н. Німецька національна бібліотека у Лейпцигу: основні напрями діяльності 34

**Міжнародна наукова конференція
«Еволюція структури і функцій
бібліотекознавства під впливом
сучасних інформаційних технологій»**

Сучасне бібліотекознавство:
комплекс традицій та оновлень 40

Теоретико-методологічні засади розвитку
бібліотекознавства 46

Електронне середовище
бібліотечної галузі:
нові ресурси та можливості 51

Сучасна бібліотека в системі
соціальних комунікацій 55

Біографіка і новітні
інформаційні технології 58

Книгознавство та документознавство:
нові пріоритети розвитку
в інформаційному просторі 62

Система ІРБІС в українських бібліотеках 65

Інноваційні технології збереження
бібліотечних фондів 67

Рекомендації міжнародної наукової конференції
«Еволюція структури і функцій
бібліотекознавства під впливом
сучасних інформаційних технологій» 70

* * *

Показчик змісту журналу
«Бібліотечний вісник» за 2010 р. 71

Contents

Solovianenko D. The academic libraries in the new sociotechnical perspective: Part third. The role of the academic libraries in construction of the integrated information e-environments 3

Ihnatiuk M. AILS «IRBIS 64» introduction in practice of libraries activities (by experience of O. Olzhych Zhytomyr regional universal scientific library) 18

Vertii Zh. Application of training work forms in domestic library process 26

Maloletova N. German national library in Leipzig: the main trends of activities 34

**International scientific conference
«The evolution of library science structure
and functions under the impact
of modern information technologies»**

Modern library science:
a complex of traditions and renovations 40

Theoretical and methodological bases
of development of library science 46

The electronic environment
of library branch:
new resources and possibilities 51

Modern library in system
of social communications 55

Biographic and the newest
information technologies. 58

Bibliology and document science:
new priorities of development
in information space 62

IRBIS system in the Ukrainian libraries 65

Innovative technologies
of preservation of library funds. 67

Recommendations of the international scientific conference «The evolution of library science structure and functions under the impact of modern information technologies» 70

* * *

Index of contents of the «Biblioteknyi visnyk» journal for 2010. 71

Денис Соловяненко,
наук. співробітник НБУВ,
канд. іст. наук

Академічні бібліотеки в новому соціотехнічному вимірі:

Частина третя. Роль академічних бібліотек у конструюванні інтегрованих інформаційних е-середовищ

Аналізуються основні тенденції розвитку академічних бібліотек кінця XX – початку XXI ст. У третій частині дослідження увагу зосереджено на проблемах розвитку пошуково-навігаційного інструментарію в аспекті створення бібліотечних порталів. Виявлено, що у першій декаді XXI ст. зусилля бібліотек були зосереджені на розробленні засобів інтеграції гетерогенних інформаційних середовищ на комплексних технологічних суперплатформах (порталах). До ключових технологій бібліотечних порталів слід віднести моделі транспортування контекстно-залежних метаданих OpenURL, унікальної ідентифікації об'єктів (DOI, PMID тощо) та стандартизованого збирання веб-статистики SUSHI. Базовим методологічним підходом програмної інтеграції функціональності гетерогенних інформаційних систем є стек технологічних стандартів веб-сервісів. Констатовано, що існуючі інтегровані е-середовища бібліотек є інформаційно-технологічним каркасом для побудови на їх основі комплексних науково-інформаційних лабораторій XXI ст.

К л ю ч о в і с л о в а: академічні бібліотеки, бібліотечні портали, інфраструктура, пошуково-навігаційний інструментарій, OpenURL.

The paper is devoted to an overview of key trends in academic libraries of late 20th – early 21st centuries. The third part of the research is concentrated on library's issues relating to the development of search and navigation tools as a part of their library portals. The core concepts and functional requirements of library portals are presented. The OpenURL model, a key technology of library portals, is analyzed in details. The software package reSearcher is described as an example of functional performance of the model. The preparedness levels in academic libraries for realization of e-science development tasks are characterized.

К е у в о р д s: academic libraries, library portals, infrastructure, search & navigation tools, OpenURL.

С трімкий розвиток новітніх технологій дорібно змінив науково-інформаційне середовище, в якому функціонують академічні бібліотеки. Розглядаючи питання трансформації інформаційної діяльності, потрібно зазначити, що бібліотеки завжди перебували на вістрі інноваційних процесів, вони в числі перших розробляли та впроваджували високотехнологічні рішення, часом, навіть випереджаючи соціальні очікування своїх користувачів. Проте, існують у академічному бібліотекознавстві приклади, коли книгозбірні відставали у питаннях впровадження новітніх технологій і мали наздоганяти загальний суспільний рівень інформатизації.

Так, у другій половині XX ст. головна парадигма інноваційного розвитку бібліотек, традиційно,

була пов'язана зі сферою каталогізації: конверсії карткових каталогів у електронну форму та започаткування онлайн-бібліотечних каталогів. У 1960-х рр. бібліотеки вперше почали експериментувати з комп'ютерними технологіями під час формування каталогів, у 1970-х рр. вони вже мали спеціалізоване програмне забезпечення для доступу читачів до електронних каталогів (автоматизовані бібліотечно-інформаційні системи (АБІС) або, у термінології бібліотек США, Європи, інтегровані бібліотечні системи). У 1980-х рр. відбулося переосмислення засобів доступу до каталогів та забезпечення їх представлення у мережевому середовищі. Був розроблений комунікаційний протокол Z39.50, настав так званий «золотий час онлайн-каталогів» [24]. В цей

період онлайніві каталоги уособлювали успішність бібліотечної справи і до кінця десятиріччя майже кожна поважна наукова бібліотека пропонувала їх власним читачам [11]. У середині 1990-х рр. розвиток веб-технологій дав змогу бібліотекам вперше пов'язати бібліографічні записи у їхніх каталогах з самими ресурсами у цифровому форматі, забезпечити процеси інтегрованого онлайнівого обслуговування читачів, онлайніві каталоги досягли вищої точки свого розвитку [10, с. 138; 11]. З поступом веб-технологій докорінно змінилася сама суть інформаційної діяльності, проте, постачальники АБІС традиційно орієнтувалися на задоволення потреб бібліотекарів, а не кінцевих користувачів; у 1990-х рр. вони не встигали за інноваціями у сфері пошуково-навігаційних технологій, тому розпочався період стагнації у розвитку АБІС [3] і зниження значущості локальних бібліотечних каталогів [24]. Електронні каталоги бібліотек продовжують розвиватися й у ХХІ ст., проте, з кожним днем у середовищі бібліотекознавців міцніє переконання, що наразі вони як технологічна парадигма перебувають на останній стадії свого «життєвого циклу» [3; 10, с. 135; 11; 24; 30].

Поява та розвиток веб-технологій призвели до революційних змін у користувацьких вимогах до інформаційно-пошукових систем. У свої «золоті часи» останніх декад ХХ ст. онлайніві бібліотечні каталоги були основними інформаційно-пошуковими інструментами науковців [24], але ці часи минули [3; 24]. Веб-орієнтовані системи пошуку інформації, зокрема Google та Amazon, за декілька років зуміли майже повністю витіснити бібліотечні каталоги як інструмент науково-інформаційної діяльності. Вони запропонували науковцям широту пошуку та інструментарій зовсім іншого рівня функціональності. Так, вже у 2000 р. щоденна кількість пошуків у Google перевищувала щомісячну кількість пошуків у електронних каталогах всіх бібліотек системи Каліфорнійського університету [24]. Бібліотеки та їх інформаційні системи перестали бути «першим місцем» для отримання інформації, а багато користувачів взагалі залишали поза увагою бібліотечні ресурси. Для академічної спільноти онлайніві бібліотечні каталоги перетворилися на «телефонні довідники поруч зі справжніми пошуковими інструментами» [3]. За результатами комплексного опитування OCLC [26], станом на 2005 р. 84 % респондентів розпочинали інформаційні пошуки у пошукових системах Інтернету, 1 % – на бібліотечних веб-сайтах. Задоволеність інфор-

мацією, отриманою за допомогою пошукових систем Інтернету та за посередництва бібліотек, приблизно однакова (відповідно, 89 % та 88 %). 91 % респондентів при задоволенні власних потреб готові брати до уваги інформацію, отриману через пошукові системи Інтернету, 55 % – інформацію, отриману під час відвідання бібліотек, 42 % – інформацію з онлайнівих бібліотек. При цьому, вибірка респондентів у даному дослідженні передбачала, що 96 % з них є відвідувачами бібліотек і 72 % мають постійні читацькі квитки. Респондентам запропонували порівняти бібліотеки (у т. ч. онлайніві) та пошукові системи Інтернету за сімома базовими критеріями. Як з'ясувалося, за показниками «швидкість», «зручність», «простота використання», «економічність» та «надійність» пошуковим системам Інтернету надали перевагу більш ніж 2/3 респондентів. А ось за показниками «поважність / довіра до джерела» та «якість / точність інформації» більшість респондентів (відповідно, 60 % та 56 %) на перше місце поставили саме бібліотеки.

Результати даного опитування часто використовують у фаховій науковій літературі для обґрунтування стратегій подальшого розвитку бібліотечно-інформаційних систем. Враховуючи існуючі масштаби глобального веб-середовища, природно, що бібліотечні системи та їх онлайніві каталоги поступилися пошуковим серверам Інтернету за інтенсивністю використання; локальний фонд будь-якої окремої бібліотеки та веб-середовище загалом – це незіставні за обсягами величини. Наведемо деякі цифри. За підрахунками експертів [17], вже у 2006 р. сукупний обсяг даних у цифровій формі досяг показника $1,288 \times 10^{18}$ біт, тобто приблизно 161 екзабайт (одна чверть цих даних – оригінали, три чверті – їх копії); у перерахунку це приблизно у 3 млн разів більше, ніж сукупний обсяг усіх книг, написаних протягом людської історії або приблизно по 6 т книг на кожного мешканця Землі. Орієнтовний обсяг цифрових даних, що очікується у 2010 р., експерти оцінили у 988 екзабайт.

Розміри веб-середовища експонентно збільшуються, відповідно, зростає значущість інструментів пошуку веб-ресурсів. Але в контексті нашого розгляду, важливо те, що бібліотеки ще й досі зберігають в очах користувачів свій статус інформаційних експертів. Завдання бібліотек – використати цей кредит довіри та запропонувати академічній спільноті пошуково-навігаційний продукт, адекватний її очікуванням за функціональністю та масштабністю. Якщо фено-

мен системи Google полягає у тому, що вона відкрила користувачам «єдине вікно у Всесвіт веб-орієнтованої інформації», то академічні бібліотеки здатні зробити більше – відкрити вченим адекватні за якістю, зручністю, економічністю та надійністю «вікна у Всесвіт якісної та корисної наукової інформації, доступної для використання». Для цього необхідна зміна стереотипів мислення бібліотекарів. Останні повинні дивитися очима сучасних вчених на світ наукової інформації у всій його різноманітності. «Дослідники не потребують когось, хто адмініструє *бібліотеку*, натомість вони потребують того, хто здатен засвідчити, що вони мають найкращу доступну інформацію, у зручному місці, у зручний час, у найекономічніший для них спосіб [...] Людям, *справді*, менше потрібна «бібліотека», але *бібліотекарів* нового кваліфікаційного рівня вони можуть потребувати більше, ніж колись раніше» [7, с. 338]. Отже, бібліотеки «повинні почати існувати у вимірах цього світу, і перестати усвідомлювати себе лише як приміщення, де зберігаються фізичні колекції» [15], вони мають завершити еволюційний перехід від підтримки опису та доступу до інформаційних ресурсів на рівень усвідомлення повної відповідальності за відбір і ґрунтовний аналіз потоків знань навколо вченого [21, с. 2].

Забезпечення даного переходу стало одним з головних пріоритетів розвитку академічних бібліотек у першій декаді ХХІ ст., і нині цей процес не можна вважати завершеним. Від бібліотекаря сьогодні вимагається переосмислення суті своєї діяльності на рівні інноваційного розуміння принципів організації власних фондів. Сучасна бібліотека, академічна бібліотека в першу чергу, забезпечує своїм користувачам не лише можливості роботи з ресурсами, фізично наявними у бібліотечних приміщеннях, але й онлайнвий доступ до «розподілених фондів», які фізично знаходяться у тисячах різних систем, розпорошених по всьому світу. Номенклатура ресурсів сучасного бібліотечного фонду постійно змінюється, більше того, онлайнве середовище трансформує деякі базові принципи інформаційної діяльності. При цьому динамічно змінюються не лише колекції ресурсів, але й зміст окремих ресурсів у межах колекцій.

Інноваційні технології відкрили нові горизонти у динаміці знань. Інформація перестала бути статичною, вона стала динамічною. Замість статичних друкованих списків, до обігу увійшли динамічні списки, які змінюються з розвитком кон-

цепцій. Замість статичних визначень слів та концептів у друкованих словниках вчені отримують динамічні визначення, на розвиток яких справляють вплив наукові, історичні та культурні чинники. Їм доступні карти та атласи, зміст яких змінюється разом зі змінами кордонів країн [31]. Сучасна бібліотека, фактично, забезпечує своїм користувачам доступ не до ресурсів, а до динамічних інформаційних середовищ, у яких наявні ці ресурси; її фонд «живий», він не має чітких кордонів, перебуває у постійному бурхливому розвитку. За таких умов існуючі каталоги бібліотек, карткові чи онлайнві, стають об'єктивно нездатними забезпечити користувачам повний, оперативний та актуальний доступ до значної частини (онлайнвого) бібліотечного фонду [10, с. 135, 141]. Протягом тисячоліть бібліотеки вдосконалювали форми каталогів, їх носії, але не змінювали саму суть парадигми описової каталогізації [24]. Тому сьогодні більшість традиційних АБІС хоча й пропонують базові можливості для адміністрування електронного змісту, вони все одно залишаються, так би мовити, «принтоцентричними», орієнтованими на агрегацію даних про друковані видання [6; 25]. Онлайнві ж інформаційні ресурси з таких джерел, як, скажімо, бази даних відслідковування цитованості, електронні журнальні платформи, повнотекстові бази даних тощо, мають свої якісні відмінності. До таких джерел не можуть застосовуватися традиційні бібліотечні методи описової каталогізації, вони потребують інших технологічних рішень.

Відповідно, з метою інтеграції механізмів доступу користувачів до середовищ інформаційних ресурсів, бібліотеки почали прагнути до створення та підтримки істотно інших типів інформаційно-пошукових систем: порталів, здатних обслуговувати стратегії федеративної пошуково-навігаційної діяльності користувачів у глобальному гетерогенному розподіленому інформаційному середовищі. Не йдеться про відмову бібліотек від електронних каталогів; АБІС виконують завдання, покладені на них, і, в своєму сенсі, вони як технологічна парадигма також перебувають у стані революційного переосмислення. Каталоги й надалі розвиватимуться як ключові джерела отримання інформації про фізичні колекції бібліотек [10, с. 135]. Деякі фахівці, розглядаючи стратегію переходу бібліотек від локальних до мережевих каталогів (TEL, WorldCat тощо), говорять навіть про їх «друге життя» і прогнозують повернення їм статусу ключових пошуково-навігаційних джерел [24; 27].

Але поряд з ними (часто, архітектурно, над ними) розвиваються і будуть розвиватися в майбутньому програмні засоби організації федеративної науково-інформаційної діяльності у тих середовищах, які об'єктивно не можуть бути покриті електронними каталогами. Таким чином, рівень проблематики – побудова систем, здатних інтегровано обслуговувати інформаційну діяльність користувачів у численних інформаційних середовищах (одним з яких є локальний або мережевий онлайнний каталог бібліотеки) – «єдине вікно» для здійснення інформаційної діяльності у «Всесвіті доступних знань».

По суті, йдеться про стратегію нарощення потужностей пошуково-навігаційних систем національних та академічних бібліотек до рівня бібліотечних порталів. Проте, у вітчизняному бібліотечознавстві термін «портал» сьогодні часто використовується, на жаль, не в тому значенні, яке початково у нього закладалося. Порталами стали називати будь-які складноструктуровані веб-орієнтовані системи, які містять відносно велику кількість інформації. Натомість, говорячи про конструювання інтегрованих інформаційних е-середовищ, у термін «портал» закладається зовсім інше значення, пов'язане не стільки зі складністю та об'ємністю самої системи, скільки з багатofункціональністю і технологічністю системи в цілому та досконалістю її пошуково-навігаційного апарату. Так, Бібліотека Конгресу (США) сформулила список функціональних вимог до бібліотечного portalу [19]. Він містить більше 200 пунктів, згрупованих у 7 розділів: загальні вимоги; клієнтські вимоги; вимоги до організації пошуку та представлення пошукових результатів; засоби допомоги, повідомлення про помилки та документація; база знань зовнішніх серверів; аутентифікація користувачів; адміністрування portalу та взаємодія з постачальниками змісту. Системно питаннями розвитку бібліотечних порталів займаються Асоціація дослідних бібліотек (США) [5], Об'єднаний комітет з інформаційних систем (Велика Британія) [14], інші потужні установи та об'єднання. Хоча у деяких факультативних технологічних та функціональних аспектах концепції бібліотечних порталів відрізняються, наявне загальне спільне бачення фундаментальних вимог до організації взаємодії у системах, які є порталами. У найбільш загальному вигляді, портал – це веб-орієнтована технологічна суперплатформа (зв'язана сукупність платформ), яка забезпечує адміністраторам та кінцевим користувачам мож-

ливості інтегрованого використання визначеної сукупності незалежних одна від одної гетерогенних локальних та віддалених інформаційних систем. Порталом не може бути «замкнена у собі» система, якого б обсягу та складності вона не була. Бібліотечний портал – це не е-сховище, а е-середовище – «вікно у зовнішній інформаційний Всесвіт», відкрите бібліотекою для користувачів. Від portalу вимагається інтеграція зовнішніх джерел інформації на багатьох рівнях. Наприклад, на рівні інтегрованої аутентифікації, необхідно забезпечити користувачеві глобальний обліковий запис для «безшовного» доступу до численних технологічних платформ (бібліотечного каталогу, видавничої системи, системи електронної доставки документів, електронних бібліотек видавців, баз даних інформаційних агрегаторів тощо). На рівні інтегрованого пошукового апарату portalу повинні забезпечуватися можливості федеративного бібліографічного та повнотекстового пошуку в межах сукупності незалежних баз даних, кожна з яких має власні стандарти організації інформації та власні формати метаданих. Інтегрований навігаційний апарат передбачає можливості «безшовної» навігації користувача в межах технологічних платформ portalу. Інтеграція на програмному рівні передбачає взаємозбагачення змісту незалежних інформаційних джерел (наприклад, автоматизована екстракція даних з бази даних відслідковування цитованості та їх інтеграція до списків пристатейної бібліографії повних текстів статей в електронних бібліотеках portalу). На рівні засобів адміністративного моніторингу інтеграція передбачає автоматизований збір даних щодо використання різних інформаційних систем portalу, їх узагальнення та аналітичну обробку для адміністраторів portalу. Ці приклади є традиційними, але, зрозуміло, не вичерпними.

Закономірно, що бібліотеки взяли на себе завдання створення таких е-середовищ. Орієнтація на потреби вченого-дослідника органічно притаманна науковим бібліотекам. Книгозбірня краще знає користувача науково-інформаційних ресурсів, його запити, оскільки вона була і залишається основним суб'єктом науково-інформаційного забезпечення дослідного процесу [28]. Для вивчення потреб учених видавничі корпорації використовують цілу низку високотехнологічних засобів, відслідковують особливості поведінки користувачів на їхніх платформах, вкладають величезні кошти у опитування. Зрозуміло, що вивчення інформаційних потреб справа корисна і для

бібліотек, але у бібліотекарів крім масиву статистичних даних є ще й досвід прямого спілкування з реальними науковцями.

Як було вже сказано, виконання академічною бібліотекою ролі інтегратора гетерогенних науково-інформаційних потоків передбачає суттєве посилення її функцій інформаційної експертизи. Минули часи, коли бібліотеки більше переймалися збільшенням власних фондів, ніж якістю інформаційних ресурсів у них. Сьогодні на перший план виходять питання відбору та аналізу ресурсів. Тобто, додаючи інформаційне джерело у власну пошуково-навігаційну систему (або розміщуючи його на власному веб-сайті), бібліотека бере на себе часткову відповідальність за якість наповнення даного джерела (інакше використання бібліотечної системи втрачає сенс, оскільки загальні інструменти веб-пошуку, в будь-якому разі, індексують більшу кількість джерел, у т. ч. інформацію про мільйони друкованих видань, що наявні у спеціалізованих Інтернет-магазинах або оцифровані Google). Таким чином, наявність певного науково-інформаційного джерела у інформаційному е-середовищі бібліотеки фактично інформує користувача про те, що дане джерело, незалежно від того, платним чи безкоштовним є доступ до нього, паперове воно чи електронне, пройшло експертизу якості та відповідності потребам контингенту науковців окремої установи або академічного об'єднання. Звичайно, це не означає, що будь-який об'єкт, наявний у бібліотечному е-середовищі, обов'язково «добрий», а відсутній – обов'язково «поганий»; у даному випадку, мається на увазі, що, публікуючи певний об'єкт або посилання на нього, бібліотека, серед іншого, оприлюднює позитивний результат проведеної експертизи на відповідність джерела потребам користувачів конкретної бібліотеки [13].

Іншою важливою функцією інтегрованого бібліотечного е-середовища є збагачення змісту та функціональності продуктів зовнішніх постачальників наукової інформації [14], тобто «іригація змісту» технологічних платформ технологічною суперплатформою. Бібліотечний користувач завжди повинен мати вигоду від проведення інформаційної діяльності саме у бібліотечному е-середовищі, а не напряму через платформи постачальників змісту, інакше бібліотечне посередництво, знову-таки, втратить свій сенс. Іншими словами, «інформаційна система повинна забезпечувати не лише зміст, але й контекст» [22, с. 215], тобто кожний інформаційний об'єкт у середовищі повинен

існувати як певна точка діалектичного переходу між знанням, яке було до його появи, та знанням, що з'явилося після нього. В межах окремих платформ бібліотечного е-середовища це можна забезпечити шляхом надання користувачеві системи контекстних гіперпосилань, інструментів контекстного пошуку, навігаційних панелей тощо. Цей інструментарій, запроваджений розробниками технологічних платформ, забезпечує користувачеві контекст інформаційних об'єктів на рівні окремих інформаційних систем (кількість цитувань роботи в окремій базі даних; інші роботи автора, наявні в каталозі певної бібліотеки тощо). Завдання бібліотеки – інтегрувати ці інструментальні засоби, налагодити програмні механізми обміну даними між технологічними платформами різного призначення і, таким чином, забезпечити користувачеві контекст кожного інформаційного об'єкта на рівні загальнобібліотечного інформаційного поля (кількість цитувань роботи в базах даних, які передплачує бібліотека; інші роботи автора, доступні у тому чи іншому вигляді читачам бібліотеки тощо).

Важливою передумовою підвищення функціональності гетерогенних інформаційних продуктів є стратегія усунення бібліотекою бар'єрів доступу до інформації [18, с. 30]. Такими бар'єрами, які найчастіше призводять до ігнорування інформаційного джерела користувачем, є, серед іншого, необхідність додаткової реєстрації, платність доступу (навіть якщо користувач готовий сплатити за доступ, його більше відлякує необхідність витратити час і зусилля на сам процес купівлі доступу), наявність лише друкованої копії ресурсу тощо. Завдання бібліотеки – максимально спростити процеси отримання доступу до інформаційних продуктів і послуг, зробити їх якомога менш витратними для користувачів.

Одним із зрозумілих і важливих кроків щодо усунення бар'єрів доступу до інформації є максимізація функціональності та простоти інструментів автоматизованого міжбібліотечного абонементу. Хоча, в умовах інтенсифікації циркуляції науково-інформаційних потоків, для певної частини вчених значущість міжбібліотечного абонементу дещо знизилася [9, с. 36], загалом же цей вид бібліотечного сервісу залишається для академії дуже важливим. Так, у Великій Британії до послуг міжбібліотечного абонементу час від часу звертається 80 % учених. При цьому, якщо пересічний учений-гуманітарій готовий чекати необхідну книжку або статтю місяцями і отримувати

ти її друковану копію, то для фахівця у більш інтенсивній галузі знання перспектива отримання електронної копії документа з Британської бібліотеки упродовж двох днів з часу замовлення – це вже серйозний бар'єр доступу; переважна більшість британських молекулярних біологів повідомляють, що ними рішення приймаються за секунди: якщо текст необхідного об'єкта не з'являється на екрані їхнього комп'ютера впродовж кількох секунд і для отримання доступу потрібно зробити більше кількох натискань, такий інформаційний об'єкт цілком може бути ними ігнорований [9, с. 34]. В цих умовах потужність інструментарію автоматизованого обміну інформацією між гетерогенними е-середовищами (в тому числі між середовищами різних бібліотек) є одним з ключових чинників, що визначають рівень використання бібліотечних продуктів і задоволення користувацьких потреб.

Іншим важливим кроком на шляху усунення бар'єрів доступу є максимальне спрощення аутентифікації користувачів. У попередній частині дослідження вже називалися способи інтеграції аутентифікації користувачів DSpace, інших систем бібліотеки через LDAP та Shibboleth. Е-середовище сучасної бібліотеки включає багато систем, які потребують реєстрації користувачів. Реєстрація у бібліотечному каталозі потрібна для того, щоб читач міг віддалено замовити літературу або отримати сповіщення про нові надходження до фонду; він має бути зареєстрованим на журнальній платформі, щоб подати статтю для публікації до наукового часопису; для адміністрування власних електронних бібліографічних списків науковець повинен зареєструватися у системах персонального бібліографічного менеджменту; віддалений доступ до авторизованого змісту потребує реєстрації користувача на платформах постачальників інформації і т. д. Все це бар'єри на шляху доступу до інформації, але вони об'єктивно необхідні для забезпечення користувачам належного рівня функціональності. Якщо бібліотека прагне забезпечувати цей рівень, вона не може повністю відмовитися від реєстрації користувачів; але за таких умов адміністраторам бібліотечного порталу варто запровадити єдину службу облікових записів користувачів, яка постачатиме дані для аутентифікації окремим платформам порталу і керуватиме «наскрізною» авторизацією користувачів під час їх роботи з різними системами і службами бібліотеки. Таким чином, читач буде мати «єдиний квиток на всі види послуг», тобто якщо протягом

користувацької сесії він введе дані авторизації для однієї з платформ бібліотечного порталу, всі інші платформи протягом цієї сесії отримуватимуть дані авторизації автоматично.

Природно, що інтегровані інформаційні е-середовища рівня бібліотечних порталів, з технологічної точки зору, є досить складними багаторівневими програмно-технологічними рішеннями. Вони завжди мають у своєму базисі цілі «мозайки» технологічних моделей та алгоритмів, які функціонують спільно. Бібліотечні фахівці конструюють е-середовища роками, постійно вдосконалюючи наявні технологічні засоби, створюючи нові функціональні компоненти. В рамках журнальної публікації ґрунтовно розглянути повну технологічну будову порталів неможливо, тому нижче ми зупинимося лише на одній фундаментальній технологічній моделі, без якої важко уявити собі потужний бібліотечно-інформаційний портал [5; 14; 19] – модель обміну метаданими OpenURL.

Протягом десятиліть електронні інформаційні системи, зокрема видавничі бази даних та бібліотечні каталоги, розроблялися для локального використання. Але стрімкий розвиток веб-технологій у 1990-х рр. висунув вимогу інтеграції використання цих розподілених джерел інформації. Виявилось, що за своєю архітектурою інформаційні системи істотно відрізняються одна від одної; більше того, вони поєднують у собі масиви інформації з обмеженими правами доступу. Таким чином, дієвий інструментарій для їх інтеграції розробити досить складно. Інтегроване використання у найпростішому вигляді зводиться до обміну метаданими у режимі «запит – відповідь». Але такий обмін складно забезпечити, якщо різні системи використовують різні мови запитів та різні формати метаданих. У цих умовах своєрідною «lingua franca» виявилася технологія URL-адресації веб-ресурсів, спільна для всіх учасників взаємодії – протокол, що підтримується всіма комп'ютерами, підключеними до Інтернету, по якому можна вільно передавати та приймати інформацію. Отже, якщо всі метадані запиту клієнт надсилає до серверу разом з адресою URL, такий запит гарантовано буде прийнятий сервером, незалежно від програмного забезпечення та формату збереження метаданих у серверній базі даних. Метадані відповіді сервер також повинен надіслати разом з адресою URL і це гарантує, що клієнт буде здатним прийняти цю відповідь. Потрібна лише домовленість щодо формату, в яко-

му здійснюватиметься такий обмін метаданими та локальна програма, яка буде проводити парсинг (інтерпретацію) URL-запитів. Так з'явилася технологія OpenURL – одна з найважливіших інновацій останніх десятиліть у сфері розбудови інформаційних взаємозв'язків [16].

OpenURL – це технологічна модель адресації веб-ресурсів та протокол транспортування контекстно залежних метаданих. Адреса OpenURL є URL, що містить набір метаданих інформаційного ресурсу. У найбільш загальному вигляді, ця модель виступає інструментом для координованого (наскрізного) використання ресурсів у гетерогенному інформаційному середовищі (зокрема, інструментом передачі даних про ресурси між численними базами даних різних постачальників інформації). Тому, хоча OpenURL – це відкритий стандарт, що може застосовуватися в усіх сферах інформаційної діяльності, ця технологія вважається бібліотечною; вона широко застосовується, переважно, в інформаційних системах бібліотечних установ та інших агрегаторів (видавничих консорціумів, передплатних агенцій тощо), оскільки саме ці установи потребують рішень для роботи з гетерогенними інформаційними потоками.

У країнах СНД перші напрацювання, пов'язані з упровадженням OpenURL-рішень, з'явилися лише останніми роками, коли бібліотеки почали переходити до моделі онлайнної передплати. Перш ніж пояснювати суть технології OpenURL, визначимось з термінологією. Справа в тому, що йдеться про суттєво новий для нас тип бібліотечного програмного забезпечення, для якого у вітчизняному бібліотекознавстві ще не вироблено чіткого терміна. Англomовний термін «resolution service» або «resolver» перекладається дослівно як «служба дозволів», «служба рішень» або «сервіс резолюцій». Такий переклад не дуже зрозумілий, якщо йдеться про конкретний програмний засіб. Тим більше, даний термін майже завжди використовується з додатковими позначеннями: «link resolver», «DOI Resolution Service» тощо. Російські дослідники запропонували два варіанти перекладу терміна: «сервер, що розпізнає» (распознающий сервер) та «визначник» (определитель). Перший варіант більш близький до англomовного терміна. У другому – наголос зроблено на функції даної служби – визначенні ресурсу за його ознаками (метаданими), за аналогією з визначниками рослин, мінералів тощо [1]. Але такий варіант перекладу, на наш погляд, також не повністю відповідає функціональності даного

сервісу, оскільки його призначенням є не лише визначення ресурсу, але й прийняття рішення щодо подальшого алгоритму виконання запиту, наприклад, формування URL-адреси ресурсу та перенаправлення користувача до цієї адреси. Дана функціональність сповна охоплюється терміном «диспетчеризація», тому більш доцільним вважається переклад загального терміна «resolver» як «диспетчеризатор» і, відповідно, у контексті моделі OpenURL – «диспетчеризатор посилань».

Синтаксис OpenURL такий:

OpenURL ::= Базовий-URL '?' Запит

де:

Запит ::= Опис ('&' Опис)

де (у більшості випадків):

Опис ::= Ключ '=' Значення

Наприклад (спрощено):

http://www.example.edu/openurl?genre=journal&issn=0004-9182&title=Australian+Geographer ,

де базовий URL – <http://www.example.edu/openurl>, а запит містить три пари «ключ-значення» (вид документа, ISSN та назва). Дана OpenURL-адреса має повернути користувачеві відповідь у вигляді URL-адреси, за якою журнал Australian Geographer має бути доступним користувачам сайту <http://www.example.edu>, з урахуванням контексту звернення, закладеного у диспетчеризатор *openurl*. При цьому URL-адреса відповіді може бути статичною, але OpenURL-адреса завжди генерується «на льоту» з тих даних про ресурс, які має користувач. Так, у даному прикладі, два описи (вид документа та назва) є «надмірними», оскільки ресурс, що запитується, можна визначити за одним лише ISSN. Наведений приклад дуже простий, у тому числі передбачається, що користувачі <http://www.example.edu> матимуть єдиний контекст звернення до об'єктів, який однозначно оброблятиметься диспетчеризатором *openurl*. Але контекстів може бути багато і вони також можуть закладатись до OpenURL-запитів у вигляді пар «ключ-значення» або в інший спосіб.

Розроблення технології OpenURL розпочалося у 1998 р. і за останні 12 років синтаксис OpenURL неодноразово зазнавав змін і доповнень. Через свою революційність та привабливість саме для сегмента академічного онлайнного видання ця технологічна модель дуже швидко отримала схвалення в науково-видавничому та науково-бібліотечному співтовариствах і стала невід'ємною частиною технологічних платформ видавців, інформаційних агрегаторів та наукових бібліотек [4]. Масове запровадження даної техно-

логії в бібліотеках США та Європи припало на 2003–2004 рр. [20]. У 2004 р. NISO затвердила дану модель та контейнер даних ContextObjects як стандарт Z39.88 «The OpenURL Framework for Context-Sensitive Services». Сьогодні ця технологія є вкрай потужною, вона включає підтримку десятків просторів імен, форматів, таблиць кодування та сценаріїв; OpenURL працює з видавничими платформами, базами даних інформаційних агрегаторів, бібліотечними каталогами, архівами, сховищами даних, системами збереження електронних ресурсів, пошуковими системами Інтернету, блогами, системами тегування тощо.

Першим диспетчеризатором посилань був програмний пакет SFX, запропонований компанією Ex Libris для інтеграції функціональності існуючих АБІС (Aleph та інших) і платформ постачальників наукової інформації. Наразі ринок диспетчеризаторів OpenURL доволі насичений. До найпопулярніших продуктів належать Ex Libris SFX, EBSCO LinkSource, Innovative Interfaces WebBridge LR, OCLC WorldCat Link Manager, Serials Solutions 360 Link. Потужність диспетчеризаторів OpenURL різна. Найпростіші програмні рішення працюють з ресурсами на рівні назв видань і забезпечують лише основні пошукові та навігаційні можливості: пошук ресурсу за назвою, ISSN/ISBN, тематикою, видавцем та постачальником пакета; перехід від бібліографічного запису в каталозі до сторінки ресурсу в повнотекстовій базі даних і назад. Більш потужні продукти пропонують сервіс до рівня назв статей у періодичних виданнях та забезпечують розширені можливості федеративного бібліографічного та повнотекстового пошуку, а також навігації: від бібліографічного запису в списку пристатейної бібліографії до повного тексту й назад; від запису в каталозі до форми запиту в службі електронної доставки або віртуальної довідки; від повного тексту чи запису в електронному каталозі до запису в реферативній базі даних чи пошуковій системі Інтернету; між записами в різних каталогах та базах даних тощо.

Архітектурно диспетчеризатор OpenURL складається з двох основних компонентів: самої програми-сервлета (пакета програм) та бази знань до нього. База знань містить перелік ресурсів, доступних користувачам установи, і URL-адреси, за якими ці ресурси доступні. Відповідно, за місцем знаходження бази знань, розрізняють локальні, онлайнні та гібридні диспетчеризатори OpenURL. У випадку використання локального диспетчеризатора посилань, установа встановлює програмний

продукт на своєму сервері та самостійно у повному обсязі веде власну базу знань (за аналогією з тим, як вона підтримує функціональність інших своїх систем). Онлайнні диспетчеризатори посилань підтримуються постачальниками бібліотечних інформаційних продуктів та послуг і пропонуються на умовах передплати. Потужні постачальники мають бази знань обсягом у сотні тисяч назв періодичних та неперіодичних видань з детальною інформацією про хронологічні межі, формати та інші особливості представлення ресурсів у різних базах даних, сховищах даних та електронних бібліотеках. Таким чином, установа-передплатник OpenURL-диспетчеризатора за допомогою веб-орієнтованого інструментарію визначає перелік баз даних, видавничих колекцій та інших великих ресурсних пакетів, до яких вона має доступ; а постачальник диспетчеризатора OpenURL підтримує в актуальному стані номенклатуру ресурсів кожного пакета. В обох випадках установи самостійно підтримують базу знань власних локальних ресурсів.

Більшість бібліотек, особливо невеликих, обирають онлайнні диспетчеризатори OpenURL. Цей варіант дає змогу значно спростити процес підтримки бази знань диспетчеризатора, оскільки зникає необхідність оперативного відстеження змін у змісті баз даних, до яких установа має доступ: зміни номенклатури видань, включених до кожного пакета, хронологічних меж представлення періодичних видань, URL-адрес кожного ресурсу тощо. За таких умов бібліотека лише доповнює базу знань інформацією про локальні ресурси та ресурсні пакети, які не відстежує постачальник диспетчеризатора OpenURL.

Для великих бібліотек та бібліотечних консорціумів суттєві переваги має використання локального або гібридного диспетчеризатора OpenURL (у випадку використання спільного локального диспетчеризатора консорціумом, служба є локальною для центральної бібліотеки і онлайнною для інших бібліотек). Локальна база знань повністю контролюється установою, а локальне програмне забезпечення працює безпосередньо на її апаратному сервері, отже, таке програмне рішення є повністю автономним. До того ж локальний диспетчеризатор OpenURL дає змогу установі створити єдину інтегровану технологічну платформу, надаючи кінцевим користувачам додаткову функціональність, органічно «вписану» на інтерфейсному та програмному рівнях у основні програмні системи. У даному випадку кінцевий корист-

тувач може навіть не знати, що у системі застосовується OpenURL-диспетчеризація. Так «непомітно» для користувачів працюють диспетчеризатори посилань на найпотужніших технологічних платформах: Бібліотеки Конгресу, Європейської бібліотеки, Web of Knowledge, ScienceDirect, Scopus, EBSCOhost, PubMed тощо.

Базова працездатність моделі OpenURL реалізується через розпізнавання ресурсів за їх унікальними ідентифікаторами. OpenURL працює з різними типами ідентифікаторів ресурсів, у т. ч. з Bibcode, DOI, Handle, ISBN, ISSN, LCCN, NBN, OAI, PMID, SICI та ін. Проте, незалежно від ідентифікатора, що застосовується, головним призначенням OpenURL є вирішення «проблеми відповідної копії» диспетчеризації інформаційних запитів. Пояснимо суть даної проблеми на такому прикладі.

Припустимо, бібліотека передплачує доступ до електронної бібліотеки видавництва Elsevier на платформі ScienceDirect та бази даних Academic Search Premier на платформі EBSCOhost, але не передплачує доступу до бібліотеки видавництва Springer на платформі SpringerLink. За такої ситуації у читачів бібліотеки виникатиме «проблема відповідної копії» щодо тих ресурсів Springer, які входять до бази даних Academic Search Premier. Приміром, опрацьовуючи статтю на платформі ScienceDirect, читач бібліотеки у списку пристатейної бібліографії знаходить посилання на цікаву для нього статтю з журналу Acta Informatica видавництва Springer. Натискання на це посилання передає контроль за подальшим виконанням запиту диспетчеризатору DOI (надсилає запит до серверу CrossRef – централізованої бази знань науково-інформаційних ресурсів). Диспетчеризатор DOI перенаправляє користувача до того «основного» URL, який асоційований з відповідним ідентифікатором (у даному разі, до сторінки анотації відповідної статті з журналу Acta Informatica в електронній бібліотеці на платформі SpringerLink)*. Але бібліотека в нашому прикладі не передплачує доступу до бібліотеки на платформі SpringerLink, тому при спробі отримати доступ до повного тексту потрібної статті, читачу буде запропоновано або ввести логін та пароль для доступу, або придбати повний текст статті за відповідну плату. Якщо стаття не є вкрай потрібною, читач робить висновки про недоступність цікавого для нього тек-

ту та припиняє подальші пошуки. Проте, повні тексти статей журналу Acta Informatica у нашому прикладі доступні читачам бібліотеки через базу даних Academic Search Premier. Таким чином, «розумний» диспетчеризатор повинен врахувати контекст звернення (запит від користувача, якому доступна Academic Search Premier, але не доступна SpringerLink) та зробити перенаправлення не до сторінки у бібліотеці SpringerLink, а до сторінки у Academic Search Premier. Більше того, потрібна стаття може бути доступною читачеві через одне з безкоштовних сховищ даних або бібліотека може її мати у друкованому вигляді. Читача необхідно повідомити про всі можливі варіанти отримання доступу до потрібного йому змісту. Інакше виникає суттєва диспропорція у рівнях використання бібліотечного фонду на користь тих ресурсів, які бібліотека має у онлайновому вигляді на веб-сайтах постачальників первинного змісту. OpenURL-диспетчеризатор якраз і є таким «розумним» диспетчеризатором, котрий призначений виконувати контекстно-залежні запити.

Хоча для кінцевого користувача диспетчеризація відбувається непомітно (йому не потрібно знати про алгоритми OpenURL; він натискає на веб-посилання й одразу отримує сторінку, з якої ресурс доступний читачам його бібліотеки), тут, насправді, застосовуються доволі складні програмні рішення. Складність полягає в тому, що дана функціональність повинна застосовуватися вибірково: завжди надаватись тим користувачам, які мають доступ до бібліотечного OpenURL-диспетчеризатора, і ніколи – тим, хто доступу до нього не має. Щоб посилання завжди перенаправляли бібліотечних користувачів до «відповідних копій» інформаційних об'єктів, потрібне запровадження механізму «перехоплення» контролю за диспетчеризацією посилань. Потужні технологічні платформи постачальників інформаційних ресурсів дають змогу запровадити таке «перехоплення». Бібліотечні адміністратори, в рамках налаштування передплатних платформ, мають змогу вказувати адреси локальних OpenURL-диспетчеризаторів. Таким чином, для незалежних одна від одної технологічних платформ бібліотечні фахівці вказують, що з їх користувачами ці платформи повинні взаємодіяти через посередництво вказаних ними OpenURL-диспетчеризаторів. Завдання зовнішньої платформи – транслювати запит користувача бібліотечному OpenURL-диспетчеризатору, який бере на себе всі обов'язки щодо прийняття рішень, необхідних для задоволення цього запиту.

* Детальніше про принципи організації DOI-взаємодії див. [2].

У випадку з «перехопленням» запитів до зовнішніх безкоштовно доступних джерел інформації ситуація дещо складніша. Найчастіше бібліотечні адміністратори не мають змоги встановити перенаправлення до локальних OpenURL-диспетчеризаторів на серверному боці. Тут застосовуються інші методики: використання технології Cookie для транспортування даних про контекст звернення користувача; «перехоплення» запитів засобами спеціальних налаштувань веб-браузерів користувачів у читальних залах тощо [4].

Диспетчеризація OpenURL підтримується не лише бібліотечними та видавничими системами. Сумісною з OpenURL є, зокрема, глобальна науково-пошукова платформа Google Scholar. Остання підтримує більшість популярних диспетчеризаторів посилань, причому їх реєстрація у Google Scholar для бібліотек є безкоштовною. Крім того, в рамках співпраці компаній Google та Ex Libris, для бібліотек, які не мають ресурсів на придбання/підтримку власних повноцінних диспетчеризаторів посилань, був розроблений простий безкоштовний веб-орієнтований OpenURL-диспетчеризатор Scholar SFX. Він пропонує базову OpenURL-функціональність для користувачів, які працюють із пошуковою системою Google Scholar з локальних мереж бібліотек. Функціональність Scholar SFX дає змогу забезпечити бібліотечним користувачам механізм вирішення «проблеми відповідної копії», якщо вони використовують Google Scholar як пошукову систему. Тобто, в результатах пошуку Google Scholar ті ресурси, до яких має доступ бібліотека, подаються з посиланнями до «відповідних копій» (до бібліотечного каталогу, бази даних інформаційного агрегатора, відповідної електронної бібліотеки тощо). Використання системи Scholar SFX стало популярним рішенням, зокрема, у бібліотеках держав США (Російська державна бібліотека, Російська національна бібліотека, Національна бібліотека Білорусі, низка інших наукових бібліотек різних систем і відомств). У рамках проекту Scholar SFX компанія Ex Libris забезпечує систему базою знань пакетів постачальників інформаційних ресурсів та безкоштовних джерел наукової інформації; дані про склад локальних бібліотечних каталогів отримуються системою через OCLC WorldCat (глобальний всесвітній федеративний бібліотечний каталог).

Як і у попередніх частинах нашого дослідження, з метою більш детального опису технологічної моделі розглянемо конкретне програмне рішення.

Для прикладу функціональності OpenURL та інших технологій конструювання бібліотечних порталів візьмемо багатомодульну бібліотечну систему reSearcher.

Проект reSearcher з 1992 р. розробляється бібліотекою Університету ім. Саймона Фрейзера, іншими академічними бібліотеками та бібліотечними консорціумами західної Канади. Він включає чотири великі програмні пакети з відкритим вихідним кодом, кожен із яких забезпечує власну функціональність для інформаційного е-середовища академічної бібліотеки: система менеджменту електронних ресурсів CUFTS, диспетчеризатор посилань GODOT, система персонального бібліографічного менеджменту Citation Manager та інструмент федеративного пошуку dbWiz. Кожен з цих компонентів може використовуватись окремо, але якщо вони впроваджуються спільно, бібліотека отримує можливість конструювання за допомогою reSearcher основи власного інтегрованого інформаційного е-середовища рівня бібліотечного порталу [29]. Бібліотеки мають змогу використовувати систему reSearcher і як локальне рішення, і як передплатний онлайн-сервіс. Якщо система використовується як локальне рішення, її програмні пакети встановлюються на локальному апаратному веб-сервері бібліотеки. reSearcher працює під керуванням операційної системи Linux. Серверне оточення має включати веб-сервер Apache, сервер баз даних PostgreSQL та мову серверних скриптів Perl (а також веб-проксі-сервер EZproxy, якщо бібліотека планує надавати доступ до ліцензованих за IP-адресами матеріалів віддаленим користувачам). Якщо ж система використовується як передплатний сервіс, то reSearcher фізично знаходиться на апаратному сервері бібліотеки Університету ім. Саймона Фрейзера, бібліотека-передплатник використовує систему віддалено через веб-інтерфейси адміністраторів та користувачів.

CUFTS – це інструмент для веб-орієнтованого адміністрування бази знань електронних інформаційних ресурсів, до яких має доступ бібліотека. Централізовану (глобальну) онлайн-базу знань CUFTS підтримує в актуальному стані бібліотека Університету ім. Саймона Фрейзера. Станом на середину 2010 р. централізована база знань містить відомості про 485 повнотекстових колекцій провідних світових постачальників змісту: інформаційних агрегаторів (EBSCO, Gale, ProQuest та ін.), видавничих корпорацій (Elsevier, Springer, Taylor & Francis, Wiley та ін.), потужних наукових товариств (AAAS, ACM, ACS, IEEE та ін.), зібрань

відкритого доступу (DOAJ, PubMed Central, Bioline International тощо). Всі колекції містять повні списки включених до них джерел (назв періодичних та неперіодичних видань). Зрозуміло, що регулярне оновлення баз знань – дуже важливий, але і вкрай витратний процес підтримки інформаційного е-середовища. Дрібні наукові товариства десятками років можуть пропонувати визначену номенклатуру періодичних видань з однакових веб-адрес, але бази даних потужних постачальників ресурсів, особливо інформаційних агрегаторів, потребують щорічного або, навіть, щомісячного оновлення. Типовій академічній бібліотеці доволі складно самотійно підтримувати глобальну базу знань. Тому, в рамках проекту reSearcher застосовується корпоративний підхід до підтримки глобальної бази знань CUFTS: бібліотеки-партнери, відповідно до наявних можливостей, беруть на себе функції підтримки в актуальному стані певних видавничих пакетів; бібліотека Університету ім. Саймона Фрейзера отримує оновлення від бібліотек-партнерів або з видавничих серверів та пропонує глобальну базу знань CUFTS у онлайн-доступі для бібліотек-передплатників.

CUFTS забезпечує інструментарій, за допомогою якого бібліотеки формують та оновлюють власні бази знань. З глобальної централізованої бази знань бібліотеки-передплатники вибирають ті пакети, до яких вони мають доступ. Якщо бібліотека передплачує певну колекцію загалом, вона просто активує її з глобальної бази знань (активує всі джерела колекції). Якщо ж бібліотека передплачує вибірково доступ до ресурсів певної колекції (наприклад, лише певні журнали видавця), то вона активує лише деякі відповідні джерела колекції. А якщо бібліотека бажає активувати у власній локальній базі знань колекції, що не відстежуються у глобальній базі знань CUFTS, вона повинна самотійно створити цю колекцію й у подальшому самотійно в повному обсязі підтримувати її зміст. У рамках проекту reSearcher бібліотеки заохочуються надсилати такі локальні колекції бібліотеці Університету ім. Саймона Фрейзера для включення їх до глобальної бази знань CUFTS (для того, щоб всі інші бібліотеки-передплатники CUFTS могли користуватися результатами цієї діяльності).

Описаний механізм адміністрування бази знань CUFTS доступний бібліотекам-передплатникам. Якщо CUFTS використовується бібліотекою як локальне програмне рішення, всі колекції бази знань

CUFTS створюються та підтримуються нею самотійно. Такий варіант більш характерний для рішень бібліотечних консорціумів. У цьому випадку одна з бібліотек консорціуму підтримує глобальну базу знань CUFTS (тобто виконує ті функції, які у механізмі, описаному вище, виконує бібліотека Університету ім. Саймона Фрейзера), інші бібліотеки консорціуму (платні або безкоштовні передплатники) в міру своїх сил допомагають центральній бібліотеці підтримувати в актуальному стані окремі колекції бази знань CUFTS, натомість отримують можливість простої активації необхідних колекцій з глобальної бази знань консорціуму.

Крім бібліографії онлайн-науково-інформаційних джерел, бібліотеки можуть вивантажувати у CUFTS також бібліографічні бази даних у MARC-форматах. Таким чином, система CUFTS може бути налаштована як зведений каталог онлайн- та друкованих періодичних видань, доступних бібліотечним читачам (онлайн-видання в такому каталозі будуть супроводжуватись відповідними гіпертекстовими посиланнями до баз даних та електронних бібліотек, а друковані – бібліотечними шифрами зберігання).

Після активації всіх необхідних колекцій, бібліотека може конфігурувати публічний інтерфейс CUFTS – базу даних журналів CUFTS (CJDB). Для бібліотечного користувача CJDB є веб-орієнтованим інтерфейсом зведеного каталогу періодичних видань із двома вичерпними списками: алфавітний та систематичний каталоги. Крім можливостей перегляду цих двох списків, CUFTS надає можливість пошуку необхідних видань за словами з назви, ключовими словами, тегами, ISSN, видавцем та тематичними рубриками. Кожне джерело (назва видання) подається у каталозі з інформацією про всі бази даних та електронні колекції, через які кінцевий користувач може отримати доступ до повних текстів. Також зазначаються альтернативні назви видання, видавець, ISSN та хронологічні межі доступності повних текстів у різних електронних колекціях. Зареєстрованим користувачам системи надається можливість адміністрування власних каталогів «улюблених» видань («Мої журнали») та помічати журнали власними тегами для класифікації персональних журнальних зібрань.

Бібліотечним фахівцям CUFTS забезпечує веб-орієнтований інтерфейс комплексної системи менеджменту електронних ресурсів. Система CUFTS ERM є захищеною базою даних для збереження

всієї інформації стосовно електронних колекцій бібліотеки (індексів передплачених баз даних, цін, контактної інформації постачальників інформаційних продуктів, ліцензійних угод, термінів доступу до продуктів, статистичних даних тощо) з інструментарієм для автоматизованого менеджменту електронних бібліотечних фондів. Основне призначення CUFTS ERM – обслуговування процесів комплектування та використання науково-інформаційних продуктів різних постачальників. CUFTS ERM сумісна з системами електронних розрахунків і дає змогу обмінюватися даними з зовнішніми системами на рівнях рахунків-фактур у різних валютах платежів, моделей ціноутворення, статусу проходження платежів, термінів та форм ліцензування доступу / володіння, поновлення завершених передплат тощо [12]. Завдяки інструменту порівняння баз даних бібліотечні фахівці мають змогу проводити порівняльний аналіз наповнення різних інформаційних пакетів, виявляти ключові відмінності між схожими базами даних (наприклад, між Academic Search Premier та Academic Search Complete) для обрання оптимальних для себе передплатних пакетів та мінімізації дублювання повнотекстових джерел. Програмні механізми CUFTS ERM також дають змогу здійснювати централізоване автоматизоване збирання статистичних звітів про використання передплачених ресурсів з серверів постачальників змісту, згідно вимог стандарту ANSI / NISO Z 39.9-2007 «Standardized Usage Statistics Harvesting Initiative (SUSHI) Protocol», та узагальнювати отримані дані. Інструментарій системи дозволяє формувати розширені аналітичні звіти щодо ефективності бібліотечної передплати (вартість / показники використання). Крім усього іншого бібліотечні фахівці мають і таку можливість, як експорт даних у MARC-формат для їх включення до електронних каталогів бібліотеки. Більше того, засобами інструменту cufts2marc бібліотека може забезпечувати іншим бібліотекам (які не використовують CUFTS) вільне запозичення MARC-записів ресурсів з бази знань CUFTS.

Інший компонент системи reSearcher – диспетчеризатор посилань GODOT – дає змогу реалізувати OpenURL-диспетчеризацію в е-середовищі бібліотеки.

Після встановлення та налаштування локального диспетчеризатора GODOT адміністратори науково-інформаційних платформ, передплачених бібліотекою, вказують адресу GODOT-сервера як

адресу локального OpenURL-диспетчеризатора бібліотеки. У випадку, якщо GODOT використовується як передплатний сервіс, вказується адреса диспетчеризатора на сервері бібліотеки Університету ім. Саймона Фрейзера. Станом на червень 2010 р. систему GODOT підтримує 31 технологічна платформа: EBSCOhost, Google Scholar, JSTOR, OvidSP, ProQuest, Science Direct, Scopus, Web of Science тощо. Після налаштування GODOT у платформах постачальників інформації, посилання на зовнішні наукові ресурси у цих системах починають супроводжуватись спеціальними кнопками (типово, з текстом «Як мені отримати доступ до цього?») або з логотипом бібліотеки). Коли користувач натискає на таку кнопку, диспетчеризатор GODOT надсилає пошуковий запит до локальної бази знань CUFTS та до АБІС електронного каталогу бібліотеки (засобами протоколу Z39.50). Запит може бути надісланий також до пошукової системи Інтернету, наприклад до Google. Користувачеві надається зведений список результатів пошуку необхідного ресурсу із зазначенням усіх джерел, через які він є доступним. Якщо GODOT не має змоги надати користувачеві пряме гіперпосилання рівня конкретної статті, йому надається альтернативне посилання рівня випуску журналу, назви журналу або бази даних, у якій йому потрібно самостійно провести уточнюючий пошук. Якщо необхідний користувачеві ресурс не був знайдений у жодному з джерел бібліотеки, то можливо засобами попереднього налаштування GODOT запропонувати користувачеві надіслати запит до баз знань бібліотек-партнерів або відіслати його до форми електронного замовлення по міжбібліотечному абонементу. Обслуговування автоматизованого міжбібліотечного абонемента також підтримується засобами програмного пакета GODOT через відповідні веб-орієнтовані інтерфейси для працівників бібліотеки та читачів. Крім того, GODOT дає змогу автоматизовано імпортувати бібліографічні записи до зовнішніх систем збереження наукових посилань, таких як RefWorks, а також до власного модуля reSearcher – системи персонального бібліографічного менеджменту Citation Manager. Отже, засобами GODOT користувачам може надаватися можливість автоматизованого поповнення персональних науково-бібліографічних списків.

Третій потужний модуль системи reSearcher – Citation Manager. Він дає змогу зареєстрованим користувачам підтримувати на бібліотечному сервері їх персональні бібліографічні бази даних та

зберігати інформацію про важливі для них науково-інформаційні ресурси. Користувачі можуть додавати бібліографічні записи до власних баз даних засобами відповідної функціональності диспетчеризатора GODOT або імпортувати бібліографічні списки (чи окремі записи) з зовнішніх баз даних. Наприклад, користувач може імпортувати до власної бази даних на бібліотечному сервері записи з баз даних Web of Science або Scopus, а також записи з локального бібліотечного каталогу (якщо подібна функціональність підтримується АБІС бібліотеки). Кожний запис у персональній базі даних користувача супроводжується відповідним гіперпосиланням до місця знаходження першоджерела: до локального каталогу бібліотеки та/або до зовнішньої бази даних, напряму або через OpenURL-диспетчеризацію GODOT. Користувач може керувати бібліографічними списками у власній базі, організовувати їх у іменовані теки, переміщувати, копіювати, видаляти, експортувати у зовнішні системи тощо.

Як вже говорилося, одним з найважливіших компонентів інформаційного е-середовища бібліотеки є інструментарій федеративного пошуку (метапошуку) інформації. Для забезпечення даної функціональності у складі системи reSearcher розроблено програмний модуль dbWiz. Інструмент дає змогу організувати для бібліотечного користувача «єдине вікно» бібліографічного пошуку: користувач формулює запит у відповідній пошуковій формі на сайті бібліотеки, dbWiz розсилає даний запит зовнішнім базам даних, електронним бібліотекам, каталогам, енциклопедіям та іншим веб-сайтам (станом на 2010 р. підтримується 528 джерел), отримує від них відповіді та формулює для користувача зведений список результатів пошуку. Користувачеві пропонуються форми для простого та розширеного пошуку. Форма простого пошуку – це елементарне Google-подібне вікно з єдиним пошуковим рядком. Така форма призначена для того, щоб з нею міг впоратися навіть той користувач, який не має найменшого досвіду роботи з пошуковими системами. Форма для розширеного пошуку дає змогу проводити більш складний і точний пошук. Користувачеві надається можливість формулювати пошукові фрази до окремих полів метаданих (автор, слова з назви, тема, ключові слова) та вибирати зі списку, запропонованого бібліотекою, бази даних для пошуку. Пошукова машина dbWiz називається Parasearch (скорочення від «паралельний пошук»). Для організації пошуку в гетерогенних інформаційних масивах dbWiz

та Parasearch використовують складний технологічний ланцюг, у якому комбіновано застосовуються протокол Z39.50, парсинг XML та HTML. Оскільки більшість постачальників інформації дозволяють передплатникам доступ до власних баз даних лише через веб-протоколи, алгоритми федеративного пошуку dbWiz у таких базах даних є доволі складними: в них застосовується механізм емуляції інформаційного пошуку звичайним користувачем, після чого з отриманих веб-документів екстрагуються необхідні дані для зведеного списку результатів пошуку dbWiz [23]. Іншим, більш простим механізмом взаємодії з зовнішніми базами даних є обмін даними за специфікацією API, частіше всього, через протокол Z39.50. Дані, які dbWiz отримує засобами API та засобами емуляції користувачького пошуку, узагальнюються і подаються користувачеві єдиним списком. Оскільки окремі джерела на час проведення користувачем пошуку можуть виявитись непрацездатними, dbWiz працює з визначеним часом відгуку: тобто бібліотечні адміністратори заздалегідь визначають максимальний час виконання користувачького запиту, результати пошуку формуються з тих даних, які dbWiz отримала упродовж цього проміжку часу (джерела, які не встигли відгукнутися – ігноруються). Список результатів пошуку ранжується за релевантними базами даних (кількістю знайдених документів у них), за зворотною хронологією або у алфавітному порядку баз даних. Механізм ранжування результатів пошуку за глобальною релевантністю кожного окремого першоджерела в даний час перебуває на стадії розроблення проекту reSearcher [23]. Для результатів пошуку можливе застосування фільтрів (наприклад, результати лише з науково-інформаційних баз даних або лише документи з доступними повними текстами), хоча забезпечення ефективного використання цих фільтрів все ще перебуває на стадії доопрацювання проекту reSearcher [23]. Бібліографічні записи у списку результатів пошуку подаються, за можливості, з усіма базовими метаданими знайдених документів і завжди супроводжуються прямими гіперпосиланнями та / або OpenURL-посиланнями на знайдені першоджерела. Для простого розширення умов пошуку dbWiz забезпечує бібліотечним користувачам можливість «показати більше ресурсів, схожих на знайдені» (тобто автоматизовано провести ще один сеанс пошуку з більш загальними пошуковими умовами). dbWiz підтримує збереження історії пошуків, тому користувачі можуть легко повернутися до пошукових сеансів,

вже проведених ними. Для забезпечення додаткової ефективності пошуку, бібліотечні адміністратори можуть створювати пошукові профілі dbWiz, які максимально точно відповідатимуть потребам окремих груп бібліотечних користувачів. Так, окремі профілі можуть створюватись для різних галузей знань, локальних / віддалених бібліотечних ресурсів, документів, написаних різними мовами, довідкових / реферативних / повнотекстових джерел тощо. Прості пошукові форми, асоційовані з такими профілями, можуть розміщуватись на сторінках веб-сайта бібліотеки (наприклад, проста форма для федеративного пошуку статей з ядерної фізики на сторінці рекомендованих ресурсів для фахівців даної галузі тощо). Більше того, такі пошукові форми не обов'язково мають розміщуватись саме на бібліотечному веб-сайті. Бібліотека може розробити відповідні прості пошукові форми, опублікувати HTML-коди цих форм та дозволити всім бажаючим розміщувати їх на власних веб-сайтах (на сайтах наукових та освітніх установ, факультетів та кафедр, особистих веб-сайтах дослідників тощо).

Оскільки reSearcher є продуктом з відкритим вихідним кодом, вичерпну кількість упроваджень даної системи назвати складно. За даними розробників, станом на 2010 р. систему reSearcher використовують 50 бібліотек і бібліотечних консорціумів з Канади, Греції, Данії, Індії, Ірландії, Китаю, Литви (національна бібліотека), Мексики, Нідерландів, Російської Федерації (наукова бібліотека ім. М. Горького Санкт-Петербурзького державного університету), Сингапуру, США, Танзанії. У більшості впроваджень reSearcher використовується бібліотеками як передплатний сервіс, технічний супровід якого надає бібліотека Університету ім. Саймона Фрейзера.

Таким чином, у першій декаді XXI ст. академічні бібліотеки зробили новий суттєвий крок по шляху еволюційного розвитку власних інформаційних систем. Інтегровані е-середовища бібліотек – це не просто новий тип інформаційно-пошукових систем, а скоріше – каркаси комплексних віртуальних лабораторій науково-інформаційної діяльності, організовані за принципом верховенства потреб пересічного вченого. Прагнучи здобути своє місце у принципово соціотехнічному просторі науки XXI ст., бібліотеки «не мають іншого вибору, крім того, щоб зрозуміти і спроектувати системи, які відповідали б потребам сьогоденного віртуального вченого» [18, с. 31]. На рівні змістовного наповнення ці системи мають забезпечити інтег-

рацію носіїв наукового знання різних типів, видів та форматів: традиційних та нових гібридних документів (монографій, періодичних та довідкових видань, вікі-документів, первинних даних, препринтів, мультимедійних продуктів тощо) [8, с. 31]. З кожним днем вчені дедалі більше прагнуть працювати саме у таких електронних дослідно-інформаційних середовищах [8, с. 13]. Численні урядові та міжнародні програми розвитку орієнтовані на те, що наука XXI ст. буде реалізовуватись винятково у цифровому середовищі. За таких перспектив роль академічної бібліотеки як інтегрованої науково-інформаційної платформи не лише не зменшується, а, навпаки, і суттєво зростає. Тож саме про участь академічних бібліотек у проектах побудови наукової інфраструктури XXI ст. йтиметься в останній частині нашого дослідження.

Список

використаних джерел

1. *Литвинова, Н. Н.* Организация интегрированной среды пользователя для поиска в сетевых удаленных ресурсах / Н. Н. Литвинова // *Научные и технические библиотеки*. – 2008. – № 6. – С. 5–13.
2. *Соловяненко, Денис.* Цифровий ідентифікатор об'єкта (DOI): «ISBN суспільства знань» / Д. Соловяненко // *Бібл. вісн.* – 2009. – № 4. – С. 3–15.
3. *Antelman, K. et al.* Toward a Twenty-First-Century Library Catalog / Kristin Antelman, Emily Lynema, Andrew K. Pace // *Information Technology and Libraries*. – 2006. – Vol. 25. – № 3. – P. 128–139.
4. *Apps, A., MacIntyre, R.* Why OpenURL? / Ann Apps, Ross MacIntyre // *D-Lib Magazine*. – 2006. – Vol. 12. – № 5. – Access Mode : DOI : 10.1045/may2006-apps.
5. ARL Scholars Portal Working Group Report May 2001 [Virtual Resource] / Association of Research Libraries. – 2001. – Access Mode : URL : www.arl.org/resources/pubs/portals/report-may-01.shtml. – Title from Screen. – Date of Access: 22 November 2009.
6. *Breeding, M.* The Many Facets of Managing Electronic Resources / Marshall Breeding // *Computers in Libraries*. – 2004. – Vol. 24. – № 1. – P. 25–34.
7. *Brown, D. J., Boulderstone, R.* The Impact of Electronic Publishing: The Future for Publishers and Librarians / David J Brown, Richard Boulderstone. – Мьшен : K. G. Saur, 2008. – XX, 355 p.
8. *Brown, L. et al.* University Publishing in a Digital Age: Ithaka Report / Laura Brown, Rebecca Griffiths, Matthew Rascoff. – New York: Ithaka, 2007. – 67 p.
9. *Brown, S., Swan, A.* Researchers' Use of Academic Libraries and their Services: A report commissioned by the Research Information Network and the Consortium of Research Libraries / Sheridan Brown, Alma Swan. – 2007. – 70 p.
10. *Byrum, J. D.* Chapter 8. Online Catalogs and Library

- Portals in Today's Information Environment / D. John. Jr. Byrum // Portals and Libraries / Sarah C. Mashlak (ed.). – NY., 2005. – P. 135–155.
11. *Calhoun, K.* The Changing Nature of the Catalog and its Integration with Other Discovery Tools: Final Report (March 17, 2006) / Karen Calhoun; Library of Congress. – Washington: Library of Congress, 2006. – 52 p. – Access Mode : URL : www.loc.gov/catdir/calhoun-report-final.pdf.
12. *Collins, M.* Electronic Resource Management Systems (ERMS) Review / Maria Collins // Serials Review. – 2008. – Vol. 34. – N 4. – P. 267–299. – Access Mode : DOI : 10.1016/j.serrev.2008.09.011.
13. *Courant, P. N.* The Future of the Library in the Research University / Paul N. Courant // No brief candle: reconceiving research libraries for the 21st century: Papers from a meeting convened by CLIR on February 27, 2008 in Washington, D.C. – Washington, 2008. – P. 21–28.
14. *Cox, A., Yeates, R.* Library orientated portals solutions / Andrew Cox, Robin Yeates. – L.: JISC, 2002. – 52 p. – Access Mode : URL : www.jisc.ac.uk/media/documents/techwatch/tsw_02-03.pdf.
15. *Dellit, A., Fitch, K.* Rethinking the catalogue: Conference Paper [Virtual Resource] / Alison Dellit, Kent Fitch // National Library of Australia Staff Papers. – 2009. – 21 January. – Access Mode : URL : www.nla.gov.au/openpublish/index.php/nlasp/article/view/1047/1316. – Title from Screen. – Date of Access: 4 November 2009.
16. *Dempsey, L.* The (Digital) Library Environment: Ten Years After [Virtual Resource] / Lorcan Dempsey // Ariadne. – 2006. – N 46. – Access Mode : URL : www.ariadne.ac.uk/issue46/dempsey/intro.html.
17. *Gantz, J. F.* The Expanding Digital Universe: A Forecast of Worldwide Information Growth Through 2010 / John F. Gantz; IDC. – Framingham: IDC, 2007. – 20 p. – Access Mode : URL : www.emc.com/collateral/analyst-reports/expanding-digital-idc-white-paper.pdf.
18. Information behaviour of the researcher of the future: a CIBER briefing paper [Virtual Resource] / CIBER, University College London. – 2008. – 11 January. – 35 p. – Access Mode : URL : www.bl.uk/news/pdf/googlegen.pdf. – Title from Screen. – Date of Access: 8 December 2009.
19. List of Portal Application Functionalities for the Library of Congress: First Draft for Public Comment, July 15, 2003 / Library of Congress. – 2003. – 16 p. – Access Mode : URL : www.loc.gov/catdir/lcpaig/portalfunctionalities-list4publiccomment1st7-22-03revcomp.pdf.
20. *Livingston, J.* et al. A comparison of OpenURL link resolvers: The results of a University of Connecticut Libraries environmental scan / Jill Livingston, Deborah Sanford, David Bretthauer // Library collections, acquisitions & technical services. – 2006. – Vol. 30. – № 3–4. – P. 179–201.
21. *Lougee, W. P.* Diffuse Libraries: Emergent Roles for the Research Library in the Digital Age. – Washington: Council on Library and Information Resources, 2002. – 28 p.
22. *Mackenzie Owen, J. S.* The scientific article in the age of digitization / J. S. Mackenzie Owen. – Dordrecht: Springer, 2007. – XII, 263 p.
23. *Mah, C., Stranack, K.* dbWiz: open source federated searching for academic libraries / Calvin Mah, Kevin Stranack // Library Hi Tech. – 2005. – Vol. 23. – № 4. – P. 490–503.
24. *Markey, K.* The Online Library Catalog: Paradise Lost and Paradise Regained? / Karen Markey // D-Lib Magazine. – 2007. – Vol. 13. – № 1/2. – Access Mode : DOI : 10.1045/january2007-markey.
25. The Open Library Environment Project Final Report: DRAFT 7/26/09. – 2009. – 100 p. – Access Mode : URL : http://oleproject.org/wp-content/uploads/2009/07/ole_report_draft_26july09.pdf.
26. Perceptions of Libraries and Information Resources: A Report to the OCLC Membership / OCLC Online Computer Library Center, Inc. – Dublin: OCLC, 2005. – 290 p. – Access Mode : URL : www.oclc.org/reports/pdfs/Percept_all.pdf.
27. *Shadle, S.* The Local Catalog Is Dead! Long Live the Local Catalog! / Steve Shadle // Serials Review. – 2008. – Vol. 34. – № 2. – P. 85–87. – Access Mode : DOI : 10.1016/j.serrev.2008.03.004.
28. *Souto, P. N.* E-publishing development and changes in the scholarly communication system / Patricia Nascimento Souto // Ciencia da Informacao. – 2007. – Vol. 36. – N 1. – P. 158–166.
29. *Stranack, K.* The reSearcher Software Suite: A Case Study of Library Collaboration and Open Source Software Development / Kevin Stranack // Serials Librarian. – 2007. – Vol. 55. – № 1/2. – P. 117–139.
30. *Tenopir, C.* E-Access Changes Everything / Carol Tenopir // Library Journal. – 2010. – Vol. 135 (1). – N 1. – P. 26.
31. *Veltman, K. H.* Syntactic and semantic interoperability: New approaches to knowledge and the semantic web / Kim Henry Veltman // New Review of Information Networking. – 2001. – Vol. 7. – P. 159–183.

Марина Ігнатюк,

головний бібліотекар

Житомирської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. О. Ольжича

Упровадження АІБС «ІРБІС 64» у практику роботи бібліотек (з досвіду Житомирської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. О. Ольжича)

У статті аналізуються особливості процесу впровадження АІБС «ІРБІС 64» у практику роботи бібліотеки. Наведено конкретні приклади бібліографічного запису книги відповідно до нової інформаційної технології.

К л ю ч о в і с л о в а: Автоматизована інформаційна бібліотечна система, ІРБІС.

Experience of introduction of ALIS «IRBIS 64» into activity of Zhitomir Regional Universal Scientific Library. This article describes peculiarities of experience of introduction process of ALIS «IRBIS 64» in the library activity.

К e y w o r d s: Automated librarian information system, IRBIS.

Останніми роками українські бібліотеки активно впроваджують автоматизовані інформаційні технології, що сприяє, безперечно, більш якісному та швидкому задоволенню потреб користувачів. Крім того, інформатизація та автоматизація бібліотечних процесів дає змогу підвищувати ефективність праці бібліотекарів, а також реалізовувати нові форми роботи з користувачами. Разом з тим, упровадження комп'ютерної техніки та сучасної автоматизованої інформаційної бібліотечної системи (АІБС) висуває підвищені вимоги до професійного рівня персоналу.

В умовах, що склалися, Житомирська обласна універсальна наукова бібліотека ім. О. Ольжича (ЖОУНБ) прийняла рішення про закупівлю АІБС «ІРБІС 64». З жовтня 2006 р. відділ нових бібліотечних технологій (ВНБТ) розпочав її упровадження.

Освоєння АІБС «ІРБІС 64» розпочалося з вивчення АРМів «Адміністратор», «Комплектатор» і «Каталогізатор». Для навчання бібліотекарів роботі в «ІРБІС 64» призначили бібліотечного адміністратора, створили групу редакторів та їх заступників у відповідних структурних підрозділах бібліотеки.

Бібліотечним адміністратором були розроблені методичні матеріали з освоєння АРМа «Каталогізатор», а також правила заповнення закладок і полів згідно з нормативною документацією.

Протягом 6 місяців навчання пройшли 74 працівники (див. рисунок). Для перевірки знань було створено атестаційну комісію та визначено обов'язкові умови проходження атестації: наявність власного конспекту, правильність заповнення полів у системі «ІРБІС 64» на ті документи, що були описані протягом всього навчання, а також складання бібліографічних записів на декілька запропонованих документів. У процесі навчан-

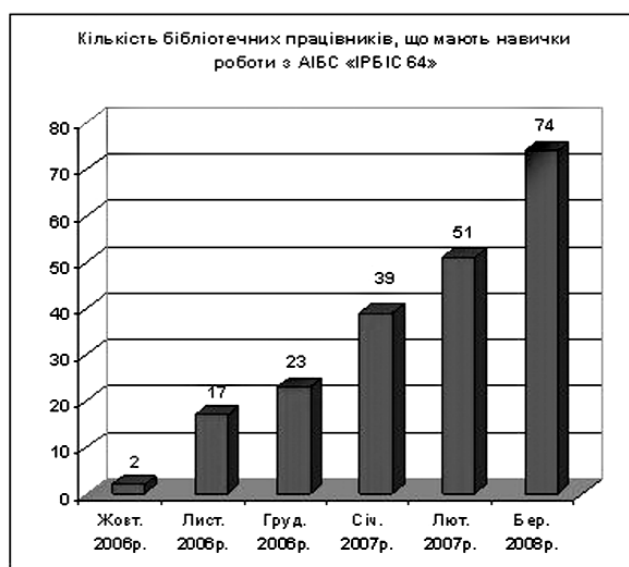

Рис. Динаміка зростання кількості бібліотечних працівників ЖОУНБ, які мають навички роботи з АІБС «ІРБІС 64»

ня вдалося здолати психологічний бар'єр, працівники бібліотеки успішно засвоїли АРМ «Каталогізатор». Та й екзамен після закінчення навчання склали усі слухачі.

Щоб уникнути помилок при упровадженні АІБС «ІРБІС 64» працівники ВНБТ вивчали досвід вітчизняних і зарубіжних колег. Як з'ясувалося, деякі бібліотеки створюють окремі бази даних (БД) для кожного відділу. Це породжує певні труднощі для користувачів під час пошуку інформації, оскільки вони змушені переходити від однієї бази даних до іншої. Тому було прийнято рішення вести єдиний інтегрований електронний каталог (ЕК). Зі створенням електронного каталогу значно підвищилася ефективність роботи бібліотекарів, а користувач тепер має змогу швидко знайти інформацію незалежно від виду та типу документа за допомогою пошукових ознак, визначити місцезнаходження конкретного документа, не переходячи при цьому від однієї бази даних до іншої.

У процесі роботи перед бібліотечним адміністратором було поставлено завдання: адаптувати АІБС «ІРБІС 64» до потреб бібліотеки. Зокрема, для спрощення процесу введення даних редагувалися та доповнювалися словники БД ЕК. Також було відредаговано ієрархічні довідники для видавничої діяльності бібліотеки, що значно спростило роботу персоналу. Тепер адаптація програми відбувається постійно.

З метою розширення можливостей пошуку інформації для користувачів вирішили заповнювати поля ЕК якомога повніше по кожному конкретному документу, більш повно розкриваючи його зміст. Документ, надійшовши до бібліотеки, спочатку потрапляє до відділу комплектування бібліотечних фондів, потім до відділу обробки літератури та організації каталогів. Ці підрозділи здійснюють опис основних бібліографічних елементів, закріплених за кожним із них, в ЕК. Потім документ надходить до відповідного відділу, де він описується максимально повно та детально за допомогою більшої кількості полів. Зокрема, описуються географічні, хронологічні, предметні рубрики, персоналії, анотації тощо, а ключові слова – двома мовами. Таке рішення було прийнято, виходячи з потреб користувачів. Тепер користувач, маючи навіть мінімум відомостей про документ, може знайти його в ЕК.

З початком упровадження АІБС «ІРБІС 64» та інтенсивним процесом його освоєння персоналом ЖОУНБ виникла потреба у придбанні додаткових персональних комп'ютерів (ПК), оскільки існую-

чого парку ПК було вже недостатньо для одночасної роботи необхідної кількості працівників різних відділів. Протягом 2006–2010 рр. бібліотека поповнила свій комп'ютерний парк і на 1 червня 2010 р. він зріс до 52 машин, на 25 з яких встановлено «ІРБІС 64».

На сьогоднішній день бібліотека працює у версії 2007.2, створено 70 наборів ini-файлів; формувати або редагувати записи одночасно можуть 25 працівників. ЕК нараховує понад 70 тис. записів. За допомогою АРМа «Коректор» усунуто помилки в ЕК, які при виправленні де-візу не завжди можна було виявити.

Проблему визначення предметних рубрик допомагає вирішувати «Руководство по методике предметизации. Опыт Российской национальной библиотеки». Це видання подарував ЖОУНБ президент Міжнародної асоціації користувачів та розробників електронних бібліотек і нових інформаційних технологій, генеральний директор ДПНТБ Росії Я. Л. Шрайберг під час свого візиту до України у 2009 р.

ЖОУНБ тісно співпрацює з Рівненською державною обласною бібліотекою (РДОБ), є учасником міжрегіонального консорціуму «Історична Волинь» (<http://istvolyn.info>). Цей проект реалізується з метою створення в мережі Інтернет електронної бібліотеки повних текстів рідкісних документів з використанням ресурсів обласних бібліотек і архівів Рівненської, Волинської, Тернопільської, Хмельницької та Житомирської областей.

Співробітники ЖОУНБ постійно відвідують школу-семинар ІРБІС, яка функціонує в рамках щорічної міжнародної кримської конференції. Це значно допомагає впровадженню АІБС у роботу бібліотеки.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо: завдяки вивченню досвіду роботи інших бібліотек із впровадження автоматизованих бібліотечних технологій і розробленню власної методики навчання персоналу вдалося уникнути багатьох проблем при впровадженні АІБС «ІРБІС 64». Загалом процес переходу на нові інформаційні технології в ЖОУНБ відбувається успішно, що дає змогу підняти рівень обслуговування користувачів і більш успішно співпрацювати з партнерами.

Нижче наводяться приклади бібліографічних записів.

Бібліографічний запис книги під двома авторами

Для бібліографічного запису книги під двома авторами обирають робочий лист (РЛ) PAKK 42.

Поле	Підполе	Приклад	Коментарі
Закладка “Дублетність”			
Поле 700: 1-й автор	Прізвище	^АКушнаренко	
	Ініціали	^ВН. М.	
	Розширення ініціалів		
	Працює в даній організації		
	Місце роботи автора		
Поле 200: Заголовок (назва)	Заголовок (назва)	^АНаукова обробка документів	
	Відомості, що відносяться до назви	^Епідручник	Якщо слово є єдиним членом речення (відомості, що відносяться до назви), його не скорочують (згідно ДСТУ 3582-97 п. 4.14.5)
Поле 10: ISBN	ISBN	^А966-346-234-5	Якщо в значенні ISBN є букви, то підполе заповнюють англійською мовою
	Ціна, загальна для всіх примірників	^D28.00	Заповнюють у форматі NNN.NN
	Значення валюти	^Сгрн	Валюту вибирають зі списку
Закладка “Коди”			

Увага! Всі поля цієї закладки заповнюються тільки з використанням словника.			
Поле 900: Коди: тип, вид, характер документа	Тип документа	^Та	Вибирають зі списку значення а – текстові матеріали, крім рукописних, у т. ч. друковані матеріали
	Вид документа	^В05	Вибирають зі списку значення 05 – одностороннє видання
Поле 102: Країна		UA	Вибирають зі списку потрібну країну
Поле 101: Мова основного тексту		ukr	Вибирають зі списку потрібну мову документа
Закладка “Основний бібліографічний опис”			
Поле 701: Інші індивідуальні автори	Прізвище	^АУдалова	
	Ініціали	^ВВ. К.	
	Розширення ініціалів		
	Працює в даній організації		
	Місце роботи автора		
Поле 702: Редактори, укладачі, композитори...	Функція		Заповнюють з довідника. Корегують, якщо видання україномовне, оскільки функція зазначена російською мовою
	Прізвище		У називному відмінку
	Ініціали		
	Розширення ініціалів		
	Працює в даній організації		

Продовження прикладу 1

	Місце роботи автора		
Поле 711: Інші колективи, які не входять до заголовка опису	Найменування		
	Абревіатура		
	Скорочення за ДСТУ		Використовують при формуванні “Відомостей про відповідальність”
Поле 205: Відомості про видання	Відомості про видання	^A4-те вид., переробл. і допов.	Скорочують згідно ДСТУ 3582-97 “Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі”
	Перші відомості про відповідальність		Автор перевидання
Поле 210: Вихідні дані	Рік видання	^D2006	
	Видавництво (організація, що видас)	^CЗнання	
	Місто (місто 1)	^AK.	
Поле 215: Кількісні характеристики	Обсяг (цифри)	^A334	
	Ілюстрації		
Закладка “Розширений”			
Поле 320: Примітки про наявність бібліографії		Бібліогр.: с. 330–334	При потребі обирають декілька значень зі списку приміток
Поле 225: Область серії	Найменування серії		Не скорочують назву серії та підсерії (згідно ДСТУ ГОСТ 7.1:2006)

	Значення та номер випуску в серії		
	Відомості про відповідальність		
Закладка “Примірники”			
Поле 910: Відомості про примірники	Статус	^A0	Вибирають зі списку 0 – для ЕК – окремий примірник надійшов за місцем зберігання
	Інвентарний № примірника	^B1020500	
	Дата надходження	^C20071201	Дату проставляють у такому форматі: RRRRMMDD
	Місце зберігання	^DOбр	Вибирають зі списку
	Ціна примірника		Ціну вказують у тому випадку, якщо вона відрізняється від загальної (Поле 10). У форматі NNN.NN
	Штрих-код	^N9789663462349	
Закладка “Технологія”			
Поле 907: Каталогізатор, дата	Етап роботи	^СПК	Вибирають потрібне значення зі списку
	Дата	^L20090821	Дату ставлять натисканням клавіш ALT + D (L)
	ПІБ	^BІМВ	Вибирають зі списку свої ПІБ (якщо вони не з’являються автоматично)
Поле 902: Утримувач документа	Найменування організації	^AЖОУІБ ім. О. Ольжича	Найменування організації зазначають, якщо вона є учасником зведеного каталогу

Закладка “Систематизація”			
Поле 675: Індeksi УДК	Індекс УДК	025.3/6(075.8) 019.941(075.8)	У документі індекс УДК зазначено в такому вигляді: [025.3/6+019.941](075.8). Для визначення індексу використовують Універсальну десятикову класифікацію
Поле 621: Індeksi ББК	Індекс ББК	78.364.4я73	Для визначення індексу використовують Бібліотечно-бібліографічну класифікацію
Поле 686: Індeksi іншої класифікації			Наприклад, форматний
Поле 908: Авторський знак		K96	Після збереження документа авторський знак формується автоматично. Між літерою та числом не повинно бути пробілу
Поле 60: Розділ знань		6	Вибирають зі списку розділів знань відповідно до ББК
Поле 607: Географічна рубрика			Заповнюють, якщо головною темою документа є країна
Поле 610: Ненормовані ключові слова		бібліографічний опис індексування	Ключове слово (КС) – це найбільш значуще слово (або словосполучення) з тексту. КС не повинні повторювати назву документа. При складанні КС використовують Інформаційно-пошуковий тезаурус
Поле 600: Персоналія (про неї) – ім'я особи	Прізвище, ініціали		Заповнюють, якщо в тексті йдеться про певну особу
	Розширення ініціалів		
	Текст		
Поле 601: Персоналія (про нього) – колектив	Дати життя		Заповнюють, якщо в тексті йдеться про певний колектив
	Персоналія, про нього		
Поле 601: Персоналія (про нього) – колектив	Текст		Заповнюють, якщо в тексті йдеться про певний колектив
Поле 331: Анотація		[Теорія, історія і методика складання бібліографічних описів, індексування, предметизації, систематизації, <рефсрування> та <анотування> документів].	Якщо анотацію формують від власного імені, то її записують у квадратних дужках []. Якщо слово (або словосполучення) заключити в трикутні дужки < >, то воно автоматично з'являється в пошуковому словнику
Закладка “Рідкісні видання”			
Заповнюють відомості про документ, якщо він є рідкісним (автограф, помітки автора, есклібрис тощо)			

Перевіряють правильність бібліографічного запису, зберігають документ.

Після збереження документа відомості про відповідальність формуються автоматично. При необхідності редагують підполя “Перші відомості про відповідальність” і “Наступні відомості про відповідальність” (але в Полі 200), записують у тому вигляді й порядку, в якому вони наведені у джерелі інформації (згідно ДСТУ ГОСТ 7.1:2006).

Приклад 2

Бібліографічний запис книги під назвою

Для бібліографічного запису книги під назвою обирають робочий лист (РЛ) PAKK42.

Поле	Підполе	Приклад	Коментарі
Закладка “Дублетність”			
Поле 200: Заголовок (назва)	Заголовок (назва)	^AAАвторское право и библиотеки	
	Відомості, що відносяться до назви	^Eруководство для библиотеч. и информ. работников	Скорочують згідно ГОСТ 7.12-93 “Библиографическая запись. Сокращения слов на русском языке”. Не слід скорочувати слова у тих випадках, коли це може зробити незрозумілим смисл тексту опису, ускладнити його розуміння (згідно п. 4.10 ДСТУ ГОСТ 7.1:2006)
Поле 10: ISBN	ISBN	^A978-5-85638-125-1	Якщо в значенні ISBN є букви, то підполе заповнюють англійською мовою
	Ціна, загальна для всіх примірників	^D8.00	Заповнюють у форматі NNN.NN
	Значення валюти	^Cгрн	Валюту вибирають зі списку

Закладка “Коди”			
Увага! Всі поля цієї закладки заповнюються тільки з використанням словника.			
Поле 900: Коди: тип, вид, характер документа	Тип документа	^Та	Вибирають зі списку значення а – текстові матеріали, крім рукописних, у т. ч. друковані матеріали
	Вид документа	^B05	Вибирають зі списку значення 05 – одностомне видання
Поле 102: Країна		RU	Вибирають зі списку потрібну країну
Поле 101: Мова основного тексту		rus	Вибирають зі списку потрібну мову документа
Закладка “Основний бібліографічний опис”			
Поле 701: Інші індивідуальні автори	Прізвище	^AШрайберг	Згідно з новими правилами, перші відомості про відповідальність вказують обов’язково, оскільки це обов’язковий елемент бібліографічного опису (згідно п. 5.1 ДСТУ ГОСТ 7.1:2006)
	Ініціали	^BЯ. Л.	
	Розширення ініціалів		
	Працює в даній організації		
	Місце роботи автора		
	Прізвище	^AZемсков	
	Ініціали	^BA. И.	
	Розширення ініціалів		
	Працює в даній організації		
	Місце роботи автора		
Поле 701: Інші індивідуальні автори	Прізвище	^ATерлецкий	
	Ініціали	^BV. B.	
	Розширення ініціалів		

	Працює в даній організації		
	Місце роботи автора		
	Прізвище	^АФирсов	
	Ініціали	^ВВ. Р.	
	Розширення ініціалів		
	Працює в даній організації		
Поле 702: Редактори, укладачі, композитори...	Місце роботи автора		
	Прізвище		У називному відмінку
	Ініціали		
	Розширення ініціалів		
	Працює в даній організації		
	Місце роботи автора		
Поле 711: Інші колективи, які не входять у заголовок опису	Найменування		
	Абревіатура		
	Скорочення за ДСТУ		Використовують при формуванні “Відомостей про відповідальність”
Поле 205: Відомості про видання	Відомості про видання		Скорочують згідно ГОСТ 7.12-93 “Библиографическая запись. Сокращения слов на русском языке”
	Перші відомості про відповідальність		Автор перевидання
Поле 210: Вихідні дані	Рік видання	^D2007	
	Видавництво (організація, що видас)	^СПИНТЬ России	
	Місто (місто 1)	^АМ.	
Поле 215:	Обсяг (цифри)	^А48	

Кількісні характеристики	Ілюстрації		
Закладка “Розширений”			
Поле 320: Примітки про наявність бібліографії		Бібліограф.: с. 45–46	При потребі обирають декілька значень зі списку приміток
Поле 225: Область серії	Найменування серії		Не скорочують назву серії та підсерії (згідно ДСТУ ГОСТ 7.1:2006)
	Значення та номер випуску в серії		
	Відомості про відповідальність		
Закладка “Примірники”			
Поле 910: Відомості про примірники	Статус	^A0	Вибирають зі списку 0 – для ЕК – окремий примірник надійшов за місцем зберігання
	Інвентарний № примірника	^B1027455	
	Дата надходження	^C20080408	Дату проставляють у такому форматі: RRRRMM/ДД
	Місце зберігання	^DBНБТ	Вибирають зі списку
	Ціна примірника		Ціну вказують у тому випадку, якщо вона відрізняється від загальної (Поле 10). У форматі NNN.NN
	Штрих-код	^H9785856381251	
Закладка “Технологія”			
Поле 907: Каталогізатор, дата	Етап роботи	^СПК	Вибирають потрібне значення зі списку
	Дата	^A20080410	Дату ставлять натисканням клавіш ALT + Д (L)

	ПІБ	^ВІМВ	Вибирають зі списку свої ПІБ (якщо вони не з'являються автоматично)
Поле 902: Утримувач документа	Наймснування організації	^АЖОУНБ ім. О. Ольжича	Наймснування організації зазначають, якщо вона є учасником зведеного каталогу
Закладка "Систематизація"			
Поле 675: Індекси УДК	Індекс УДК	02 347.78	Для визначення індексу використовують Універсальну десятикову класифікацію
Поле 621: Індекси ББК	Індекс ББК	78.34 67.833	Для визначення індексу використовують Бібліотечно-бібліографічну класифікацію
Поле 686: Індекси іншої класифікації			Наприклад, форматний
Поле 908: Авторський знак		У22	Після збереження документа авторський знак формується автоматично. Між літерою та числом не повинно бути пробілу
Поле 60: Розділ знань		6	Вибирають зі списку розділів знань відповідно до ББК
Поле 606: Предметна рубрика	Предметний заголовок	^АБібліотечна справа	
	1-й підзаголовок		
	Географічний підзаголовок	^GRосія	
	Хронологічний підзаголовок		
	Формальний підзаголовок (аспект)		

	Предметний заголовок	^ААвторське право	
	1-й підзаголовок		
	Географічний підзаголовок	^GRосія	
	Хронологічний підзаголовок		
	Формальний підзаголовок (аспект)		
Поле 610: Ненормовані ключові слова		интеллектуальная собственность	Ключове слово (КС) – це найбільш значуще слово (або словосполучення) з тексту. КС не повинні повторювати назву документа. При складанні КС використовують Інформаційно-пошуковий тезаурус
Поле 331: Анотація		[Питання авторського права та нормативно-правової діяльності в сфері бібліотечної справи. Створення та функціонування електронних бібліотек, а також проблеми охорони інтелектуальної власності].	Якщо анотацію формують від власного імені, то її записують у квадратних дужках []. Якщо слово (або словосполучення) поставити в трикутні дужки < >, то воно автоматично з'являється в пошуковому словнику
Закладка "Рідкісні видання"			
Поле 391: Примітки про наявність автографів	Прізвище	^АШрайберг	
	Ініціали	^ВЯ. Л.	
	Розширення ініціалів	^GЯків Леонідович	
	Текст		
Перевіряють правильність бібліографічного запису, зберігають документ. Після збереження документа відомості про відповідальність формуються автоматично. При необхідності редагують підполя "Перші відомості про відповідальність" і "Наступні відомості про відповідальність" (але в Полі 200), записують у тому вигляді й порядку, в якому вони наведені в джерелі інформації (згідно ДСТУ ГОСТ 7.1:2006).			

Поле 200: Заголовок (назва)	Перші відомості про відповідальність	^F[Я. Л. Шрайберг и др.]	Після збереження документа відомості про відповідальність формуються автоматично, в даному прикладі Я. Л. Шрайберг [и др.]. Якщо відомості про авторів, редакторів, перекладачів та інших осіб зазначені не на титульній сторінці книги, а на звороті, то в описі їх беруть у квадратні дужки (згідно п. 4.8.4 ДСТУ ГОСТ 7.1:2006), тому редагують таким чином: [Я. Л. Шрайберг и др.]
--------------------------------	---	--------------------------	---

Список використаної літератури

1. *Игнатюк, М. В.* Внедрение Системы автоматизации библиотек ИРБИС 64 в работу ОУНБ им. Олега Ольжича города Житомира / М. В. Игнатюк // Научные и технические библиотеки. – 2009. – № 11. – С. 115–118.

2. *Игнатюк, М. В.* Методика заповнення полів в автоматизованій бібліотечній системі «ІРБИС»: методичні рекомендації і приклади / М. В. Ігнатюк. – Житомир: ЖОУНБ ім. О. Ольжича, 2009. – 50 с.: табл. – (Ресурси та послуги сучасної бібліотеки; вип. 5).

УДК 023.5:005.963

Жанна Вертій,

викладач кафедри документознавства та інформаційної діяльності
Білоцерківського інституту економіки і управління ВНЗ ВМУРОЛ «Україна»

Застосування тренінгових форм роботи у вітчизняному бібліотечному процесі

У статті обґрунтовується доцільність та ефективність застосування тренінгових форм роботи у бібліотечному процесі. Розкривається накопичений досвід у цій сфері, окреслено проблеми, які потребують вирішення.

Ключові слова: бібліотечно-інформаційний процес, інноваційні форми роботи, тренінг, тренінгові групи, семінари-тренінги, ділові ігри, рольові ігри, дискусії.

Lately the socialpsychological training got wide distribution both in foreing and in domestic practice. Expedience and efficiency of application of trening's forms of work in a library process is grounded in the article.

К е у w o r d s: library-informative process, innovative forms of work, training, to training of form of work, training of group, seminars-trainings, business games, rolevi games, discussions.

Сучасне суспільство досягло такого етапу у своєму розвитку, коли прогрес будь-якої галузі його життя визначають саме висококваліфіковані кадри. Не є винятком у цьому сенсі і бібліотечна сфера. Її життєдіяльність, конкурентоспроможність сьогодні також великою мірою залежать від кадрового ресурсу, таких його характеристик, як професіоналізм, компетентність, творче ставлення до справи, комунікабельність, здатність до нестандартних рішень, прагнення навчатися, здобувати знання упродовж життя тощо.

Все це й зумовлює актуальність питань, пов'язаних з якісною підготовкою і перепідготовкою бібліотечних кадрів, пошуком найбільш ефективних форм цієї роботи, які б давали змогу працівникам органічно поєднувати теоретичні знання з практикою, творчо підходити до вирішення нагальних виробничих проблем.

Останнім часом, з урахуванням постійно зростаючих вимог до учасників бібліотечно-інформаційного процесу, їх професійне навчання дедалі частіше організовується із використанням тренінгових

форм роботи, які дають змогу охоплювати не тільки сферу взаємодії бібліотекаря і читача, а й комунікативний процес членів бібліотечного колективу.

Тренінг – це одночасно і процес пізнання себе та інших, і ефективна форма опанування знань, і дієвий інструмент формування умінь та навичок, і форма набуття та розширення досвіду. Під час тренінгу за допомогою різних вправ, прийомів, технік створюється неформальне, невимушене спілкування, яке відкриває перед слухачами безліч варіантів розвитку ситуації, або вирішення конкретних проблем, заради яких вони зібралися.

Саме тому тренінги широко використовуються сьогодні у підготовці фахівців різних галузей. Цей метод активно застосовується у роботі з дітьми, батьками, учителями, керівниками підприємств та організацій, працівниками закладів культури, серед яких бібліотекарі посідають одне з провідних місць.

Вітчизняні вчені, фахівці-практики дедалі частіше звертають увагу на методику застосування різних тренінгових форм роботи з персоналом бібліотек (О.Башун, С.Воробель, С.Шуляк), з'являються перші практичні напрацювання у цій галузі (Л. Глодов'юк, Г. Колотило, І. Макеєва).

Так, Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І.Франка підготувала методичний посібник «Інтерактивні форми підвищення кваліфікації бібліотечного персоналу» (укладач Г.Колотило, відповідальна за випуск Л. Бабій), у якому представлені зразки інтерактивних методів навчання з практики роботи Надвірнянської та Тисменицької ЦРБ. У даному виданні зосереджено увагу на сучасних методах роботи, даються конкретні поради, як краще організувати тренінг, майстер-клас, професійний конкурс, віртуальну довідку, коледж на колесах тощо [7].

На думку авторів видання, виробниче навчання є більш ефективним тоді, коли його учасники засвоюють саме активні форми і методи роботи, коли воно поєднується з практикою, організовується на засадах творчої лабораторії.

Названий методичний посібник є досить цікавим напрацюванням у галузі організації ефективного навчального процесу з персоналом бібліотечних закладів, але, на жаль, його тираж становить лише 30 примірників, що істотно обмежує можливість ознайомлення з ним фахівців.

Зазначимо, що цими ж авторами підготовлено посібник «Імідж сучасної бібліотеки: нові підходи», де йдеться про ігрову форму навчання бібліотечного персоналу – тренінг з елементами конкурсу з практики роботи Тисменицької центральної районної бібліотеки. Сценарій тренінгу розробила

досвідчений методист Тисменицької ЦРБ Івано-Франківської обл. Л. Глодов'юк [6].

Цікавим, з точки зору теоретико-методичних засад професійного навчання, є збірник матеріалів обласного семінару-тренінгу методистів і директорів центральних районних та міських бібліотек Закарпатської області «Соціальні інновації в бібліотеках: методичний аспект», який включає програму семінару, повні тексти головної доповіді та консультацій, а також фоторепортаж з місця проведення акції. У збірнику аналізуються різні форми бібліотечної роботи: семінари-тренінги «Робота бібліотек з популяризації екологічної культури» (Перечинська ЦБС); семінари-практикуми: «Публічна бібліотека – центр правової освіти» (Виноградівська), «Красзнавча робота як один з факторів національного відродження» (Рахівська); районний семінар-тренінг Іршавської ЦБС «Імідж бібліотеки, інноваційні процеси», тренінг «Бібліотека та її користувач: взаємозв'язок традицій та інновацій», практикум бібліотечних працівників системи шкільних бібліотек на тему: «Етика та психологія бібліотечного спілкування».

Зауважимо, що це видання може бути корисним не тільки фахівцям методичної роботи бібліотечної галузі, але й студентам та викладачам середніх та вищих навчальних закладів відповідного профілю [3].

Провідні бібліотеки України нині постійно проводять навчальні семінари-тренінги з проблем «Управління проектами для ефективних змін у бібліотеках», «Розвиток бібліотек в Україні в цілому та в регіонах», «Модернізація бібліотек в умовах трансформації суспільства», «Бібліотеки в демократичному суспільстві», «Менеджмент і маркетинг бібліотек», «Бібліотеки і асоціації в мінливому світі» [2]. З кожним роком посилюється робота з підготовки і перепідготовки кадрів у контексті використання комп'ютерних технологій в організації інформаційно-бібліотечної справи; у створенні автоматизованих бібліотечних систем, формуванні баз даних тощо.

Для прикладу згадаємо нещодавній тренінг-семінар «Електронні ресурси в бібліотеках: створення та використання», організований для групи працівників бібліотек науково-дослідних установ НАН України, що освоюють програму ІРБІС. Він проводився на базі Національної наукової медичної бібліотеки України спільно з Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського. Велика група фахівців (керівників, науковців, провідних спеціалістів) отримала реальну можливість обмінятися досвідом використання нових інформаційних технологій, ознайомитися з нормативно-методичним забезпеченням і реальними результатами корпоративної каталогізації, зокре-

ма створенням на корпоративних засадах зведеного каталогу наукових медичних журналів.

Першою спробою проведення бібліотечного тренінгу на теренах Дніпропетровщини став семінар-тренінг «Інноваційний пошук – основа розвитку бібліотек», організований для методистів місцевих бібліотек Дніпропетровською обласною універсальною бібліотекою. У програмі заняття передбачався час для роботи у тренінг-класі «Створення моделі цільової бібліотечної програми». Уперше в такій аудиторії була впроваджена методика навчання, що ґрунтується на ігровому імітаційному моделюванні. Використання цієї методики у процесі підвищення кваліфікації бібліотекарів дала змогу формувати і розвивати навички прийняття рішень, створення партнерських проектів і програм [8, с. 41].

У фаховій літературі дедалі частіше обговорюються питання застосування тренінгів для вироблення у бібліотечних працівників умінь і навичок взаємодії (спілкування) з різними категоріями читачів.

Так, різні аспекти застосування елементів ігрової діяльності у бібліотечно-інформаційному обслуговуванні читачів дитячих бібліотек аналізують Н. Бачинська, Л. Герчікова, Г. Гінзбург, Т. Долбенко, Л. Жаркова, І. Желобовський, А. Марголіна, С. Матліна, Н. Медведєва, О. Нелісова, Т. Попова, А. Чачко, Л. Чупиріна, М. Чусовітіна.

Саме з цією метою Хмельницька обласна бібліотека для дітей імені Т. Г. Шевченка постійно проводить творчі лабораторії, круглі столи, семінари-практикуми з різними категоріями своїх працівників. Для активізації слухачів на заняттях використовуються ділові ігри, проблемні ситуації, професійні конкурси, дискусії тощо. До проведення таких занять запрошуються досвідчені педагоги, психологи, письменники.

Також тут систематично проводяться творчі лабораторії з питань роботи з дітьми для заступників директорів ЦБС, для сільських бібліотекарів. У бібліотеці діють школа керівника, творчі майстерні для працівників відділів роботи з читачами. В них використовуються лише активні форми навчання: круглі столи, професійні діалоги та брифінги, творчі зустрічі, конкурси, тренінги, розбір виробничих ситуацій, вивчення досвіду роботи бібліотек області та інших регіонів [17].

Кіровоградською обласною бібліотекою для дітей ім. А. П. Гайдара тренінги проводяться з 2005 р. Деякі з них спрямовуються на організацію комунікативного процесу, налагодження стосунків між бібліотечним фахівцем і читачами, покращення психологічного клімату в колективі. До таких заходів можна віднести практикуми «Бібліотечне спіл-

кування», «Конфлікти в бібліотеці: попередження та вирішення», ділову гру «Конфлікти», практичні заняття «Вправи та відпрацювання інтонації, міміки, жестів», рольові ігри «Компліменти», «Доміно».

Як бачимо, тренінг у бібліотечній справі з кожним роком відіграє дедалі більшу роль. Однак, поки не можна сказати, що інноваційні технології навчання персоналу (тренінги) здійснюються на належному науково-методичному рівні і вони вже стали невід'ємною частиною виробничого життя кожної бібліотечної установи країни. Тут дається взнаки та обставина, що такий різновид професійного навчання, як тренінги належить до особливої професійно-навчальної практики, котра вимагає досить високого рівня загально-інформаційної, професійної підготовки як від працівника (слухача), так і від тих людей, котрі планують, розробляють і проводять подібні заняття.

Метою статті є обґрунтування доцільності застосування тренінгу у бібліотечному процесі, розкриття його переваг перед іншими формами роботи з персоналом, вироблення чітких науково-практичних засад цієї інноваційної діяльності.

Тренінг виник у ХІХ ст. спочатку як різновид психотерапії, і лише у ХХ ст. він набув поширення як форма навчання у професійній освіті, а згодом почав застосовуватися у практичній психології з метою всебічного розвитку особистості, вироблення у неї відповідних рис і навичок.

Термін «тренінг» (від англійського training) має цілу низку значень: навчання, виховання, підготовка, тренування... На сьогоднішній день не існує загальноприйнятого (усталеного) визначення терміна «тренінг». Відсутність чіткої дефініції поняття призводить до широкого його тлумачення і позначення ним різноманітних прийомів, форм, способів і засобів, що використовуються сьогодні у виробничо-виховній, навчальній практиці. Це, зокрема, рольові та ділові ігри, групові дискусії, майстер-класи, семінари-практикуми, психогімнастичні вправи, професійні конкурси і т. д. і т. п.

Тому й не дивно, що вчені досить часто визначають тренінг просто як певний набір методів розвитку здібностей людини до навчання, полегшення процесу оволодіння будь-яким складним видом діяльності [5].

Останнім часом широко використовується як у зарубіжній, так і у вітчизняній практиці соціально-психологічний тренінг. В Україні тренінги як вид навчально-виховної роботи застосовуються із середини 70-х років.

У 1982 р. побачила світ перша фундаментальна наукова праця Л. Петровської, присвячена теоретич-

ним і методичним аспектам соціально-психологічного тренінгу. Авторка витлумачує тренінг як засіб впливу, спрямований на розвиток знань, соціальних установок, умінь і досвіду в сфері міжособового спілкування, як засіб набуття компетентності, професіоналізму, засіб психологічного впливу [11, с. 208].

Тренінги є, переважно, груповою формою роботи з людьми.

Тренінгова група – це спеціально створена група, учасники якої за сприяння ведучого (тренера) включаються в інтенсивне спілкування, спрямоване на досягнення визначеної мети та виконання поставлених завдань [14].

Застосування тренінгових занять у бібліотечній галузі допомагає вирішувати цілу низку завдань: набуття учасниками тренінгу психологічних знань, навичок спілкування з читачами та між собою; набуття слухачами нових професійних навичок та умінь; створення нового іміджу бібліотеки та бібліотекаря, розширення можливостей для самовдосконалення та самореалізації працівників; опанування нових виробничих технологій; пошук спільними зусиллями різних спеціалістів ефективних шляхів розв'язання проблем, що виникають і т. д.

Нині у бібліотечній галузі найчастіше застосовуються такі види тренінгів:

– *Функціональний тренінг* (навчання знанням, умінням та навичкам, що підтримують функціональну діяльність працівників). Визначальним методом функціонального тренінгу є майстер-клас. Це дієва форма підвищення кваліфікації, особливий методичний захід, досить нова форма спілкування у процесі роботи бібліотекарів. Ідея майстер-класу полягає в тому, що визнаний фахівець у довільній формі демонструє свої унікальні прийоми роботи певному колу спеціалістів.

Для таких занять розробляється одно- чи дводенна програма, розрахована на слухачів, які вже мають певний досвід роботи. Майстер-класи проводяться з будь-якого напрямку бібліотечної діяльності: наукова обробка документів, підготовка бібліографічного запису, укладання бібліографічних матеріалів, редагування, надання консультацій відвідувачам, реставрація книг, оцифрування фондів тощо.

Для учасників готуються наочні матеріали, нормативні документи з визначеної тематики. Розповідь фахівця, його практичні дії, як правило, супроводжуються показом інформаційних матеріалів, що дає змогу глибше розкрити заявлену тему, переконливіше аргументувати свою позицію, свої дії, свої новаторські підходи до вирішення того чи іншого питання. Закономірним наслідком таких занять стають адміністративні рішення, спрямовані

не тільки на модернізацію окремих виробничих процесів, а й на перебудову роботи бібліотеки загалом. І такі рішення зрозумілі персоналу, вони завжди ним підтримуються [7].

– *Поведінковий тренінг* (навчання навичкам ділової поведінки, комунікації, міжособового спілкування), який проводиться переважно у вигляді рольової гри. Рольова гра – це ефективна навчальна методика, але вона має бути добре продумана і організована, щоб забезпечити позитивний вплив на учасників. За допомогою рольової гри слухачі мають змогу:

- набутти досвіду використання певних навичок в ігровій ситуації;
- проаналізувати альтернативні способи дій, ідеї, запропоновані для виконання завдання гри, змінити ситуацію на краще;
- відпрацювати на практиці певні види поведінки в безпечному середовищі перед тим, як застосувати їх у реальному житті;
- набутти впевненості у своїх силах під час практичних дій або репетиції певної події;
- закріпити засвоєний матеріал шляхом забезпечення зворотного зв'язку;
- додати до навчального процесу елемент розваги [16].

– *Тренінг менеджменту* (ознайомлення з основами ситуаційного керівництва, розвиток управлінських здібностей у фахівців бібліотечної справи, формування мотивації персоналу, вироблення навичок планування і контролю тощо). В Україні, на наше переконання, роботу у цьому напрямі започаткував науково-практичний семінар «Управління підприємницькою діяльністю і кадровий менеджмент», який було проведено у 1992 р. для керівного складу ЦНБ АН України.

Необхідність навчання й підвищення кваліфікації керівників бібліотек зумовлена особливістю управлінської праці сьогодні – роботою в умовах постійно мінливого середовища. Перманентні зміни у законодавстві, непередбачувана поведінка постачальників інформаційних ресурсів, нові запити споживачів інформації, невідповідність кваліфікації персоналу запитам нової ситуації, – це й багато чого іншого змушує сучасного керівника бібліотеки міняти підходи в роботі, удосконалювати свої управлінські схеми. Найбільші шанси досягти успіху мають керівники, яких не лякають зміни, які швидко опановують нові ідеї й методи роботи, швидко пристосовуються до нових умов і наполегливо шукають шляхи кращого виконання дорученої їм роботи.

Активним методам навчання керівного складу бібліотек (майстер-класам, семінарам майстерням,

семінарам з елементами тренінгу сьогодні віддають перевагу організатори Школи директорів республіканських, вузівських та обласних наукових бібліотек Білорусі.

Робоча програма Школи директорів розпочалася із круглого столу «Взаємодія видавничих і книготорговельних організацій з бібліотеками Білорусі: нові проекти й ініціативи». В рамках інтерактивних занять обговорюються найголовніші напрями діяльності сучасного керівника: порядок у справах і документах; обов'язки, відповідальність і компетенція; формування штату й створення колективу; прийом на роботу; навчання й підвищення кваліфікації; оперативне управління без конфліктів і стресів та ін. Тренери діляться досвідом, пропонують несподівані шляхи вирішення проблем, демонструють наочні приклади «від протилежного». Великий інтерес у учасників Школи викликав, зокрема, семінар «Проектна діяльність бібліотек як ефективна технологія бібліотечного менеджменту». Знання головної формули проектної діяльності «криза – мотивація до змін – амбіції – ідея – проект», що окреслює життєвий цикл проекту, стадії його підготовки, а ще – бажання керівника й колективу щось змінити на краще, становлять головний ресурс розвитку бібліотеки.

Практично корисними для учасників Школи стали й два майстер-класи: «Створення персональних баз даних керівника бібліотеки» (тренер – Шандора Сергій Вікентійович) і «Ваша чарівна презентація, або PowerPoint для керівника». Майстер-класи склалися з теоретичної частини-презентації й творчого практикуму в Електронній бібліотеці БДУКІ. Як директорів бібліотеки правильно розробити стратегію управління різними людьми: які адміністративні або інші важелі впливу використати; як навчитися виявляти причини опору колективу впровадженню інновацій – вирішення цих і багатьох інших питань управління намагалися знайти учасники Школи директорів під час роботи в парах, вивчення тексту, обговорення в групі й презентацій [13].

І, нарешті, *соціально-психологічний тренінг*. Останнім часом дедалі частіше вітчизняні бібліотеки включають у свій штат психологів. Основними «полями» їхньої уваги є такі: просвітницька робота серед колективу бібліотеки з метою підвищення психологічної компетентності людей, їх здатності, уміння самостійно вирішувати конфлікти і проблеми, що виникають у професійному та особистому житті; профілактична робота, зокрема, читання циклу лекцій «Поради психолога», діагностичне опитування на тему «Соціально-психологічний клімат у колективі»; психологічне консультування та індивідуальна психологічна корекція; групова

психокорекція (заняття з удосконалення комунікативних умінь та навичок) тощо [1].

Досить широкий фронт робіт для психолога свідчить про низький рівень психологічної компетентності наших бібліотечних фахівців. Допомогти піднести життєву та психологічну компетентність особистості, стимулювати усвідомлення нею власних можливостей, власного внутрішнього світу, стосунків з оточуючим середовищем, розвивати її здатність впливати на людей може спеціальна соціально-психологічна підготовка, а саме соціально-психологічний тренінг [12].

Такий тренінг дає змогу діагностувати стан психологічної компетентності особистості, виявляти її психологічні проблеми, особистісні якості, особливості взаємодії з людьми. Беручи участь у занятті, слухач пізнає особливості сприймання іншими людьми його особистісних якостей, його вчинків, поведінки та комунікативних умінь. У процесі навчання опрацьовуються варіанти вирішення психологічних проблем особистості, усунення недоліків, окреслюються шляхи особистісного зростання.

Соціально-психологічний тренінг має дві фази – діагностичну та корекційну. Це дає змогу психологові, який проводить заняття, діагностувати стан комунікативної компетентності кожного учасника, визначити шляхи удосконалення його вмінь і навичок у діловому та особистому спілкуванні. Під час діагностичної фази соціально-психологічного тренінгу виконуються такі завдання:

1) самопізнання учасників тренінгу – пізнання своїх особистісних якостей, комунікативних особливостей, рефлексія власного спілкування та поведінки;

2) отримання «зворотного зв'язку» від інших учасників тренінгу, інформації про сприймання кожного учасника тренінгу як особистості, його вміння спілкуватися з оточуючими;

3) зовнішня діагностика – пізнання психологом-тренером особливостей та комунікативних якостей кожного учасника.

Під час корекційної фази соціально-психологічного тренінгу відбувається виправлення недоліків кожного слухача, визначаються шляхи удосконалення його психологічної компетентності [12].

У разі проведення тренінгу з великою групою керівників (тренер) має змогу необхідну інформацію оперативно доводити до відома усіх присутніх. Можна також давати інструкцію одразу всім слухачам. Крім того, для окремих учасників занять, яким проблемно одразу адаптуватися до створеної ситуації і включитися у процес навчання (вони відчують труднощі із засвоєнням матеріалу, його миттєвою оцінкою, із формуванням висновків, внесен-

ням конкретних пропозицій тощо) є можливість більш комфортно адаптуватися до умов тренінгу.

Працюючи з великою аудиторією тренер може ставити на обговорення будь-який бібліотечний процес, будь-яку професійну проблему і не тільки. Хоча якісне обговорення великою групою заявленої теми відбувається тоді, коли всі присутні виявляють до неї інтерес, можуть компетентно висловлюватися з приводу певних ідей чи подій. Звичайно, можна обговорювати як заплановані, так і імпровізовані теми. Тему розмови слід лише чітко й зрозуміло визначати для всіх присутніх ще до початку обговорення.

Ефективність обговорення проблеми великою групою залежить від того, як керівник ставить запитання. У даній ситуації потрібно уникати запитань, на які можна відповісти коротко («так» або «ні»). Пропонується вживати запитання, які починаються з «як», «чому», «який», та заохочувати всіх учасників до оприлюднення власного бачення проблеми.

Реакція керівника на запитання й коментарі є вирішальним у створенні позитивної атмосфери в аудиторії. Виявляючи увагу до всіх, дякуючи кожному за запитання чи висловлювання, ведучий тим самим стимулює слухачів підтримувати розмову, ділитися своїми думками, цінною інформацією. При проведенні тренінгу у великих групах важливо не забувати про те, що у когось із присутніх може виникнути бажання домінувати в аудиторії, показувати свою зверхність над іншими членами навчальної групи. Та й про швидку стомлюваність учасників дискусії також варто пам'ятати. Одним словом, проведення тренінгу на належному рівні великою мірою залежить від майстерності та професійності тих людей, які їх готують і проводять [12].

На відміну від тренінгових занять у складі великої групи, коли люди є переважно одержувачами інформації, заняття в малих групах передбачає активність кожного її члена, їх тісну взаємодію, продукування кожним слухачем власних ідей, пропозицій, демонстрацію творчого підходу до вирішення поставлених тренером проблем.

Метод малих груп дає змогу учасникам тренінгових занять:

- тісніше познайомитися один з одним;
- детально переглянути матеріал, представлений викладачем (керівником) занять;
- особисто розв'язати завдання, поставлене тренером;
- беручи участь у рольовій грі, глибше засвоїти матеріал, скоріше досягти потрібного результату;
- швидко адаптуватися у колі незнайомих людей, навчитися з ними взаємодіяти і, навіть, відпочити.

Кількість людей у малих тренінгових групах, зазвичай, коливається від двох до восьми. Якщо членів групи більше восьми, їм стає важко одночасно брати участь у роботі, відповідно, легше виключитися з неї. При цьому група, як правило, розпадається на підгрупи. Спосіб формування груп залежить від виду роботи, якою вони мають займатися.

Для стимулювання мислення та продукування ідей, пов'язаних з темою заняття, можуть створюватися групи обговорення. Існує чимало тем, які люди хотіли б вивчити глибше або більше про них дізнатися. Від учасників групи обговорення не вимагається розв'язання проблеми, завершення складання переліку завдань, конкретного плану дій. Оптимальний склад групи обговорення 4–6 осіб. Обговорення має бути відносно коротким, близько десяти хвилин. Членам групи обговорення тренер чітко пояснює мету обговорення. Якщо такий метод застосовується досить часто, слід змінювати склад групи після одного-двох обговорень, адже не завжди вдається належним чином укомплектувати групи, інколи її члени добре працюють разом, а інколи нічого конструктивного не виходить.

Часто організатори тренінгу для проведення дискусій використовують метод роботи у парах. Готуючись до такого заняття, потрібно запропонувати учасникам теми для дискусії. Після роз'яснення суті питання або фактів, пов'язаних із ситуацією, що має обговорюватися, учасникам надається декілька хвилин, щоб самостійно продумати ймовірні відповіді або рішення. Бажано, щоб керівник визначив одразу час, відведений для кожного з виступаючих. З'ясувавши позиції, кожна пара обмінюється ідеями та аргументами і виносить поставлене питання на обговорення всієї групи.

Завдання, призначені для пар, необхідно добирати дуже ретельно. Вони мають бути короткими, щоб учасники не могли зайти у глухий кут, якщо пари не спрацюються. Попарно зручно працювати:

- під час виконання вступних ознайомлювальних вправ;
- під час навчання один одного, коли один учасник, який уже володіє певними навичками, навчає іншого;
- коли люди на основі особистих симпатій обирають собі пару для вирішення тих завдань тренера, які зручніше виконувати вдвох, наприклад, для участі у вправах, де потрібно виконувати дві різні ролі тощо [12].

Малі групи у складі трьох осіб – найбільш оптимальний варіант, коли потрібно, щоб двоє людей взаємодіяли між собою, а третій спостерігав за ними і робив зауваження. Члени групи з трьох осіб

розподіляють між собою ролі: промовця, слухача і спостерігача. У такій трійці промовець викладає суть питання (теми), слухач реагує на промову згідно з тренерським завданням, а спостерігач не бере участі в розмові. Він лише спостерігає та фіксує свої зауваження («погляд збоку»), а після завершення вправи коментує все почуте. Взаємодія «промовець – слухач» триває, як правило, 5–10 хвилин. Спостерігач ділиться своїми враженнями також протягом 5 хвилин. Зазвичай, у таких вправах члени трійки по черзі міняються ролями у певному порядку. Протягом заняття кожний з них має змогу побувати у всіх трьох іпостасях [15, с. 51].

Групова дискусія як базовий метод тренінгової роботи передбачає спільне обговорення будь-якого складного питання бібліотечного життя. Вона дає змогу з'ясувати і, можливо, змінити думки, позиції й установки учасників групи у процесі безпосереднього спілкування. Групові дискусії допомагає учасникам тренінгового заняття побачити проблему з різних боків. Інколи вона навіть може виступати способом групової рефлексії. Окрім всього іншого групові дискусії дає змогу актуалізувати і вирішити приховані конфлікти, усунути упередженість в оцінці партнера шляхом відкритих висловлювань або надання можливості учасникам виявити свою компетентність і таким чином задовольнити потребу у визнанні і повазі.

Існує кілька форм групової дискусії. Під час тренінгу організатори досить часто використовують структуровані дискусії, в яких задається тема для обговорення, а іноді й чітко регламентується порядок її проведення. Разом з тим нерідкістю є і неструктуровані дискусії. Це коли ведучий пасивний, теми занять обираються самими учасниками, час дискусії формально не обмежується.

Фахівці розрізняють форми дискусій, виходячи з характеру матеріалу, який розглядається. Наприклад Н. Семілет виділяє такі:

- тематичні дискусії, в яких обговорюються значущі для всіх учасників тренінгового заняття проблеми;
- біографічні, орієнтовані на минулий досвід;
- інтеракційні, для яких матеріалом служать структура і зміст взаємин між учасниками групи [10, с. 85].

Організатори виробничого навчання у бібліотечному середовищі останнім часом досить активно використовують таку важливу складову тренінгу, як ігрові методи. Йдеться, насамперед, про ситуаційно-рольові, дидактичні, творчі, організаційно-діяльнісні, імітаційні та ділові ігри. Вказані методи найбільш ефективні у роботі зі слухачами на різних етапах групової динаміки. Гра дає змогу її

учасникам долати психологічні бар'єри, відчуженість, «знімати маски», відкриватися, імпровізувати, творчо реалізовувати своє «Я» тощо [4].

Працюючи у цьому напрямі, С. Шуляк у своїй дисертації детально досліджує становлення особистості молодших школярів у процесі ігрової діяльності в дитячих бібліотеках. Зокрема, упровадивши у процес бібліотечно-інформаційного обслуговування читачів дитячих бібліотек авторську програму «Дитяча гра в сучасній бібліотеці» досліднику вдалося експериментально підтвердити ефективність засобів ігрової діяльності у формуванні особистості школяра [18].

Рольова гра, що використовується під час тренінгу – це моделювання ситуації, де учасникам пропонується зіграти роль певної людини у знайомих обставинах чи ситуаціях. Сценарій часто вигадується, або використовуються реальні ситуації, з якими учасник може стикнутися у повсякденному житті. Рольові ігри рекомендується використовувати у випадках, коли:

- необхідно сформувати або удосконалити навички ефективної комунікації і міжособистісної взаємодії. Наприклад, у ситуації спілкування бібліотекаря з читачами-інвалідами;
- є потреба закріпити на практиці способи дій, які можуть стати у нагоді при виконанні службових обов'язків, у побуті;
- необхідно переграти ситуацію, яку не вдалося владнати у реальних умовах.

Звичайно, у жодній рольовій грі не можна передбачити усіх аспектів тієї чи іншої реальної (життєвої) ситуації, але її штучне створення та попереднє відпрацювання безперечно сприятиме у подальшому більш ефективній міжособистісній взаємодії.

Досить часто у бібліотечному середовищі застосовуються ділові ігри, які є імітацією професійної діяльності учасників тренінгу. Завдяки такому підходу вдається розробити більш ефективні способи діяльності учасників заняття в реальних виробничих умовах, адже спираючись на власний досвід, вони можуть створити новий продукт, який стане їм у нагоді при розв'язанні тієї чи іншої проблеми.

Ділова гра, як правило, проводиться в кілька етапів:

- підготовчий – ознайомлення з ігровою ситуацією, надання учасникам інформації про правила гри, формування команд (розподіл ролей);
- підготовка командного завдання;
- виступ команд (захист виробленого командою рішення);
- експертний аналіз виступу команд;
- підбиття підсумків гри [9, с. 21].

Г. Колотило і Л. Бабій у своїх публікаціях аналізують таку форму ділової гри, як професійний конкурс. Професійні конкурси, як показує досвід, є досить ефективним засобом реалізації творчого потенціалу працівників, розвитку їхньої ініціативи. Мета таких заходів – допомагати працівникам бібліотек у професійній і особистій реалізації, піднести престиж і соціальний статус бібліотечної професії, привернути увагу громадськості та органів влади до діяльності книгозбірні, поглибити партнерські стосунки із заінтересованими організаціями тощо.

Професійні конкурси класифікуються фахівцями таким чином: загальні конкурси, на яких оцінюється діяльність бібліотек за усіма напрямками («Краща бібліотека року»); індивідуальні конкурси, котрі розвивають індивідуальні творчі здібності працівників, сприяють підвищенню кваліфікації («Бібліотекар року»); тематичні та галузеві конкурси: масових заходів (сценаріїв), на кращу роботу з книжковим фондом, оглядів та книжкових виставок; конкурси, спрямовані на покращення матеріальної бази бібліотек (на кращий дизайн, кращу рекламу) тощо [7].

Рольові ігри сприяють «програванню ролей», що дає змогу побачити працівника не просто в міжособистісній взаємодії у групі, а у процесі виконання ним певної соціальної ролі. Рольова гра також досить часто використовується для формування психологічних навичок у сфері комунікації, що для професії бібліотекаря є особливо важливим.

Отже, практика вітчизняних бібліотек різного рівня засвідчує, що в сучасній системі підвищення кваліфікації персоналу перевага надається саме тренінговим формам роботи. І це цілком закономірно, адже таким чином організована професійна освіта створює нові можливості не тільки для виховання якісно нового типу бібліотечного працівника, істотного розширення спектру бібліотечних послуг, максимально повного задоволення потреб різних категорій читачів, а й для удосконалення бібліотечно-інформаційного процесу загалом.

Список використаної літератури

1. Айвазян, О. Б. Роль інноваційних підходів у підвищенні кваліфікації бібліотечного персоналу [Електронний ресурс] / О. Б. Айвазян. – Режим доступу // http://library.tup.km.ua/about_library/naukova_robota/2003/auv_rol.htm, вільний. – Назва з екрана.
2. Башун, О. В. Вплив маркетингу і фандрейзингу на трансформацію бібліотек / О. В. Башун ; наук. ред. В. С. Білецький. – Донецьк : УКЦентр, 1999. – 204 с.
3. Бібліо-клас [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.biblioteka.uz.ua/public/biblio_class/biblio_class.php, вільний. Назва з екрана.

4. Воробель, С. Інтерактивні технології в роботі бібліотеки / С. Воробель // Бібліосвіт. – 2008. – № 4. – С. 20–26.

5. Емельянов, Ю. Н. Обучение общению в учебно-тренировочной группе / Ю. Н. Емельянов // Психологический журнал. – 1987. – № 2. – С. 30–34.

6. Імідж сучасної бібліотеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.if.ua/publish2008/1217927085.html>, вільний. Назва з екрана.

7. Інтерактивні форми підвищення кваліфікації бібліотечного персоналу : метод. посіб. [Електронний ресурс] / укл. Г. М. Колотило ; відп. за вип. Л. В. Бабій ; Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Івана Франка. – Режим доступу : <http://lib.if.ua/publish2008/1217836988.html>, вільний. Назва з екрана.

8. Макеєва, І. Форми і методи професійного навчання співробітників бібліотек вищих навчальних закладів / І. Макеєва. – Біб. вісн. – 2009. – № 4. – С. 37–43.

9. Методичне та інформаційне забезпечення бібліотек, що обслуговують дітей : досвід, проблеми, новації : матеріали обласного семінару-практикуму заступників директорів ЦБС по роботі з дітьми та методистів ЦБС 9 (на базі Каховської ЦДБ). – Херсон, 2007. – 28 с.

10. Мороз, Л. Основи професійно-психологічного тренінгу : навч. посібник / Л. Мороз. – К. : Вид. ПАЛІВОДА А. В., 2004. – 130 с.

11. Петровская, Л. А. Теоретические и методические проблемы социально-психологического тренинга / Л. А. Петровская. – М. : Изд-во МГУ, 1982. – 168 с.

12. Сигнаївська, І. Соціально-психологічний тренінг особистісного зростання як метод розвитку життєвої компетентності особистості [Електронний ресурс] / І. Сигнаївська // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство : науково-методичний збірник / ред. кол. Н. Софій (голова), І. Єрмаков (керівник авторського колективу і науковий редактор) [та ін.]. – К. : Контекст, 2000. – С. 6. – Режим доступу // <http://library.rehab.org.ua/ukrainian/specpsih/signaivska/>, вільний. – Назва з екрана.

13. Стрелкова, И. Б. Копилка идей и мудрых советов: искусство результативного управления / И. Б. Стрелкова // Библиотечное дело. – 2008. – № 19. – С. 37–40.

14. Технології навчання дорослих / упоряд. О. Главник, Г. Бевз. – К. : Главник, 2006. – 128 с.

15. Технологія проведення тренінгів з формування здорового способу життя молоді / Г. М. Бевз, О. П. Главник. – К. : Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді, 2005. – 172 с.

16. Тренінги та технологія їх проведення [Електронний ресурс] / автори-упорядники : Л. Калініна, Л. Карташова, В. Лапінські. – Режим доступу : <http://vlapinsky.at.ua/metodika/trening.mht>, вільний. Назва з екрана.

17. Хмельницька обласна бібліотека для дітей ім. Т. Г. Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://odb.km.ua/index.php/ourvid/10-vid07/18-dyhsnk>, вільний. Назва з екрана.

18. Шуляк, С. О. Педагогічні умови сприяння становленню особистості молодших школярів засобами ігрової діяльності в дитячій бібліотеці : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 07.00.08 / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – К., 2006. – 19 с.

Ніна Малолстова,
наук. співробітник НБУВ

Німецька національна бібліотека у Лейпцигу: основні напрями діяльності

Стаття присвячена діяльності Німецької національної бібліотеки у Лейпцигу – центральної архівної бібліотеки і національно-бібліографічного центру країни, а також найбільшої універсальної бібліотеки німецькомовного простору. Розглядаються особливості її утворення, основні напрями діяльності в різні періоди існування, участь у національних та міжнародних проєктах, зокрема щодо впровадження електронних технологій. Аналізується специфіка книгообмінних зв'язків з НБУВ.

К л ю ч о в і с л о в а: бібліотечна справа, бібліотеки, цифрові бібліотеки, інформаційно-бібліографічна діяльність, нові технології.

The article is focused on the activities of Germany's national library in Leipzig – the central archive library and the country's national bibliographic centre, as well as the largest universal library of the German language environment. Considered are also the questions of its foundation, the main trends of activities during different periods of its existence, its collaboration in national and international projects, particularly concerning advanced electronic technologies. It also highlights specific character of bookexchange activities with NLUV.

К е у w o r d s: librarianship, libraries, digital libraries, information and bibliographical activities, new libraries technologies.

Німецька національна бібліотека у Лейпцигу заснована 3 жовтня 1912 р. з приватної ініціативи Біржового союзу німецької книготоргівлі* за підтримки властей землі Саксонія та міста Лейпцига. Розпочала свою діяльність 1 січня 1913 р. Першим директором бібліотеки був д-р Густав Валь (до того часу – керівник Zenkenberзької бібліотеки у Франкфурті-на-Майні).

Згідно зі своїм статусом, вона є центральною архівною бібліотекою і національно-бібліографічним центром країни, а також найбільшою універсальною бібліотекою на німецькомовному просторі. Останню свою назву «Deutsche Nationalbibliothek» (Німецька національна бібліотека) – далі ННБ, установа одержала 29 червня 2006 р. відповідно до «Закону про Німецьку національну бібліотеку». До того часу вона називалась «Deutsche Vьcherei» і «Deutsche Bibliothek» (Німецька бібліотека). Її основне завдання – збирання, архівування та бібліографічний опис видань, а саме:

- друкованих та електронних видань незалежно від форми публікації, включаючи публікації в Інтернеті, що видавалися у Німеччині;

* Провідне об'єднання книговидавців і розповсюджувачів книг, засноване у Лейпцигу 1825 р., до складу якого входить близько 7 тис. видавництв, книгарень і книготорговельних посередників. Нині знаходиться у м. Франкфурті-на-Майні, де з 1949 р. проводяться міжнародні книжкові ярмарки.

- німецькомовні публікації, видані за кордоном;
- переклади німецькомовних публікацій на інші мови, видані за кордоном;
- публікації іноземними мовами про Німеччину (Germanica) видані за кордоном;
- твори, написані або надруковані німецькомовними емігрантами з 1933-го по 1945 р.;
- документи і матеріали про переслідування та знищення євреїв під час націонал-соціалістичного режиму тощо.

Нині до її складу також входять Німецька бібліотека у Франкфурті-на-Майні та Німецький музичний архів у Берліні. Загальний фонд налічує понад 24,7 млн од. зб.

До 29 червня 2006 р. надсилання до ННБ двох обов'язкових примірників видань здійснювалася лише для так званих «матеріальних видань» (книги, CDR та ін.). Потім це правило поширилося і на твори друку у «нематеріальній формі» – це видання в Інтернеті. Їх поставки регулюють § 14 і 16 закону про ННБ.

У цьому основному нормативному документі є численні винятки, які коментуються і регулюються відповідними розпорядженнями та додатками. Зокрема у розпорядженні від 23 жовтня 2008 р., яке конкретизує право ННБ на добровільну і безкоштовну передачу публікацій з Німеччини і звільнення видавців від постачання видань, які не становлять інтересу для ННБ, а також уточнює питання щодо розмежування збирання друкованих і мережевих публікацій.

До ННБ не надсилаються видання, які мають скороминуче значення – каталоги для замовлення товарів, листівки, реклама тощо. За дуже цінні публікації, видані в обмеженій кількості примірників, видавці можуть одержувати доплату за витрачені кошти на їх виготовлення та відправлення обов'язкових примірників (з обов'язкових для поставки видань по одному примірнику збирають у Лейпцигу і Франкфурті-на-Майні). Проте, у більшості випадків ННБ має право на безкоштовне одержання видань. Крім того, вона збирає (але в одному примірнику, який зберігається у Лейпцигу) німецькомовні публікації, які вийшли за кордоном, переклади з німецької мови, а також іноземні публікації про Німеччину.

Завдання комплектування, які обмежуються головним чином німецькомовною літературою, відрізняють ННБ від національних бібліотек багатьох інших країн, які також одержують найважливіші іноземні або іншомовні публікації і мають значні фонди як національної, так і іноземної літератури.

Цю другу половину завдань національної книгозбірні виконують у Німеччині дві великі універсальні установи – Німецька державна бібліотека у Берліні – Фонд Пруське культурне надбання (засн. у 1661 р.) та Баварська державна бібліотека у Мюнхені (засн. у 1558 р.). Обидві бібліотеки походять з князівських придворних бібліотек, проте зважаючи на їх цінні фонди та численні послуги, вони виконують також міжрегіональні функції. Завдяки багатим німецьким і міжнародним архівним фондам, великій кількості спеціальних зібрань, участі у «Програмі спеціальних напрямів комплектування» Німецького науково-дослідного об'єднання, у співтоваристві «Зібрання німецьких друкованих видань» ці інституції вважають саме себе центральними або національними універсальними бібліотеками. Тому й не дивно, що вони виступили з критикою присвоєння ННБ статусу національної бібліотеки країни, розцінюючи це як заниження їхніх функцій.

Історичне коріння ННБ потрібно шукати в далекому 1843 р., коли до Пруської академії наук у Берліні була внесена пропозиція щодо утворення єдиної німецької національної бібліотеки, яка б мала право на одержання обов'язкового примірника видань. На жаль, ця пропозиція була відхилена.

Першою реальною спробою утворити національну бібліотеку було заснування так званої «Бібліотеки Паульскірхе» у Франкфурті-на-Майні під назвою «рейхсбібліотека». Основу її становила колекція з понад 5 тис. томів, подарована прогресивними книготорговцями та видавцями. Після поразки революції 1848 р. у Німеччині ця бібліотека свою

роботу припинила. Її зібрання спочатку передали до бібліотеки Німецького національного музею у Нюрнберзі, а звітди у 1938 р. – до ННБ.

Внаслідок поразки в Першій світовій війні німецькі бібліотеки на початку 20-х років ХХ ст. (у т. ч. і ННБ) переживали глибоку кризу. Через небачену у Німеччині інфляцію виникла загроза їх існуванню. Велику допомогу німецьким бібліотекам у той час надало «Товариство допомоги німецькій науці» (теперішня назва «Deutsche Forschungsgemeinschaft») – Німецьке науково-дослідне об'єднання у Бонні) у рамках загальнонімецької «Програми спеціалізованого напрямку комплектування». Насамперед були виділені необхідні кошти.

У 1921 р. Біржовий союз німецьких книготорговців доручив ННБ підготовку «Щоденного покажчика нових видань» (Tägliche Verzeichnis der Neuigkeiten) і «Щотижневого покажчика надрукованих і підготовлених до друку видань» (Wöchentliches Verzeichnis der erschienenen und der vorbereiteten Neuigkeiten des Buchhandels). У 1931 р. вперше виходить друком «Німецька національна бібліографія» (Deutsche Nationalbibliographie) у серіях А і Б («Neuerscheinungen des Buchhandels» и «Neuerscheinungen ausserhalb des Buchhandels») тощо*.

З 1933 р. ННБ підпорядковується Рейхсміністерству освіти і пропаганди і опиняється під контролем націонал-соціалістичних ідеологів. Політично небажані видання або твори емігрантів реєструвати в «Німецькій національній бібліографії» влада забороняла. За період з 1939-го по 1944 р. був виданий «Перелік заборонених друкованих творів у Німецькій бібліотеці (Liste der in der Deutschen Bucherei unter Verschluss gestellten Druckschriften)». Під час Другої світової війни у зв'язку з численними повітряними нальотами на місто ННБ переміщує частину своїх найбільш цінних фондів до підвалів (підручну бібліотеку читальних залів, зібрання «рейхсбібліотека 1848 р.», «Künstlerische Drucke», алфавітний та інші каталоги). На жаль, пожежа у грудні 1943 р. знищила 50 тис. журналів, каталог видавців, 14 приміщень (друкарню, палітурну майстерню тощо). З 1 січня 1944 р. бібліотека для читачів була зачинена, а згодом 1 млн. 633 тис. томів вивозяться до Рудних гір у Тюрінгії та у долину ріки Унстратт, де вони були розміщені у 10 книгосховищах. Після закінчення війни ННБ опинилася у радянській зоні окупації. З кінця вересня 1945-го по лютий 1946 р. здійснювалося повернення вивезених фондів. Незважаючи на шкоду, заподіяну пожежею, втрати бібліотеки під час війни були незначними.

* У фондах НБУВ ці серії «Deutsche Nationalbibliographie» є за 1931–1940; 1947–1990; 1998–2004 pp.

У листопаді 1945 р. ННБ відновила обслуговування читачів. Через поділ Німеччини на чотири окупаційні зони вона втрачає свій статус центральної бібліотеки країни. У цей час у західній частині Німеччини, у Франкфурті-на-Майні, розпочинається відбудова книготорговельних і бібліотечних установ, яка завершилася утворенням Німецької бібліотеки з архівними функціями. 12 грудня 1946 р. уперше вийшла друком «Бібліографія Німецької бібліотеки у Франкфурті-на-Майні» (*Bibliographie der Deutschen Bibliothek Frankfurt-am-Main*). Стосовно «Німецької національної бібліографії», то вона виходила деякий час паралельно у двох бібліотеках. Таким чином, у тогочасній Німеччині існувало дві бібліотеки, які виконували функції і завдання національної бібліотеки окремо для Сходу (пізніше НДР) і Заходу (потім ФРН). Показники «Німецької національної бібліографії» за змістом були майже однакові.

19 березня 1947 р., відповідно до розпорядження Союзницької контрольної ради, у чотирьох зонах окупації Німеччини було введено правило щодо обов'язкового безкоштовного надсилання видань до трьох бібліотек – у Лейпцигу, Франкфурті-на-Майні та до Публічної наукової бібліотеки (пізніше – Німецька державна бібліотека) у Берліні. Перед цим, ще у вересні 1946 р., радянська окупаційна адміністрація звернулася до книговидавців та окремих авторів з проханням про обов'язкову передачу ННБ одного примірника їхніх видань.

У 1955 р. Бібліотека у Франкфурті-на-Майні отримала право на одержання обов'язкового примірника видань за окремим розпорядженням, а у 1969-му – за законом. Після возз'єднання Німеччини дві бібліотеки об'єднали в єдину національну бібліотеку країни з розташуванням у двох містах – Лейпцигу та Франкфурті-на-Майні. 3-го січня 1991р. з'явився перший спільний випуск «*Deutsche Nationalbibliographie*». Наразі вже здійснюється кооперативне комплектування та опрацювання надходжень.

Нове приміщення Німецької національної бібліотеки у Франкфурті-на-Майні побудували всього за 6 років і відкрили для читачів у 1997 р. Воно має загальну корисну площу 77 тис. кв. м., розраховане на зберігання 18 млн од. зб., а при запланованому щоденному надходженні приблизно 100 кн. од. її потужностей вистачить до 2035 р. У розпорядженні читачів – зона читальних залів (3200 кв. м) з 350 робочими місцями і 100 тис. томів у відкритому доступі. Мультимедійна система читальних залів оснащена сучасною технікою, здійснює збирання та опрацювання даних, пошук і надання у користування електронних публікацій.

Особливу увагу бібліотека приділяє комплекту-

ванню документів німецькомовної еміграції періоду націонал-соціалізму з 1933-го по 1945 р. Зібрання «Література еміграції» у Лейпцигу і «Німецький емігрантський архів» у Франкфурті-на-Майні включають опубліковані за кордоном видання, а також спадщину окремих емігрантів та архіви емігрантських організацій. На початку 2009 р. у цій колекції налічувалося 315 362 од. зб., а упродовж лише 2008 р. нові надходження становили 28 233 публікації. Серед них оригінали і переклади творів, виданих у різних країнах, відомих політичних діячів і письменників, зокрема: Томаса і Генріха Маннів, Анни Зегерс, Арнольда і Стефана Цвейгів, Ліона Фейхтвангера, Бертольда Брехта, Еріха Вайнерта, Віллі Бределя та багатьох інших. Всі вони змушені були покинути Німеччину через політичні погляди.

ННБ надає свої площі міжнародному науковому зібранню документів щодо холокосту, зокрема Бібліотеці холокосту ім. Анни Франк у Лейпцигу (*Anne-Frank-Shoah-Bibliothek*), яка опікується збиранням літератури, що виходить в усьому світі і стосується переслідувань та знищення євреїв Європи у період панування націонал-соціалістичного режиму у Німеччині. До компетенції цієї бібліотеки входить також комплектування публікацій, присвячених іншим народам і групам, які зазнають утисків за етнічними, політичними, релігійними або іншими ознаками.

У 1970 р. до ННБ приєднують щойно заснований «Німецький музичний архів у Берліні» (*Deutsches Musikarchiv*) – головне зібрання нот і звуконосіїв, а також Музично-бібліографічний інформаційний центр Німеччини. Станом на 1 січня 2009 р. фонди цих структур вже налічували 1 523 312 музичних творів і музичних звуконосіїв. Щорічні надходження становлять понад 40 тис. од. зб.

Центром документації ННБ з книжкової культури є спеціальний відділ бібліотеки – Німецький музей книги й писемності (*Deutsches Buch – und Schriftmuseum*). Нині, коли аудіовізуальні та електронні засоби інформації вступають у конкуренцію з друкованою книгою, зберігання цінних свідчень книжкової та писемної культури набуває особливого значення. Найстаріший книжковий музей світу, заснований ще у 1884 р., пропонує широкій громадськості у постійній та тимчасовій експозиціях свої безцінні фонди, серед яких, наприклад, найбільша у світі колекція паперу з водяними знаками. Засновниками цього музею були книговидавці, визначні діячі культури Саксонії та м. Лейпцига. Знаковою подією музею стало придбання 1886 р. у дрезденського кравця, видавця і бібліографа Генріха Клемма його бібліографічної колекції. Це при-

ватне зібрання налічувало 3 тис. видань (серед них Біблія Гутенберга), які й склали основу для подальшого формування фонду музею. Станом на 1 січня 2009 р. його фонд налічував 861 297 од. зб., у т. ч. понад 400 рукописів і 758 інкунабул, 402 850 од. колекції паперів з водяними знаками, 41 739 од. графіки тощо*.

Центр збереження книг у Лейпцигу (до 1998 р. частина ННБ) тепер є самостійною установою, яка дбає про фізичне збереження і реставрацію книг. Десяткам тисяч книг XIX ст., що видрукувані на папері, виготовленому з відходів текстильного виробництва або з деревини, загрожує знищення. Тому пошкоджені документи закріплюються за допомогою так званого розшарування паперу, а також методом хімічної обробки. Досить часто книги, яким загрожує небезпека, зберігають за допомогою мікрофільмування.

Після введення нових сервісних і каталожних порталів ННБ має змогу надавати дедалі більше послуг. З 2008 р. користувачі мають змогу здійснювати пошук потрібної інформації більш оперативно і цілеспрямовано. Наприклад, для пошуку музичних або архівних видань потрібні різні можливості. З цією метою для «Німецького музичного архіву» та «Німецького емігрантського архіву» були створені спеціальні пункти входу. ННБ активізує свою діяльність і щодо забезпечення доступу до онлайн-видань інших іноземних бібліотек. Так, з жовтня 2009 р. стали доступними через Diss-Online-Portal дисертації з фонду Швейцарської національної бібліотеки. Для того, щоб одночасно з дисертаціями одержувати доступ до інших мережових публікацій, робочий центр зі стандартизації бібліотеки спільно з Бібліотечним сервісним центром у Баден-Вюртенберзі розширив формат метаданих Xmeta-Diss до Xmeta Diss Plus. Для оперативного збирання мережових монографій ННБ концентрує свою увагу на автоматизованому способі відправлення даних, на так званому проєкті «Web Harvesting», який полягає у тому, що метадані, котрі надаються постачальниками інформації, безпосередньо включаються як бібліографічний опис у каталог ННБ і вони відразу стають доступними в онлайн-режимі.

ННБ – не тільки центральна архівна бібліотека, центральний музичний архів ФРН, а й національно-бібліографічний центр країни. Цю частину своїх функцій вона виконує, готуючи та видаючи «Німецьку національну бібліографію». Бібліографічна

реєстрація є початковим пунктом різноманітних вихідних централізованих послуг, необхідних користувачам як у Німеччині, так і за її межами. Розповсюдження даних «Німецької національної бібліографії» здійснюється за допомогою різних носіїв інформації: від друкованої картки з назвою, дискети або CDR до Інтернет-банку даних BIBLIO-DATA та прийому даних з FTP (File Transfer Protocol) або www – сервера і воно можливе у форматах MAB, USMARC або UNIMARC. За допомогою CIP-послуг (Cataloging in Publication), у яких беруть участь 5500 видавництв (50 тис. книжкових заголовків на рік), ННБ з 1974 р. заздалегідь інформує як книготорговельні установи, так і бібліотеки щодо виходу нових видань.

Кожного року ННБ розповсюджує понад 16 млн актуальних матеріалів. Укладені відповідно до «Правил ведення алфавітних каталогів у науковій бібліотеці» копії титульних листів для всіх відображених у серіях «Німецької національної бібліографії» книг розсилаються у друкованій або електронній формі. З 1986 р. ці списки предметно засистематизованих нових видань включають ще й укладені, відповідно до «Правил ведення предметного каталогу», тематичні рубрики і підрубрики. Бібліотеки, які бажали б перевести свої традиційні картотеки в електронну форму для реєстрації фондів за минулі роки в Інтернет-каталозі, можуть використати опубліковані на CDR та DVD дані «Німецької національної бібліографії» за німецькими книгам у ретроспективі до 1945 р.

У рамках своєї національної функції ННБ співробітничає з іншими бібліотечними установами країни і відповідними зарубіжними структурами. Вона бере участь у численних загальнодержавних і міжнародних проєктах.

Більш детально зупинимося на загальнонімецькому проєкті, якому фахівці дали назву «Проєкт століття».

У той час як в інших країнах більшість національних бібліотек мають повні зібрання національної літератури, архівна бібліотека для німецької друкованої спадщини з'явилася лише після заснування ННБ. Завдання систематично поповнювати виданнями, опублікованими на німецькомовному просторі з початку книгодрукування і до 1912 р. (які дійшли до нас з великими лакунами), взяли на себе шість бібліотек, які у 1989 р. об'єдналися у робоче співтовариство під назвою «Зібрання німецьких друкованих видань» (у перші п'ять років за фінансової підтримки у 25 млн нім. марок концерну «Фольксваген»).

* Всі цифри щодо кількісного складу фондів ННБ та її окремих підрозділів взяті з звіту установи за 2008 р.

Завдання між бібліотеками-учасницями було розподілено за хронологічним принципом. Окремі періоди доручили тим бібліотекам, які вже до того часу мали значні фонди з відповідного хронологічного відрізка часу, а саме:

1450–1600 рр. – Баварська державна бібліотека у Мюнхені;

1601–1700 рр. – Бібліотека ім. Герцога Августа у Вольфенбюттені;

1701–1800 рр. – Нижньосаксонська державна та університетська бібліотека у Геттінгені;

1801–1870 рр. – Міська та університетська бібліотека і Zenkenberзька бібліотека у Франкфурті-на-Майні;

1871–1912 рр. – Німецька державна бібліотека у Берліні – Фонд Пруського культурного надбання.

З 1913 р. — Німецька національна бібліотека.

Кожна бібліотека, яка ретроспективно комплектує фонди з конкретного відрізка часу, збирає всі опубліковані видання як на німецькомовному просторі, так і поза ним. Усі придбані у рамках проекту видання реєструються у міжрегіональній базі даних і доступні в Інтернеті.

Досить часто придбані історичні раритети потребують особливих умов щодо їх зберігання, тому ННБ широко практикує їх оцифрування та мікрофільмування. Починаючи з 1990 р., у результаті реалізації цього проекту фонди ННБ збільшилися лише на 80 тис. оригіналів і 40 тис. мікроформ, тобто поповнення цих фондів тільки розпочинається. Яка кількість видань вийшла у Німеччині від початку книгодрукування невідомо. Тому знадобиться ще багато десятиріч активної роботи з розшуку та придбання книг.

Найбільш відомим міжнародним проектом ННБ можна вважати проект «EuropaNet» (європейська мережева бібліотека), який доступний нині через www.europana.eu. Він був фінансований Європейським Союзом і розроблений за дорученням CENL (конференція європейських бібліотекарів)* Королівською бібліотекою – Національною бібліотекою Нідерландів. Робота над проектом розпочалася наприкінці 2008 р. Його основним завданням було зробити культурну і наукову спадщину Європи доступною широкій громадськості, максимального задовольнити попит у галузі культури і науки,

* CENL була утворена за ініціативою національних бібліотек держав ЄС і Ватикану для підвищення ролі і значення національних бібліотек. CENL сприяє подальшому розвитку Інформаційної служби європейських національних бібліотек так званої «The European Library (TEL)» і разом з нею бере участь у європейських проектах.

який існує у глобальному науково-інформаційному товаристві.

Упродовж 2009 р. 130 установ культури зі всієї Європи стали партнерами цього проекту. Нині він вже пропонує доступ до 4,5 млн книг, карт, записів, фотографій, архівних документів, живопису і фільмів з національних бібліотек та установ культури 27 держав – членів ЄС. Оперативна робота проекту розпочалася влітку 2010 р. (на цей час було придбано до 10 млн од. зб., а до 2012 р. – 25 млн об'єктів різного походження). У перші місяці 2010 р. ННБ, намагаючись розширити кількість партнерів проекту, звернулася з пропозицією до 49 країн Європи, включаючи країни, які не є членами ЄС (у т.ч. країни СНД, зокрема Україна з її НБУВ), підписати спільну угоду щодо участі у проекті.

Проект «Europa Net» дасть змогу одночасно здійснювати пошук в оцифрованих зібраннях європейських бібліотек, архівів, музеїв, а також аудіовізуальних архівах, тобто користувачі досліджуватимуть теми без відвідування численних Інтернет-сайтів та ведення тривалих пошуків.

Паралельно з цим проектом реалізується програма щодо створення німецької цифрової бібліотеки як національного порталу доступу до «Europa Net». Вона зробить доступними банки даних з понад 30 тис. установ культури і науки у Німеччині.

Серед нових міжнародних проектів, в яких бере участь ННБ, потрібно назвати проект «SHAMAN» (Sustaining Heritage through Multivalent Archiving), розрахований на чотири роки. До нього долучилося 17 партнерів з 7 європейських країн. Кінцева мета цього проекту – утворення на основі оцифрування фондів довгострокової системи архівування. Значний інтерес становить також загальноєвропейський проект «ІМПАКТ» (Improving Access to Text), започаткований у 2008 р., головною метою якого є утворення компетентного центру для масового оцифрування історичних джерел і поліпшення розпізнавання історичних текстів.

Для ННБ участь у міжнародних організаціях і проектах — пріоритетний напрям діяльності. Завдяки головуванню у CENL її генерального директора пані Елізабет Ніггеманн бібліотека відіграє провідну роль у координації діяльності європейських національних бібліотек.

Представники ННБ є членами різних комісій: IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) – Міжнародної асоціації бібліотечних асоціацій та установ; OCLD (Board of Trustees of the Online Computer Library Center) – Бюро Правління онлайн-комп'ютерного центру та багатьох інших. В них вирішуються питання щодо

спільного ведення банків даних, вироблення загальних стандартів і норм, удосконалення бібліотечних зведених правил і форматів метаданих, використання нормативних масивів даних (предметний, іменний, колективний) для бібліографічного опису, визначення інформаційних стандартів для опрацювання цифрових ресурсів. Бібліотека виконує також функції національного ISSN – центру для Німеччини.

Між Національною книгозбірнею України і Німецькою національною бібліотекою існують ще довоєнні книгообмінні зв'язки. Вони були перервані під час війни і відновлені лише у 1964 р. Враховуючи напрям і профіль комплектування ННБ (головним чином придбання німецькомовної літератури і Germanica) НБУВ, на жаль, не може здійснювати книгообмін у бажаному для неї обсязі. Цьому перешкоджають, зокрема:

- незначна кількість книг, які видаються в Україні німецькою мовою;
- неритмічне виділення коштів навіть для того, щоб мати змогу регулярно купувати ті видання, що вийшли з друку.

Основним джерелом книгообміну з ННБ є дублети обов'язкового примірника, що надходять до нашої бібліотеки, а також видання з обмінно-резервних фондів київських бібліотек, передусім Національної парламентської бібліотеки України і Державної науково-технічної бібліотеки України.

Німецька національна бібліотека надсилає Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського для вибору великі тематичні списки видань, серед яких значна кількість праць відомих міжнародних і німецьких видавництв. Тільки за останні п'ять років наша бібліотека одержала 619 назв книг, 38 прим. продовжуваних видань, численні CDR та DVD, дисертації відповідно до напрямів фундаментальних і прикладних досліджень НАН України. Всі вони були передані до фондів НБУВ та бібліотек мережі НАНУ. Крім цієї літератури до нас, починаючи з 2001 р., регулярно надходить журнал «Dialog mit Bibliotheken».

У свою чергу НБУВ надіслала до Німецької національної бібліотеки за цей період лише 36 книг, близько 100 листів. Крім того, до ННБ регулярно надходить журнал «Літопис книг». Численні пропозиції українських видань, навіть фундаментальних, ННБ відхиляє. Вона суворо дотримується свого напрямку комплектування.

І все-таки, враховуючи доброзичливі книгообмінні стосунки, які склалися ще під час відвідання ННБ делегацією нашої бібліотеки з нагоди Міжна-

родного року книги (1972 р.), НБУВ і надалі докладатиме максимум зусиль для стабілізації та розширення книгообмінних контактів з Національною бібліотекою Німеччини.

На завершення наведемо висловлювання генерального директора Німецької національної бібліотеки пані Елізабет Ніггеманн щодо майбутнього бібліотек на період до 2015 р.: «Для Німецької бібліотеки як «пам'яті нації» всі традиційні і цифрові інформаційні засоби і у 2015 р. відіграватимуть роль, оскільки наше завдання – зібрати, зберегти, скласти бібліографічний опис і надати у розпорядження користувачу всі види інформаційних засобів на тривалий термін, тобто навечно. Електронні засоби стануть більш досконалішими і займуть надійне місце в інформаційному ланцюжку. Одночасно з цим більш активно здійснюватиметься удосконалення традиційних засобів інформації... Бібліотека майбутнього повинна більш наполегливо, ніж до цього, прищеплювати інтерес до читання і вчити поводитися з інформаційними засобами».

Список використаної літератури

1. *Зефельдт, Ю.* Двери в прошлое и будущее – библиотеки в Германии / Ю. Зефельдт, Л. Сире. – Хильдесхайм: Изд-во «Георг Холмс», 2005. – 112 с.
2. *Пфлуг, Т.* Немецкая библиотека во Франкфурте-на-Майне / Г. Пфлуг // Библиотекведение и библиография за рубежом. – 1980. – № 79. – С. 60–64.
3. *Deutsche Bibliothek 1945–1965 // Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie.* – 1966. – Sonderheft 3. – 192 s.
4. *Deutsche Bibliothek (Frankfurt-am-Main, Leipzig). Die Deutsche Bibliothek: National library and National bibliographical centre: Centralised collection, processing, user service.* – Frankfurt-am-Main, Leipzig: Deutsche Bibliothek, 1992. – 55 s.
5. *Deutsche Вьcherei 1912–1962. Festschrift zum fünfzigjährigen Bestehen der Deutschen Nationalbibliothek.* – Leipzig: VEB Verlag für Buch – und Bibliothekswesen, 1962. – S. 219, 222–230, 271, 279–282.
6. *Dialog mit Bibliotheken. Fachzeitschrift über die Deutsche Nationalbibliothek, ihre Aktivitäten, ihr Dienstleistungsangebot.* – Frankfurt-am-Main. – ISSN 0936 – 1138.
7. *Europa World of Learning 2007.* 57 ed. – London; New-York: Routledge, 2006. – Vol. 1. – S. 868, 879.
8. *Jahresbericht 2008/ Deutsche Nationalbibliothek.* – Leipzig: Deutsche Nationalbibliothek, 2009. – ISSN 1864–2640.
9. *Meyers enzyklopedisches Lexikon in 25 Bänden.* – Bd. 18. – S. 312; Bd. 19. – S. 742. – Mannheim: Bibliographisches Institut, Lexikon – Verlag, 1980.
10. *Sammelrichtlinien für die Deutsche Bibliothek. Stand 1. September 1997.* – Leipzig: Die Deutsche Bibliothek, Deutsche Вьcherei, 1997. – 79 s.

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «ЕВОЛЮЦІЯ СТРУКТУРИ І ФУНКЦІЙ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА ПІД ВПЛИВОМ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ»

Сучасне бібліотекознавство: комплекс традицій та оновлень

5–6 жовтня 2010 р. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського спільно з Асоціацією бібліотек України, Інформаційно-бібліотечною Радою НАН України, Радою директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академії наук – членів Міжнародної асоціації академії наук провела міжнародну наукову конференцію «Еволюція структури і функцій бібліотекознавства під впливом сучасних інформаційних технологій».

У роботі конференції взяли участь понад 250 науковців, працівників інформаційної та бібліотечної сфер, серед яких: представники національних, державних і обласних наукових, галузевих бібліотек, інформаційних підрозділів і бібліотек науково-дослідних установ НАН України, вищих навчальних закладів, музейних і архівних установ, ЗМІ. До теми цьогорічної конференції виявили інтерес й зарубіжні бібліотечні та інформаційні працівники. Для оприлюднення було заявлено 226 доповідей, виступів і повідомлень.

Пленарне засідання наукової конференції відкрив голова Інформаційно-бібліотечної ради НАН України, генеральний директор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, академік НАН України **О. С. Онищенко**. Привітавши присутніх, він із сумом зазначив, що цьогорічну конференцію змушений розпочати із трагічного повідомлення. 29 вересня цього року під час ремонтних робіт на 20-му поверсі книгосховища загинуло двоє робітників-електриків Бібліотеки. Трагедія сталася на робочому місці під час виконання службових обов'язків, але поки ведеться слідство точна причина їх загибелі не встановлена. **О. С. Онищенко** запропонував усім присутнім вшанувати пам'ять загиблих працівників хвилиною мовчання.

У своїй доповіді «Бібліотекознавство: наростаючий комплекс традицій та оновлень» академік **О. С. Онищенко** відзначив, що тематика цьогорічної конференції сконцентрувала в собі всі проблеми та напрями розвитку бібліотекознавчої науки на сучасному етапі. Ця обставина ще і ще раз підтверджує ту тезу, що бібліотекознавство було, є і буде синтезуючою дисципліною стосовно всіх суміжних бібліотекознавчих наукових дисциплін. Книгознавство та бібліографознавство, наголосив доповідач, хоча і мають свій об'єкт та предмет, але вони тісно пов'язані з бібліотекознавством, і якщо говорити про весь бібліотекознавчий комплекс, то на чолі його як узагальнююча дисципліна стоїть саме бібліотекознавство. Звичайно, постійно розширюються об'єкт, предмет і функції бібліотекознавства, джерельна база бібліотеки, нарощується ресурс, але водночас змінюються і користувачі бібліотеки. Постійно виникає необхідність вивчення їх потреб та вимог.

Особливої уваги, на думку **О. С. Онищенко**, вимагає підготовка сучасних бібліотечних працівників, які тепер окрім своїх традиційних функцій (працювати з друкованими і електронними ресурсами, досконало їх знати, роботи їх відбір, їх якісну оцінку, допомагати читачеві зорієнтуватися у них) повинні вміти самостійно синтезувати інформаційні продукти, їх тематично групувати, обробляти, а також, крім усього іншого, мати ґрунтовні психологічні та педагогічні вміння та навички. Досвід найбільших світових національних бібліотек свідчить, що головним пріоритетом їх діяльності нині є пошук шляхів наповнення фондів найрізноманітнішим ресурсом і найважливіше – науковим, соціально значущим ресурсом.

Надзвичайно гостро стоїть сьогодні проблема ефективності використання і забезпечення доступності до документів та інформації, що зберігаються у бібліотеках, архівах, музейних фондах. Цей інформаційний ресурс, що постійно змінюється, вимагає не тільки ретельного бібліотекознавчого осмислення, а й побудови нової структури його організації. Адже забезпечення вільного доступу до інформації є одним із пріоритетів розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Доповідач запропонував учасникам конференції зосередитись на трьох основних питаннях, які потребують першочергового осмислення: а) організація усіх різновидів інформаційного ресурсу; б) підготовка кадрів, наукове обґрунтування програми навчання бібліотекарів, вдосконалення системи підвищення їх кваліфікації, перепідготовки; в) вивчення сучасного користувача бібліотечних ресурсів. Всі ці проблеми органічно пов'язані, тому вони повинні розглядатися в комплексі, забезпечуючи подальший розвиток бібліотеки, посилюючи її роль у сучасному соціокультурному процесі.

Завершуючи свій виступ, **О. С. Онищенко** підкреслив, що головне завдання конференції – бачити бібліотеку в її розвитку, як постійно зростаючий комплекс традиційних і нових елементів (функцій, технологій, послуг), завдяки гармонізації яких вона перетворюється у центр освітньо-культурного, духовного життя суспільства.

Питанням розроблення проекту Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI» була присвячена доповідь начальника відділу аналізу та прогнозування діяльності бібліотек Міністерства культури і туризму України **Л. С. Нікіфоренко**. Доповідачка окреслила основні засади, на яких ґрунтуватиметься проект цієї програми. Бібліотека – це потужний інформаційний, ос-

вітній і культурний центр, який зберігає, а головне, надає доступ до інформації, сповідуючи принципи відкритості і загальнодоступності. Досягти цього наразі можна лише за рахунок упровадження сучасних інформаційних технологій. У своєму Посланні до народу Президент України В. Ф. Янукович запропонував на державному рівні оголосити 2011 рік роком освіти та інформаційного суспільства. Важливим кроком на шляху входження України у світовий інформаційний простір має стати створення національної електронної бібліотеки, яка б забезпечила вільний доступ до інформації кожному громадянину. Міністерство культури спільно із провідними вітчизняними фахівцями, зокрема співробітниками Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Національної Парламентської бібліотеки України, Книжкової Палати України імені Івана Федорова, представниками центральних органів виконавчої влади, державних комітетів, міністерств, включилося в роботу з підготовки проекту Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI».

Метою програми є створення електронних інформаційних ресурсів, що охоплюють різні сфери людського життя і діяльності, забезпечують доступ до них кожному громадянину, а також вироблення чіткої державної стратегії підтримки інформаційного розвитку суспільства. Формування національної електронної бібліотеки передбачає: розроблення та удосконалення відповідної законодавчої бази; розроблення та впровадження єдиних стандартів обміну бібліографічними, архівних записами, адаптацію їх до міжнародних правил; проведення моніторингу каталогів бібліотечних ресурсів для визначення тих, що мають загальнодержавне значення і повинні відображатися в національній електронній бібліотеці; визначення загальних критеріїв відбору документів для переведення їх в електронну форму та створення тематичних колекцій; налагодження конструктивних зв'язків між установами, закладами, організаціями; переведення в електронну форму документів, які зберігаються у Державному бібліотечному, Національному архівному та Музейному фондах, у фондах Книжкової Палати України імені Івана Федорова, бібліотечних, архівних, музейних фондах і забезпечення загального доступу до названих фондів з використанням Інтернет-технологій; створення єдиної інформаційної інфраструктури, яка б охоплювала бібліотечні установи; створення базових центрів переведення в електронну форму документів, які зберігаються у бібліотечних, архівних і музейних фондах; створення єдиного веб-порталу; формування єдиного каталогу Бібліотеки-XXI; забезпечення Інтернетом та комп'ютерною технікою, програмним забезпеченням та різним обладнанням установ, які займаються формування національної електронної бібліотеки; створення умов для інтеграції системи у світові бібліотечні ресурси. І найголовніше – створення умов для рівного доступу до електронної бібліотеки незалежно від матеріального становища людини і від місця її проживання.

Результати аналізу характеристик носіїв інформації, що використовуються для її довготривалого зберігання були презентовані у співповіді директора Інституту проблем реєстрації інформації НАН України, чл.-кор. НАН Укра-

їни, д-ра техн. наук, професора **В. В. Петрова** і заступника директора Інституту проблем реєстрації інформації НАН України, чл.-кор. НАН України, д-ра техн. наук, професора **А. А. Крючина**, оприлюдненій А. А. Крючиним. Обсяги інформації, що зберігаються в бібліотеках, швидко зростають за рахунок отримання документів у цифровій формі та оцифрування друкованих матеріалів. Враховуючи те, що більшість документів, які надходять в електронні бібліотеки, має зберігатися постійно, виникає необхідність забезпечення довготривалого архівного зберігання великих обсягів інформації у незмінному вигляді. З цією метою для електронних бібліотек і архівів розробляються та виготовляються спеціальні професійні носії. Вони характеризуються підвищеною надійністю збереження даних. При створенні комплексів технічних засобів зберігання інформації в електронних бібліотеках використовується концепція управління життєвим циклом інформації, в основі якої лежить принцип розподілу загального масиву даних на класи залежно від змісту, частоти звернень та терміну зберігання.

Доповідачем були окреслені особливості архівного зберігання даних. Наголошувалось, що забезпечення довготривалого зберігання інформації ускладнено тим, що самі носії інформації, у більшості своїй, нестабільні та недовговічні. А. А. Крючин розповів про технологію MAID (Massive Array of Inactive Disks), назвав основні характеристики оптичних носіїв типу ROM та WORM. Особливу увагу він приділив питанням: розроблення спеціальних оптичних носіїв довготривалого зберігання даних; характеристик матеріалів, що використовуються для виготовлення професійних оптичних дисків (насамперед, це такі високостабільні матеріали, як: кремній, метал, сапфір). За словами доповідача, використання сапфіру дає змогу створювати оптичні носії з терміном зберігання декілька тисяч років. Були також виокремлені напрями вдосконалення характеристик носіїв довготривалого зберігання інформації. Наприклад, підвищенню надійності зберігання інформації на оптичних носіях сприяє використання відбиваючих покриттів із високотемпературних оксидних матеріалів. На завершення А. А. Крючин ознайомив присутніх з результатами деяких експериментальних досліджень оптичних носіїв довготривалого зберігання інформації.

Дослідження проблем збереження інформації продовжив у своїй доповіді директор Книжкової палати України імені Івана Федорова, д-р техн. наук, професор **М. І. Сенченко**. Він зауважив, що незважаючи на негативні прогнози щодо скорочення видання книг в Україні, результати проведених досліджень засвідчують зворотне – їх кількість збільшується, тому проблема збереження фондів стає дедалі актуальнішою. На думку доповідача, питання з книгосховищами можна вирішити трьома шляхами: будівництво нових книгосховищ; вилучення книг з фондів, тобто чистка фондів; створення депозитарної бібліотеки. Питання створення депозитарної бібліотеки стає дедалі актуальнішим у зв'язку з розробленням в Україні програми створення «Електронної депозитарної бібліотеки XXI століття» шляхом оцифрування ретроспективних документів.

Комплектування електронної бібліотеки сучасними виданнями дає змогу зберігати і використовувати елект-

ронні аналоги друкованих документів. Внесенням відповідних змін до Закону України «Про обов'язковий примірник документів» можна зберегти електронні оригінал-макети. Ці зміни мають бути спрямовані на те, щоб видавець-виробник передавав певним юридичним особам разом з обов'язковим примірником документа і його електронний аналог для збереження і формування централізованої чи розподіленої електронної депозитарної бібліотеки. Такий порядок дасть змогу зберегти друковані видання в електронній формі і вже сьогодні розпочати формування ресурсів «Електронної депозитарної бібліотеки XXI століття», щоб у подальшому можна було мати сучасну електронну бібліотеку.

М. І. Сенченко відзначив, що для вирішення проблем ефективного управління інформацією в Книжковій палаті України потрібно створити відповідні бази даних бібліографічної і повнотекстової інформації. Першочерговим завданням є формування повного електронного каталогу книг і брошур, що зберігаються в Державному архіві друку Книжкової палати України, і організація доступу до нього з бібліотек та інформаційних центрів. Виконавши комплекс робіт з ретроконверсії хронологічного та алфавітного каталогів книг і брошур, можна буде забезпечити ефективний доступ до джерел інформації Книжкової палати України. Наступним завданням є оцифрування документів Державного архіву друку.

Формування Електронної бібліотеки пов'язане зі збереженням авторського права. Але це питання можна вирішити відповідними угодами з авторами. Воно ґрунтовно досліджено за кордоном при створенні повнотекстових баз даних. Для вибору комплексу технічних засобів потрібно виходити з обсягів інформації, призначеної для зберігання. Наприклад, науковці Книжкової палати України (на основі даних адміністративної звітності про випуск видавничої продукції в Україні за 2009 р. із розрахунку середньої кількості сторінок у кожному з видів видань) провели визначення обсягів інформації для зберігання. Враховуючи всі види видань, які одержує Книжкова палата України, можна припустити, що річний обсяг цифрового архіву електронних оригінал-макетів видань країни становитиме 20 Тб. Для зберігання такого архіву та його нагромадження упродовж п'яти років передбачається створити потужний програмно-технічний комплекс на основі двох серверів PrimeServer Lan 2900R (активного та резервного), які забезпечують роботу з пристроєм цифрового архіву Centera ємністю 98 Тб.

І, нарешті, ще одна обставина на користь електронних депозитарних бібліотек. Вона полягає в тому, що видавці, як правило, не зберігають електронних файлів книг, надрукованих декілька років тому, а бібліотеки, матимуть ці файли. На цій основі можна створювати спільні підприємства чи здійснювати інше взаємовигідне співробітництво. Головне, наголосив М. І. Сенченко, – забезпечити збереження документів у цифровому вигляді і зробити їх доступними для нащадків.

Роль бібліотеки як документальної комунікаційної системи, з позицій теорії документології, охарактеризувала у своїй доповіді проф. Рівненського державного гуманітарного університету, д-р іст. наук **Г. М. Швецова-Водка**.

Доповідачка запропонувала присутнім розглядати бібліотеку не тільки як термінальну, але й як генеративну і транзитну документальну комунікаційну систему (ДКС). Була дана узагальнена характеристика діяльності бібліотеки щодо забезпечення інформаційних запитів користувачів, пов'язаних із використанням опублікованих документів, друкованих і електронних, продемонстровано рух документів та бібліографічної інформації як у традиційній, так і в електронній бібліотеці. Г. М. Швецова-Водка розкрила можливості електронної бібліотеки у наданні послуг користувачам, наголосила на спільних рисах і відмінностях у діяльності традиційної та електронної бібліотеки. Разом з тим було зауважено, що сутність бібліотеки як накопичувача опублікованих документів і організатора їх використання споживачами інформації з появою електронних документів не змінилася. Зазнали змін лише способи комплектування бібліотеки (електронними опублікованими документами), створення бібліотечних фондів, надання їх у користування. Робота з електронними документами вимагає від бібліотек значного посилення їх матеріально-технічної бази, розроблення нових технологій комплектування, зберігання і забезпечення доступу до документів. Стали необхідними відповідні зміни і доповнення у змісті бібліотечнознавчих наукових і навчальних дисциплін, у системі підготовки бібліотекарів і бібліографів. Поява електронних документів також значно змінила структуру всієї системи документальних комунікацій. Виникли нові генеративні, транзитні і термінальні ДКС. Водночас багато традиційних ДКС, у т. ч. й бібліотека, адаптувалися до нових умов, змінивши свою власну структуру або зв'язки між її елементами.

Інтерес у учасників зібрання викликав виступ директора Інституту рукопису НБУВ, чл.-кор. НАН України **Л. А. Дубровіної**, присвячений новим пріоритетам розвитку бібліотечнознавства, бібліографознавства, книгознавства та документознавства в інформаційному просторі.

У зв'язку з динамічним розвитком комплексу наук, що належать до галузі соціальних комунікацій, необхідністю врахування тенденцій, які характеризують сучасний стан цього напрямку знання та подальшим його оформленням у документознавстві, архівознавстві, книгознавстві, бібліотечнознавстві, бібліографознавстві у період глобальної інформатизації і формування суспільства знань, трансформації діяльності бібліотек та архівів як наукових центрів соціально-комунікаційної діяльності, формування нових складових документно-комунікаційної діяльності, доповідка запропонувала розглянути нові, уточнені та доповнені, паспорти спеціальностей 27.00.02 – Документознавство, архівознавство та 27.00.03 – Книгознавство, бібліотечнознавство, бібліографознавство, за якими присуджуються наукові ступені – «Історичні науки» та «Соціальні комунікації». Ці уточнення та доповнення паспортів (до затверджених ВАК України в грудні 2007 р.) обговорювалися та узгоджувалися широким колом відомих спеціалістів, які працюють в установах, де розвиваються згадані напрями, а також там, де відкриті або планується відкрити спеціалізовані вчені ради по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) наук із соціальних комунікацій відповідного профілю, зокрема, у На-

ціональний бібліотеці України імені В. І. Вернадського (Інститут бібліотекознавства, Інститут української книги, Інститут рукопису); Інституті історії України НАН України (відділ спеціальних галузей історичної науки та електронних інформаційних ресурсів); Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (кафедра архівознавства та спеціальних галузей історичної науки); Українському науково-дослідному інституті архівної справи та документознавства (відділ документознавства); Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв (кафедра документознавства). При розробленні були враховані нові тенденції, нові аспекти наукових проблем.

Отже, наголосила доповідачка, формула спеціальності 27.00.02 – Документознавство, архівознавство передбачає, що це галузь науки, яка вивчає сутність, закономірності, засоби та форми функціонування документа і документоутворень в оперативному та архівному стані документально-інформаційних систем, інформаційних потоків ресурсів і комунікацій. Напрями досліджень:

- теоретичні і методологічні засади документознавства, архівознавства та прикладних дисциплін: діловодства, документально-архівної евристики, документознавчої та архівної професіології, менеджменту документально-комунікаційних систем;
 - генезис документа в соціально-культурному та комунікаційному просторі;
 - розвиток архіву як соціального інституту, формування мережі архівів, забезпечення управління архівною системою, фахова освіта архівістів і документознавців;
 - історія діловодної діяльності, керування документацією, організації документостворення, документообігу, робота з документальними фондами, експертиза цінності документів;
 - формування документальних комплексів і електронних ресурсів, їх інформаційний аналіз, методи та засоби документно-інформаційного забезпечення різних категорій користувачів у архівах та документально-комунікаційних установах;
 - типологія, класифікація та систематизація архівних документів, розвиток науково-практичних засад процесів експертизи, комплектування, описування, науково-пошукового апарату, забезпечення збереження та використання документальних фондів та інформаційних ресурсів;
 - теоретичні та практичні засади управління документальною інформацією, організація використання документальних фондів та інформаційних ресурсів архівів та інших документально-комунікаційних установ;
 - генезис архівознавчої і документознавчої думки; біографічні дослідження в документознавстві і архівістиці;
 - бібліометричні та наукометричні дослідження в архівознавстві та документознавстві;
 - система документальних комунікацій, структура, класифікація, функціонування, галузева типологія спеціалізація;
 - створення мережевих документально-інформаційних систем, засади функціонування, структура, зміст;
 - документально-ресурсна складова електронних архівів і бібліотек та інтернет-комунікацій (сайтів і порталів);
 - документ як засіб комунікацій, документальні потоки та електронні документи в системі сучасних комунікацій, канали документальних комунікацій та їх класифікація;
 - міжнародний досвід і співробітництво архівних та інших документально-комунікаційних установ.
- Спеціальність 27.00.03 – Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство. Формула спеціальності передбачає, що це галузь науки, яка вивчає історію, теорію і практику книговидавничої, книготорговельної, бібліотечної, бібліографічної діяльності, розвиток і функціонування бібліотечно-інформаційних систем і комунікацій.
- Напрями досліджень:
- теоретичні та методологічні засади розвитку книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства;
 - історія книги, редакційно-видавничої справи, книжкової торгівлі, статистики друку в Україні і за кордоном;
 - історичний розвиток бібліотек та документально-інформаційних систем, закономірності їх родо-видового поділу в конкретно-історичних умовах розвитку суспільства, окремих регіонах країни і світу;
 - періодизація становлення та розвитку книжкової, бібліотечної та бібліографічної справи як галузі науково-практичної діяльності;
 - типологія, класифікація та систематизація бібліотечних фондів, розвиток науково-практичних засад процесів комплектування, управління фондами, створення науково-пошукового апарату, обслуговування користувачів, забезпечення збереження і використання фондів та інформаційних ресурсів;
 - розвиток книгознавчої, бібліотекознавчої та бібліографічної думки; бібліографічні та біобібліографічні дослідження у книгознавстві, бібліотекознавстві, бібліографознавстві;
 - процеси формування, аналітико-синтетичної обробки, науково-інформаційного аналізу бібліотечних фондів та електронних ресурсів бібліотек, інформаційних потоків;
 - бібліотечна інформологія, бібліометричні та наукометричні дослідження в інформаційних масивах;
 - інформаційні сервіси та інформаційний менеджмент бібліотек;
 - інформаційно-аналітична діяльність бібліотек та документально-комунікаційних установ;
 - мережева взаємодія бібліотек, документально-комунікаційних структур та комунікацій у глобальному інформаційному просторі;
 - книгознавча, бібліотечно-інформаційна освіта та готовка кадрів для документально-комунікаційних установ;
 - міжнародне співробітництво в книжковій, бібліографічній та інших галузях документально-інформаційних комунікацій в Україні і за кордоном.
- Питанням ролі і місця книжкового пам'яткознавства в системі бібліотекознавства присвятила свою доповідь зав. відділу НБУВ, д-р іст. наук, професор **Г. І. Ковальчук**. Книжкове пам'яткознавство вона визначає як комплекс знань і практичної бібліотечної діяльності з рідкісними та цінними книжками і виокремлює його в самостійний кни-

гознавчий напрям бібліотекознавства. Особливу увагу доповідачка приділила питанню збереження книжкових пам'яток, пошуку нових форм, методів і засобів закріплення та консервації інформації. Були також окреслені проблеми безпеки фондів книжкових пам'яток. На думку Г. І. Ковальчук, охорона фондів має здійснюватися на всіх етапах руху фонду, від моменту надходження до бібліотеки необроблених документів і до користування ними читачів. Тут важливо організувати чіткий облік рідкісних і цінних видань, що сприяє їх правильному збереженню і використанню. Повнота інформації про фонди книжкових пам'яток досягається завдяки трирівневному бібліографічному обліку: на рівні фондів, видань, примірників. Оскільки пам'яткою історії та культури може бути не тільки окремих примірник, а й відповідна колекція, то і об'єктом опису можуть стати не лише окремі книжкові пам'ятки, але і їх групи та комплекси (зібрання, колекції, приватні бібліотеки). Доповідачка підкреслила, що, незважаючи на деякі розбіжності у відборі рідкісних видань, у бібліотечній практиці вдалося досягти, по-перше, виокремлення значного масиву раритетів; по-друге, вироблення певних правил щодо їх зберігання й використання. Тепер концепція книжкового пам'ятокзнавства, з одного боку, включає всі найбільш раціональні аспекти теоретичних книгознавчих, бібліотекознавчих, бібліофільських і пам'ятокзнавчих концепцій, а з другого – спрямована на безпосереднє застосування науково обґрунтованих підходів і методів роботи з рідкісними й цінними книгами.

Підсумовуючи свій виступ, Г. І. Ковальчук наголосила, що книжкове пам'ятокзнавство займає своє, визначене розподілом фондів і відповідних функцій, а також професіоналізацією співробітників, місце в бібліотекознавстві. Воно усталилось упродовж історичного розвитку бібліотечної справи та бібліотекознавства, нині лише одержало своє термінологічне визначення.

Бібліотечно-інформаційна діяльність з позицій системного підходу розглядалась у доповіді директора Інституту бібліотекознавства НБУВ, канд. іст. наук **О. В. Воскобойнікової-Гузєвої**. Бібліотечно-інформаційна діяльність (БІД), наголосила вона, відбувається у межах об'єктної тріади БІБЛІОТЕКА – ІНФОРМАЦІЯ – ЗНАННЯ. Інформація і знання – це головний ресурс і одночасно результат бібліотечно-інформаційної діяльності. Бібліотека як система взаємодії людини та інформації дійсно є одним з найстаріших соціальних інститутів людства. І, як кожен соціальний інститут, бібліотека еволюціонує. Цей розвиток пов'язаний зі змінами потреб суспільства. Зміст, структура, функції бібліотечно-інформаційної діяльності; її різновиди; наукове, технологічне і кадрове забезпечення – системний трикутник, у межах якого групується переважна більшість проблематики сучасного бібліотекознавства. Багатовекторність розвитку БІД великою мірою визначає напрями бібліотекознавчих досліджень.

Над науковим забезпеченням розвитку БІД в Україні працює багато установ і дослідників. Провідні бібліотеки держави виконують програмні та комплексні дослідження, ведуть активний пошук найоптимальніших моделей розвитку бібліотек різних типів. О. В. Воскобойнікова-Гузєва проаналізувала тематику науково-дослідних

робіт, що виконувалися фахівцями інститутів, служб і центрів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Було відзначено, що провідне місце у науково-дослідній роботі НБУВ займають дослідження, спрямовані на організаційну, технологічну та управлінську модернізацію усіх напрямів діяльності наукових бібліотек в умовах інформатизації суспільства.

Так, розвитку моделі універсального науково-інформаційного комплексу присвячено наукові дослідження Інституту бібліотекознавства, які здійснюються з 2000 р. («Технологія і організація формування і використання інформаційних ресурсів наукової бібліотеки» (2000–2004); «Інформаційні технології в системі інноваційної діяльності наукової бібліотеки» (2005–2007); «Управління бібліотечно-інформаційною діяльністю наукової бібліотеки» (2008–2010).

Розробленню актуальної проблематики на стику бібліотекознавства та науково-інформаційної діяльності були присвячені НДР Центру бібліотечно-інформаційних технологій: «Розробка архітектури й інформаційної технології електронної бібліотеки» (1999–2001); «Формування та використання ресурсів електронної бібліотеки» (2002–2004); «Формування ресурсів науково-інформаційного порталу України» (2005–2007); «Розробка Екстрнет-технологій формування та використання науково-інформаційних ресурсів» (2008–2010).

Інформаційно-технологічний розвиток суспільства ставить перед сучасною бібліотекою завдання кардинального вдосконалення інформаційного забезпечення усіх верств користувачів. Вже сьогодні його неможливо виконати без застосування новітніх технологій, поєднання комп'ютерних і комунікаційних технологій, організації віддаленого доступу до первинної і вторинної інформації. Тому головний акцент тут робиться на системах комплексної автоматизації книгозбірень, АБІС нового покоління, що є інтегрованими інформаційно-бібліотечними системами, орієнтованими на веб-технології.

Кадровий ресурс галузі – це понад 50 тисяч осіб, які працюють у наукових, публічних, спеціальних і спеціалізованих бібліотеках України і майже 20 тисяч фахівців, які забезпечують діяльність освітянських бібліотек. Інтелектуалізація, швидкі темпи модернізації технологій та методів виробництва, посилення конкуренції висуває на перший план інтелект, здібності, знання, талант, професіоналізм працівника, здатність опановувати технічні, технологічні й організаційні інновації.

Доповідь наук. співробітника НБУВ, канд. іст. наук **Д. В. Соловяненка** була присвячена питанням трансформації електронного середовища бібліотеки в контексті наростання глобалізаційних процесів та переходу суспільства до знаннєвої фази свого розвитку. Доповідач звернув увагу присутніх на потенціал бібліотек як базисних елементів інфраструктури транзиту знань у принципово соціотехнічному просторі науки та освіти ХХІ ст. Серед актуальних питань трансформації електронного бібліотечного середовища було відзначено перехід бібліотеки як інформаційної та технологічної платформи на більш високий рівень інфраструктурної інтеграції гетерогенних інформаційних потоків, що передбачає, зокрема, розвиток концеп-

цій бібліотечних порталів. Констатувалося, що сучасна бібліотека, функціонуючи у віртуальному середовищі, забезпечує власним користувачам більшою мірою доступ не просто до ресурсів, а до гетерогенних інформаційних середовищ, у яких наявні ці ресурси (до платформ видавців та агрегаторів, онлайн-енциклопедій, реферативних баз даних тощо). Таким чином, об'єктивно зумовленою є поява нового рівня та типу інформаційної інтеграції: перехід від інформаційно-аналітичної інтеграції документних ресурсів рівня окремої книгозбірні (бібліотечних каталогів) до комплексної (зокрема, технологічної) інтеграції інформаційних середовищ рівня глобального інформаційного поля (бібліотечних порталів). Присутнім були представлені моделі побудови окремих модулів бібліотечного порталу засобами інтеграції Інтернет-систем на програмному рівні та рівні даних.

Интерес у учасників зібрання викликала доповідь заст. директора Національної парламентської бібліотеки України **З. І. Савіної**, присвячена роботі над унікальним науковим проектом – Українською бібліотечною енциклопедією (УБЕ). Його основна мета – інвентаризація, систематизація, осмислення та поширення наукових знань з бібліотечної справи, узагальнення накопиченого досвіду діяльності вітчизняними книгозбірнями, окремими науковцями, фахівцями. Створення такого універсального видання в Україні давно вже є нагальною необхідністю. Підготовка УБЕ, наголосила доповідачка, дасть змогу вирішити цілий комплекс завдань. По-перше, сприятиме утвердженню інтелектуальної незалежності української нації і держави, більш повній деталізації положень Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», державних стандартів України тощо. По-друге, окреслить особливості, шляхи, етапи розвитку вітчизняної бібліотечної справи з урахуванням, безумовно, впливу на цей процес світового досвіду. По-третє, внесе істотні зміни в освітнє середовище, в організацію навчання студентів, перепідготовку бібліотечних кадрів тощо.

На переконання З. І. Савіної, робота зі створення УБЕ стимулюватиме розроблення історичної і краєзнавчої проблематики. Адже подальший прогрес бібліотекознавства неможливий без критичного вивчення та використання накопиченого досвіду в сфері бібліотечного будівництва, без глибокого осмислення історичного розвитку книгозбірень. Постійне включення до тематики науково-дослідних робіт бібліотек історичних аспектів їх діяльності свідчить про актуальність і перспективність цих досліджень. Набувають популярності регіональні дослідження з історії бібліотечної справи в рамках історичного краєзнавства, адже місцеві особливості формування бібліотечної мережі, специфіка зародження і становлення бібліотекознавчих напрямів, шкіл, традицій справляють істотний вплив на тамтешні бібліотеки. І саме енциклопедія покликана узагальнити і розкрити це різноманіття напрямів бібліотечної діяльності.

Основними критеріями, якими мають неухильно керуватися автори проекту, є науковість, універсальність, повнота та достовірність інформації. Підсумовуючи результати роботи над виданням за поточний рік, доповідачка зауважила, що в НІБУ вже створена робоча група,

визначені основні блоки, з яких складатиметься зміст енциклопедії, розроблений проект словника та підготовлені чіткі методичні рекомендації для авторів статей.

Доповідь директора Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського, канд. іст. наук **П. І. Рогової** була присвячена проблемам формування всеукраїнського галузевого інформаційного ресурсу ДНІБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вона зазначила, що з метою повноцінного інформаційного забезпечення вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики колективів ДНІБ України ім. В. О. Сухомлинського упродовж 2006–2010 рр. здійснював НДР «Теоретичні засади формування всеукраїнського інформаційного ресурсу з питань психолого-педагогічної науки і освіти на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського». На базі Бібліотеки розроблялися методологічні, методичні та організаційні засади формування всеукраїнського галузевого інформаційного ресурсу (ВГІР), створювався термінологічний апарат дослідження, який слугував теоретичною основою для виконання завдань НДР. За результатами проведеної роботи було підготовлено наукові видання та нормативні документи: монографія П. І. Рогової «Педагогічні бібліотеки України (друга половина XIX – 20-ті рр. XX ст.)», збірники наукових праць у друкованому та електронному вигляді; термінологічний словник; інформаційно-аналітичні огляди, публікації в періодичних виданнях тощо. Розроблено реальну модель формування єдиного галузевого інформаційного ресурсу мережі освітянських бібліотек МОН України і НАПН України. НДР є вагомим внеском у розвиток галузевого бібліотекознавства та фондознавства. ДНІБ України ім. В. О. Сухомлинського активно впроваджує інноваційні форми роботи з формування, збереження та використання фонду. В результаті зросли як кількісні, так і якісні показники надходжень вітчизняних та іноземних документів психолого-педагогічної тематики до фонду Бібліотеки, більш вільним став доступ до нього. За п'ятиріччя проведена значна робота з формування, збереження та надання доступу до ВГІР як у традиційній, так і в електронній формі, зокрема до унікальних і цінних видань з педагогіки і психології. За цей час значно зріс рівень задоволення фахових інформаційних потреб науковців, педагогів, учителів та інших груп користувачів, які приїждять до бібліотеки з усіх куточків України.

П. І. Рогова детально проаналізувала інновації, впроваджені Бібліотекою упродовж 2006–2010 рр.: створення веб-порталу ДНІБ України ім. В. О. Сухомлинського; формування електронного каталогу; створення повнотекстових баз даних й надання доступу до 50 % з них через веб-портал Бібліотеки; надання доступу до мережеских ресурсів, зокрема, бібліотек України і світу через веб-портал ДНІБ України ім. В. О. Сухомлинського; бібліографічне обслуговування користувачів через віртуальну довідку; формування віртуальних інформаційно-бібліографічних ресурсів з актуальних питань педагогіки і психології з розміщенням їх на веб-порталі; модернізація традиційних бібліотечних форм роботи для розкриття ресурсу Бібліотеки; підготовка вторинної продукції з актуальних питань педагогіки і психології з представленням її у повнотекстовій

формі на веб-порталі та розсиланням до бібліотек мережі.

На завершення доповідачка визначила стратегію розвитку ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та мережі освітянських бібліотек МОН України і НАПН України, яка пов'язана насамперед з координацією і кооперацією знань щодо створення єдиного галузевого інформаційного ресурсу у традиційній та електронній формах, що є вагомим сегментом сукупного інформаційного фонду України.

У рамках пленарного засідання учасникам конференції була представлена діяльність компанії «АБЕ Маркетинг» – одного з найбільших дистриб'юторів наукової книги у Східній Європі. Директор компанії **І. В. Несміянова** звернула увагу присутніх на те, що «АБЕ Маркетинг» є постачальником онлайн-ресурсів як до академічних бібліотек, так і окремим дослідникам. Її представники презентують наявні ресурси науковцям та бібліотекарям, ведуть переговори з видавцями щодо цін та умов передплати, здійснюють пошук оптимального рішення доступу до ресурсів, технічний супровід, підтримують щоденний зв'язок з видавцями, організовують тренінги та навчання. «АБЕ Маркетинг» надає доступ до важливих наукових ресурсів для дослідників. Зокрема, це:

– *Web of Science* (понад 40 млн записів) – академічний мультидисциплінарний індекс цитувань, підготовлений Інститутом наукової інформації (ISI) Thomson Reuters, де крім знайденої бібліографічної інформації користувач може відслідковувати, які статті цитуються в обраному записі, а які цитують (дають посилання) на обраний запис. За допомогою аналізу анотацій, списків літератури, приміток визначається ступінь важливості наукової статті. Охоплює близько 11 260 журналів, які відбираються на основі оцінок впливу (у т. ч. журнали відкритого доступу) та понад 110 000 матеріалів конференцій;

– *Ebrary* – мультидисциплінарна платформа електрон-

них книг (понад 150 тис.). Про високий науковий рівень ресурсу свідчать видавництва, серед яких: Columbia University Press; Harvard University Press; New York University Press; Princeton University Press; Stanford University Press; Yale University Press та багато інших. Гнучка система передплати та придбання;

– *The Royal Society of Chemistry* – колекція журналів та баз даних для хіміків від найстарішого наукового товариства у світі.

Також відбулася презентація журналів від AIP (Американського інституту фізики) та APS (Американського фізичного товариства).

Після пленарного засідання робота конференції продовжилася у секціях: «Теоретико-методологічні засади розвитку бібліотекознавства»; «Електронне середовище бібліотечної галузі: нові ресурси та можливості»; «Сучасна бібліотека в системі соціальних комунікацій»; «Біографіка і новітні інформаційні технології»; «Книгознавство та документознавство: нові пріоритети розвитку в інформаційному просторі».

Значний інтерес в учасників конференції викликали семінар «Система ІРБІС в українських бібліотеках» і круглий стіл «Інноваційні технології збереження бібліотечних фондів».

У рамках міжнародної наукової конференції відбулося спільне засідання Асоціації бібліотек України, Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук. У роботі засідання взяли участь керівники і фахівці провідних бібліотек України – членів АБУ, зарубіжні гості.

Ю. Амонс,

мол. наук. співробітник НБУВ

Теоретико-методологічні засади розвитку бібліотекознавства

У роботі секції «Теоретико-методологічні засади розвитку бібліотекознавства» взяли участь понад 60 осіб. Серед них керівники, наукові співробітники, провідні фахівці Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського), Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки (ДНСГБ), Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки ім. В. Г. Заболотного (ДНАББ ім. В. Г. Заболотного), Російської державної бібліотеки (РДБ), Науково-технічної бібліотеки Національного авіаційного університету (НТБ НАУ), Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ). До секційного засідання долучилися також викладачі вищих навчальних закладів, які займаються підготовкою спеціалістів у галузі бібліотечно-інформаційної діяльності: Рівненсько-

го державного гуманітарного університету, Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, Національного авіаційного університету, Львівського національного університету ім. Івана Франка.

Учасники зібрання заслухали 29 доповідей, виступів та інформаційних повідомлень, в яких було розглянуто широкі питання, пов'язані з місцем бібліотекознавства у системі наук, сутністю бібліотеки як соціального інституту в інформаційному суспільстві, впливом політичних, економічних, технологічних чинників на стратегію розвитку бібліотек різних типів. Особливу увагу було приділено діяльності сучасної бібліотеки як системи, а також проблемам фахової підготовки бібліотечних спеціалістів та систематичної актуалізації їхніх професійних знань.

Засідання секції відкрив заст. ген. директора НБУВ, канд.

іст. наук **А. Г. Бровкін**, зосередивши увагу присутніх на питаннях стратегічного розвитку НБУВ на період 2011–2012 рр. Доповідач підкреслив, що залишаючись бібліотекою у класичному розумінні, НБУВ останнім часом істотно змінилась, значно розширивши свої функції за рахунок використання веб-технологій та комерціалізації, які позитивно вплинули на появу інновацій у традиційному спектрі бібліотечного сервісу. Але НБУВ повинна й надалі динамічно розвиватися, бути в центрі світових досліджень, забезпечувати доступ користувачів до світової інформації у традиційних та цифрових форматах, відігравати провідну роль у суспільстві, послуговуючись сьогодишнім і майбутнім поколінням. А. Г. Бровкін зауважив, що для реалізації усього зазначеного вище була розроблена стратегія розвитку Бібліотеки на 2011–2012 рр., яка передбачає реалізацію відповідної Програми дій на цей період. Доповідач детально проаналізував її пріоритетні напрями, а саме: всебічне охоплення і зберігання цифрових публікацій України; збільшення доступу до традиційних і цифрових масивів інформації шляхом розвитку інтегрованої системи надання доступу до бібліотечних, архівних, рукописних та інших фондів; трансформування доступу до газетних матеріалів через запровадження цифрового доступу до них; підтримка дослідників України інноваційним сервісом; розбудова цифрової інфраструктури НБУВ; збереження та інтеграція існуючих колекцій на паперових носіях; розвиток та впровадження у практику роботи НБУВ результатів наукових досліджень та виконаних планових завдань.

Тему розвитку сучасних бібліотек і зміни концепцій соціоінформаційного простору, які нині поєднують зовнішні архітектурні рішення з високоякісним сервісом та ресурсом, продовжила дир. Інституту бібліотекознавства НБУВ, канд. іст. наук **О. В. Воскобойнікова-Гузєва**. Вона підкреслила, що інформаційна детермінанта суспільної еволюції істотно позначилася на організаційно-функціональному розвитку бібліотечно-інформаційних комплексів і викликала необхідність формування органічного інформаційного простору, який передбачає: інтеграцію інформаційних ресурсів, що існують у різних середовищах; надання швидкого та зручного доступу до фізично наявних та віддалених інформаційних ресурсів; якісну навігацію усім спектрам інтегрованих інформаційних ресурсів; амбівалентність архітектурно-дизайнерських просторових рішень тощо.

Інформаційний простір сучасної бібліотеки доповідачка детально розглянула на прикладах реалізованих останнім часом проєктів, особливо наголосивши, що у такому просторі мають бути органічно прописані ідеологія та філософія, дизайн та технологія бібліотеки. Вона підкреслила, що сьогодні превалює оригінальне тлумачення всього інформаційного простору, коли будівля бібліотеки справляє доволі сильне емоційне враження вже своїм зовнішнім виглядом і надає унікальні інформаційні, освітні, просвітні, дозвілєві можливості всередині. За словами О. В. Воскобойнікової-Гузєвої, останнім часом визначені тенденції розвитку інформаційного простору отримали практичну реалізацію у новобудовах бібліотечно-інформаційних комплексів національного масштабу, це, зокрема, оновлення Публічної інформаційної бібліотеки Франції, нові будівлі

Національної бібліотеки Франції, Національної бібліотеки Білорусі, Александрійської бібліотеки, Публічної бібліотеки Сіетлу, проєкти Національних бібліотек Латвії, Чехії, Казахстану. Такі бібліотеки стають органічною частиною світового інформаційного простору і одночасно центром контактів для світової культурної спільноти.

Значна кількість доповідей на секції була присвячена різним аспектам діяльності бібліотек, які останнім часом стали предметом всебічних бібліотекознавчих досліджень.

Питання розвитку мов представлення інформації як свідчення когнітивності бібліотечної науки порушив у своїй доповіді ст. наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **О. О. Сербін**. Він, зокрема, зауважив, що важливим елементом сучасних інформаційних технологій є так звані інформаційні онтології, які дають змогу здійснювати автоматизовану обробку семантики інформації, отримуваної через Інтернет, з метою її ефективного використання. На думку доповідача, своєрідним представником певної онтології може бути і бібліографічна БД з її змістовним наповненням та механізмами співвідношення понять. Фактично, онтологію можна застосовувати в якості компоненти баз знань, схеми об'єктів в об'єктно-орієнтованих системах, концептуальної схеми бази даних, структурованого глосарію взаємодіючих інформаційних блоків, визначення класів для програмних систем. Одним з основних аспектів проєктування онтологій є вибір відповідної мови специфікації. Мета таких мов – надати можливість вказувати додаткову семантику ресурсів, зробити машинне представлення даних більш схожим на дійсний стан речей у реальному світі, істотно підвищити можливості концептуального моделювання веб-даних. Тому розвиток мов представлення інформації як у форматному аспекті, так і в аспекті семантичної сили, важливий з огляду на розширення можливостей та інтероперабельності бібліографічних БД, що, в свою чергу, зумовлює підвищення ступеня інформативності стосовно процесів «пізнання», «вивчення», «розуміння» в рамках еволюції бібліотечної науки.

Інтерес аудиторії викликала доповідь викл. Білоцерківського інституту економіки і управління Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» **Ж. С. Вертій** «Бібліотерапія як напрям бібліотекознавства: шляхи становлення». Доповідачка охарактеризувала основні етапи становлення та сучасний стан такого напрямку бібліотекознавчих досліджень, як бібліотерапія. Було проаналізовано еволюцію поглядів на бібліотерапевтичний процес як об'єкт вивчення не лише бібліотекознавства, а й книгознавства, медичної терапії, невропатології, психології, психіатрії, педагогіки. Ж. С. Вертій представила аудиторії власне бачення основних завдань бібліотерапії та її потенційних можливостей у контексті виконання бібліотекою соціальних функцій, зокрема адаптування читачів до стресових і кризових ситуацій, що постійно виникають упродовж життя.

Ключових проблем сучасного зарубіжного бібліотекознавства торкнулася мол. наук. співробітник НБУВ **Л. В. Коновал**. Доповідачка підкреслила, що найбільш актуальними серед них є: організація обслуговування у віртуальному середовищі, особливості функціонування бібліотек в умовах фінансової кризи, підвищення престижу

читання і бібліотеки як соціального інституту. Для вирішення цих проблем наші закордонні колеги пропонують активніше застосовувати у роботі бібліотек сучасні інформаційні технології, які не відмінюють традиційних послуг, а значно їх розширюють, покращують їх якість. До найбільш популярних за кордоном бібліотечно-інформаційних послуг сьогодні належать: використання сайта бібліотеки в якості віртуального простору для спілкування й організації дискусій для різних читачьких груп, наявність віртуальної довідкової служби у режимі відкладеного і реального часу (чат, ISQ, Skype), мобільний маркетинг, навчання користувачів інформаційній грамотності.

Учасники секційного засідання обговорили також широкий спектр бібліотечно-інформаційних досліджень, які нині проводить НБУВ.

Наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **О. О. Ісаченко** проаналізував наукові дослідження, проведені Інститутом бібліотечно-інформаційного розвитку за останні 5 років, зокрема: вивчення кількісних показників та обліку відвідуваності й документообігу в обслуговуючих підрозділах НБУВ; дослідження інформаційних потреб і запитів користувачів електронних науково-інформаційних ресурсів НБУВ; вивчення системи інформаційного обслуговування в провідних бібліотеках України; аналіз інформаційного наповнення та сервісних можливостей веб-сайтів найбільших бібліотек України та ін. Доповідач відзначив, що результати проведених досліджень вже сьогодні застосовуються для оптимізації системи бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів НБУВ.

Проблему удосконалення методологічних підходів до організації систематичних досліджень інформаційних запитів користувачів в умовах інтенсивного зростання попиту на електронні документні ресурси в режимі віддаленого доступу порушила у своєму виступі зав. філії № 2 НБУВ, канд. іст. наук **О. М. Василенко**. Вона проаналізувала особливості реєстрації віддалених користувачів на веб-сайтах провідних бібліотечно-інформаційних установ Росії, Білорусі, України і те, як ця інформація відображена у формах постійного державного статистичного спостереження. Доповідачка зауважила, що, незважаючи на активне використання електронних бібліотечних ресурсів, інноваційні аспекти бібліотечного обслуговування представлені у звітних формах досить слабо і вони не мають однорідності, на відміну від традиційних. О. М. Василенко висловила переконання, що вирішення цієї проблеми для бібліотек України великою мірою залежить від удосконалення методології бібліотечної статистики (з урахуванням положень стандартів ISO), на основі якої формується система статистичних показників для різних рівнів бібліотечного управління.

Маркетингові дослідження як чинник удосконалення бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів НБУВ знайшли своє відображення у виступі мол. наук. співробітника НБУВ **Л. О. Туровської**. Вона зауважила, що вітчизняні і зарубіжні бібліотекознавці, дискутуючи з приводу ефективності бібліотечно-інформаційного обслуговування, дедалі більше схильються до думки, що сьогодні критеріями оцінки якості цього процесу повинні виступати не кількісні характеристики фонду, а діапазон послуг (у т. ч. платних) та оперативність їх надання бібліотекою. З

огляду на це, бібліотеки особливо активно застосовують маркетинговий підхід у дослідженнях, що дає змогу визначити попит користувачів на послуги. Доповідачка, відзначивши масштабність накопиченого НБУВ досвіду проведення таких досліджень, охарактеризувала деякі з них: дослідження фахових поглядів бібліотекознавців на систему бібліотечно-інформаційних послуг; визначення ефективності використання електронних послуг; вивчення якості надання платних послуг; виявлення особистої заінтересованості користувачів у розширенні спектра послуг та ін.

Теоретико-методологічним засадам вивчення читачів і читання у 20-х – початку 30-х років ХХ ст. присвятила свій виступ мол. наук. співробітник НБУВ **О. М. Лопата**. Вона детально розглянула різні точки зору на методи вивчення читачів, їхніх інформаційних потреб, а також проаналізувала роль співробітників Українського наукового інституту книгознавства (УНІК), інших провідних бібліотекознавців того часу у розробленні методології дослідження читачької аудиторії та читання як соціального явища.

Значний інтерес аудиторії викликав виступ наук. співробітника НБУВ **С. М. Масловської**, в якому йшлося про нові можливості використання інформаційного ресурсу читального залу бібліотекознавчої літератури НБУВ у контексті дослідження бібліотечно-інформаційної науки. Аудиторії була продемонстрована технологічна БД «Рубрикатор НБУВ. Ч 73. Бібліотечна справа. Бібліотекознавство», створена спільно з відділом систематизації і, зокрема, її підрозділ «Ч733(чУкр) – історія бібліотечної справи в Україні», який відображає особливості розвитку бібліотечної справи, усі типи і види бібліотек. В якості прикладу наводився запис «Одеська міська бібліотека», в якому крім класифікаційного індексу міститься ще й коротка інформація про історію створення бібліотеки, зміни її назв, про видатних діячів бібліотечної справи, які працювали в бібліотеці у різні роки, а також відображено сучасний період розвитку бібліотеки, посилання на персоналії та інтернет-посилання на цікаві публікації про бібліотеку. Підсумовуючи свій виступ С. М. Масловська звернула увагу присутніх на те, що у перспективі зазначена БД виконуватиме роль авторитетного файла, що дасть змогу використовувати її не лише для систематизації документів, а й для пошуку інформації в електронному каталозі, базах даних та в Інтернет.

Чимало доповідей і виступів на секційному засіданні було присвячено питанням діяльності бібліотеки як системи.

Заст. директора з наукової роботи НТБ НАУ **О. П. Шкурко** у своєму виступі розглянула деякі аспекти інформаційного моніторингу в контексті його застосування у процесі управління бібліотекою та проаналізувала досвід його впровадження в діяльність бібліотеки НАУ. Доповідачка висловила переконання, що в умовах впровадження новітніх інформаційних технологій особливо важливим є застосування сучасних методів управління бібліотекою та моніторинг їхньої ефективності. Все це, у свою чергу, вимагає розроблення конкретних показників і алгоритму їх розрахунку. О. П. Шкурко повідомила, що у поточному році НТБ НАУ розробила показники оперативності МБА, науково-аналітичної обробки документів, виконання довідок, а також стисло проаналізувала і навела приклади розрахунку кожного з них. Доповідачка наголосила на необ-

хідності розроблення нових навчальних програм та методичних посібників, які сприяли б зміні методів і засобів управління в українських наукових бібліотеках.

Питанням упровадження інформаційної системи управління в практику роботи бібліотек та інформаційних центрів присвятила свій виступ аспірантка НБУВ **М. В. Хромець**. Вона зауважила, що останнім часом роль інформаційного забезпечення процесу управління суттєво зросла. Інформаційна система управління перетворилася у вирішальний чинник конкурентоспроможності будь-якої організації. На жаль, у вітчизняній бібліотечній сфері її можливості використовуються ще недостатньо, хоча, на думку доповідачки, активізація інформаційної складової управління дає змогу, наприклад, вирішувати поточні завдання, завдання, пов'язані із стратегічним плануванням бібліотечної діяльності, формуванням, збереженням і використанням інформаційних ресурсів, удосконаленням програмного забезпечення тощо; своєчасно приймати управлінські рішення і підвищувати ступінь їхньої обґрунтованості завдяки оперативному накопиченню, обробці та аналізу інформації про хід виробничого процесу; налагодити продуктивну взаємодію між структурними підрозділами; ефективно координувати партнерську діяльність бібліотечних і інформаційних центрів; вивільняти час для вискоелективних видів діяльності керівникам усіх ланок бібліотечного виробництва.

Систему аналізу роботи бібліотеки як складової частини управлінського процесу, засобу обґрунтування і вибору ефективних управлінських рішень для досягнення поточних цілей та завдань стратегічного розвитку представила присутнім гол. бібліотекар НБУВ **С. Г. Смуць**. Виходячи з результатів НДР «Управління бібліотечно-інформаційною діяльністю наукової бібліотеки» (2008–2010), яку проводить Інститут бібліотекознавства НБУВ, доповідачка висвітлила питання оптимізації планування та звітності на основі комплексного аналізу діяльності як структурних підрозділів, так і бібліотеки загалом з використанням можливостей системи «ІРБІС-64». Увагу аудиторії було звернуто на необхідність удосконалення критеріїв оцінювання діяльності бібліотек з урахуванням вимог міжнародних стандартів ISO 2789:2006, ISO 11620:2008 та внесення змін до форм державної статзвітності.

Сучасні тенденції у діяльності вітчизняних і закордонних бібліотек різних типів також були детально розглянуті учасниками секційного засідання.

Так, зав. відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського **Л. О. Пономаренко** презентувала бібліографічні видання з питань педагогіки і психології, що вийшли друком в Україні впродовж останніх п'яти років. Доповідачка розповіла про діяльність ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щодо формування галузевого інформаційно-бібліографічного ресурсу, складовою якого є бібліографічні видання різних типів, видів та жанрів, підготовлені як самою Бібліотекою, так і науковими бібліотеками вищів педагогічного та інженерно-педагогічного профілю. Вона наголосила, що результати проведеного аналізу бібліографічних видань з питань педагогіки і психології дали змогу визначити пріоритети розвитку бібліографічних ресурсів, серед яких, зокрема: розширення тематики посібників, створення видань, присвячених окремим галузям пе-

дагогіки і психології; відображення в системі бібліографічних посібників видань, що вийшли друком до 1917 р. і є об'єктом книжкового пам'яткознавства; розвиток ретроспективного бібліографування матеріалів з фахової періодики; започаткування метабібліографічних посібників (покажчиків другого ступеня); створення зведених біобібліографічних видань довідкового типу; створення електронних версій бібліографічних видань із забезпеченням віддаленого доступу до них через веб-сайт бібліотек.

Питання міжнародного наукового співробітництва НБУВ розглянув у своєму повідомленні аспірант НБУВ **М. М. Шеремет**. Окресливши основні напрями співпраці НБУВ з національними бібліотеками світу, бібліотеками та інформаційними центрами академій наук – учасниць МААН, академічними видавництвами, постачальниками онлайн-науково-інформаційних ресурсів та органами влади, доповідач зауважив, що ця робота спрямовується, в основному, на проведення наукових досліджень у галузі бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства; удосконалення технологій збереження інформаційних ресурсів; розроблення нормативних документів; упровадження в практику передових бібліотечно-інформаційних технологій.

Основні аспекти впровадження інноваційних процесів у роботу ДНСГБ НААН України розкрили у своїй спільній доповіді старш. наук. співробітник ДНСГБ **Г. П. Нелипа** та зав. відділу ДНСГБ **Л. М. Татарчук**. Було презентовано роботу Бібліотеки з таких напрямів, як: застосування АБІС «ІРБІС» і створення електронного каталогу бібліотеки; використання веб-модуля «ОРАС», який сприяє одночасному здійсненню пошукових сесій в Інтернеті обмеженою кількістю користувачів; упровадження автоматизованого режиму циркуляції фонду та обслуговування користувачів; введення штрих-кодової технології тощо.

Зав. відділу НБУВ, канд. іст. наук **Г. В. Индиченко** ознайомила присутніх з діяльністю однієї з п'яти найбільших бібліотек Франції – Наукової бібліотеки Інституту Франції, яка вже понад два століття зберігає та вводить у науковий обіг документну спадщину французького народу: книги, періодичні видання, рукописи, стародруки, інкунабули, карти і плани, колекції малюнків, фотографій, гравюр, естампів, медалей та артефактів. Підтримуючи традиції минулих років, Бібліотека активно працює над створенням власного електронного каталогу. Сьогодні БД «Бібліотека» органічно поєднана з текстовою базою «Frantext» Французького національного центру наукових досліджень, а археологічні документи, що зберігаються в книгозбірні, представлено у БД «Проект європейської археології». Доповідачка також повідомила присутнім, що НБУВ більше п'ятдесяти років підтримує з Бібліотекою Інституту Франції книгообмінні зв'язки.

Зав. відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського **І. І. Хемчян** поінформувала учасників зібрання про результати проведеної вперше в нашій державі паспортизації бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів, ініціатором якої стала ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – головний науково-методичний центр бібліотек освітнянської галузі. Вона зауважила, що проведена робота дала змогу проаналізувати ресурсну і кадрову базу шкільних бібліотек, виявити загальні проблеми у їх діяльності, прийняти та подати на

розгляд Колегії МОН України відповідні рішення щодо оптимізації діяльності шкільних бібліотек на сучасному етапі.

Тему формування інформаційної грамотності користувачів, зокрема студентів юридичних навчальних закладів, порушила у своїй доповіді голов. бібліотекар Російської державної бібліотеки **О. А. Долотова**. Вона підкреслила, що сьогодні грамотною вважається та людина, яка вмє не лише читати і писати, а й здатна конструювати власні знання з оточуючої нас інформації, виокремлювати і логічно вибудовувати потрібне з різноманітних інформаційних потоків. Доповідачка відзначила, що більшість студентів такими вміннями сьогодні не володіє. Саме тому відділ нормативних і правових актів РДБ активно включився у процес формування у студентів навичок правильного формулювання запитів, пошуку, оцінки, аналізу, використання та інтегрування отриманої інформації у вже накопичений потенціал. О. А. Долотова стисло охарактеризувала основні етапи такого навчання студентів і зауважила, що в якості ресурсної бази для навчання крім фонду РДБ та основних правових БД широко використовуються юридичні портали «Юридическая Россия» та «Правопорядок», які містять повнотекстові монографії, наукові статті, електронні підручники. Було звернуто увагу присутніх й на те, що у процесі формування інформаційної грамотності читачів-студентів особливе значення має знайомство із законами про використання інтелектуальної власності та авторське право.

Правознавчі проблеми використання вільної інформації проаналізував мол. наук. співробітник НБУВ **Р. В. Поліщук**. Він, зокрема, зауважив, що забезпечення вільного доступу до інформації є основою суспільного прогресу. Водночас, динамічний розвиток інформаційного простору ставить перед бібліотеками низку питань, на які вітчизняне законодавство ще не дає відповідей, особливо в частині використання ресурсів у цифровому форматі. За таких умов, відзначив доповідач, саме бібліотеки повинні всіляко підвищувати інформаційну культуру користувачів і вести широку роз'яснювальну роботу щодо дотримання авторських прав користувачами онлайн-ресурсів.

Директор ДНАББ України **Г. А. Войцехівська** та бібліограф I категорії ДНАББ України **І. В. Войцехівська** у спільній доповіді презентували бібліотечний проект «Історія малих міст України», реалізація якого має особливе суспільно-патріотичне, культурно-просвітницьке та практичне значення для розвитку цих населених пунктів. Наголошувалося, що основним завданням цього проекту є привернення уваги громадськості до вивчення історії малих міст, яких в Україні налічується 349, їх культури, архітектурних пам'яток, розвитку регіонального краєзнавства, туризму і збереження культурного надбання держави. Працівниками бібліотеки проводиться велика пошукова робота з виявлення та дослідження джерельної бази історії малих міст, наявної в ДНАББ України, а у подальшому планується створення потужного інформаційного ресурсу з цього питання у вигляді бібліографічної та повнотекстової баз даних, а також серії рекомендаційних анутованих бібліографічних покажчиків.

Окремий блок виступів на секційному засіданні був присвячений питанням формування фондів бібліотек різних типів. Голов. бібліотекар НБУВ **О. В. Полякова**, зав. сектору НБУВ **Р. Л. Красій**, наук. співробітник НБУВ **Н. І. Малолєстова** у спільній доповіді окреслили основні принципи ком-

плектування бібліотек НАН України зарубіжними періодичними виданнями на сучасному етапі, ознайомили учасників зібрання зі специфікою комплектування журналів у друкованій та електронній версіях, охарактеризували одержувані журнали за галузями знань, географією їхнього походження, мовою та кількісним забезпеченням у відділеннях Президії НАН України. Особливу увагу було приділено результатам аналізу інформативності зарубіжних журналів на основі вивчення компетентних міжнародних джерел.

Зав. відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського **Н. В. Вараксіна** поінформувала присутніх про результати першого етапу дослідження стану та перспектив розвитку інформаційного ресурсу мережі освітянських бібліотек України. Зокрема, у доповіді йшлося про паспортизацію бібліотечного фонду ДНПБ України, яка дала змогу не лише створити реєстраційний документ із загальними відомостями про історію та сучасний стан ресурсу головної освітянської книгозбірні, а й виявити недоліки його формування, збереження і використання, ухвалити стратегічні рішення щодо подальшого управління його розвитком тощо. Наступним етапом розпочатого дослідження стане паспортизація фондів бібліотек мережі – Львівської обласної та Миколаївської міської науково-педагогічних бібліотек, наукових бібліотек ВНЗ III–IV р. а., установ НАПН України, узагальнення і аналіз інформації про єдиний галузевий інформаційний ресурс.

Мол. наук. співробітник НБУВ **С. В. Дригайло** розповів учасникам секційного засідання про особливості формування моделі газетного фонду НБУВ – найбільшого в державі за обсягом, унікального за змістом зібрання вітчизняних і зарубіжних часописів (понад 200 тис. річних комплектів газет). Доповідач також детально зупинився на основних принципах і моделях формування газетного фонду, проаналізував низку чинників, які обов'язково беруться до уваги при виборі маркетингової концепції газетного фонду.

З особливим інтересом були заслухані виступи, присвячені проблемам підготовки кадрів для бібліотечних та інформаційних установ, їх відповідності сучасним вимогам, мотивації, а також актуалізації фахових знань упродовж всього циклу їх професійної діяльності.

Зав. кафедри НАУ, канд. пед. наук **В. М. Варенко** зосередив увагу присутніх на системі менеджменту якості як ефективному засобі підготовки майбутніх фахівців-документознавців у технічному університеті. Доповідач зауважив, що потреба у фахівцях зі спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» постійно зростає, однак якість їхньої підготовки у вітчизняних вишах через об'єктивні причини загального, дидактичного і морального характеру не відповідає сьгоднішнім вимогам. В. М. Варенко відзначив, що подолання цих проблем можливе лише шляхом запровадження системи менеджменту якості освітніх послуг, яка враховує основні положення міжнародного стандарту якості ISO 9001:2008. Для практичного застосування цієї системи фахівці НАУ визначили орієнтовний перелік критеріїв якості, необхідних для прийняття оперативних управлінських рішень. До їх числа належать: наявність затверджених у встановленому порядку навчальних планів, графіків навчального процесу, робочих програм з дисциплін; відповідність змісту навчальних планів і робочих програм вимогам програм якості та стандартів навчального зак-

ладу; відповідність елементів навчального процесу затвердженим планам та програмам; комплектність і достатність методичного забезпечення з дисциплін; достатність, регулярність і рівень організації поточного контролю; оперативність прийняття та реалізації коригуючих заходів.

Продовжуючи тему підготовки бібліотечних кадрів та підвищення їх кваліфікації мол. наук. співробітник НБУВ **В. О. Корнієнко** зазначила, що застосування інформаційно-комунікативних технологій у наукомістких технологічних процесах вимагає від бібліотечних фахівців не лише психологічної готовності до роботи в умовах впровадження інноваційних технологій, а й повсякчасного набуття ними нових знань і навичок. Доповідачка детально охарактеризувала систему підвищення кваліфікації в НБУВ і зауважила, що для оптимізації процесу навчання персоналу Бібліотеки до проведення занять додатково залучаються фахівці Навчально-наукового центру прикладної інформатики НАН України та Асоціації користувачів ІРБІС в Україні.

Мол. наук. співробітник НБУВ **Ю. В. Амонс** у своєму виступі зосередила увагу на дослідженні мотивації молодих спеціалістів Бібліотеки як важливого складнику системи управління сучасною науковою бібліотекою. Вона підкреслила, що система мотивації персоналу НБУВ зорієнтована на ефективне управління персоналом, вдало поєднує методи матеріального і морального стимулювання, що суттєво підвищує продуктивність роботи і дає змогу раціонально використовувати потенціал молодих спеціалістів.

Завершуючи роботу секції, учасники обговорили і одностайно підтримали проект Рекомендацій міжнародної наукової конференції. Висловлені уточнення і доповнення до Рекомендацій передані до оргкомітету конференції.

В. Здановська,
мол. наук. співробітник НБУВ
А. Бровкін,
заст. ген. директора НБУВ,
канд. іст. наук

Електронне середовище бібліотечної галузі: нові ресурси та можливості

У роботі секції «Електронне середовище бібліотечної галузі: нові ресурси та можливості» взяли участь представники науково-дослідних установ, вищих навчальних закладів, універсальних та галузевих бібліотек різних систем і відомств, а також фахівці інформаційної галузі комерційних підприємств.

Мета секційного засідання – обмінятися думками з комплексу актуальних питань, пов'язаних з розбудовою глобального цифрового бібліотечно-інформаційного середовища як невід'ємного інфраструктурного компонента суспільства знань. У своїх виступах учасники зібрання торкалися різних аспектів цієї складної і багатогранної теми, зокрема, питань впровадження нових апаратних засобів та інформаційно-комунікативних технологій, шляхів нарощення електронної ресурсної бази бібліотек, інтенсифікації інтеграційних процесів у глобальному електронному інформаційному середовищі, особливостей взаємодії бібліотек з іншими суб'єктами науково-дослідного та освітнього процесу.

Секційне засідання відкрила спільна доповідь кер. Центру бібліотечно-інформаційних технологій НБУВ, канд. техн. наук **Л. Й. Костенка** і заст. генерального директора НБУВ, канд. екон. наук **А. О. Чекмарьова** «Інформаційно-комунікативні технології в НБУВ». Доповідачі розкрили багаторічний досвід НБУВ з впровадження інформаційно-комунікативних технологій та накопичення ресурсної бази бібліотечного веб-середовища. Констатувалося, що станом на 2010 р. комп'ютерний парк найбільшої книгозбірні держави нараховує понад 700 одиниць персональних комп'ютерів. Бібліотека має потужну апаратну інфраструктуру

цифрування та довготривалого зберігання електронних інформаційних ресурсів (зокрема, книжкові сканери ATIZ Book Drive D1Y та оптичні накопичувачі Plasmon UDO). Цифрова телекомунікаційна інфраструктура НБУВ включає два виділені оптоволоконні Інтернет-канали та резервний цифровий радіоканал. Бібліотека підтримує Опорний вузол Київського сегмента телекомунікаційної інфраструктури НАН України. Електронний фонд НБУВ має багаторівневу та багатокomпонентну структуру. Інформаційні ресурси Бібліотеки за типом доступу розподілені в межах трьох комплексів: ресурси вільного доступу, фонд Інtranet-середовища та передплачені веб-ресурси. Базовою частиною фонду вільного доступу НБУВ є національний депозитарій «Наукова періодика України». Доповідачі наголосили, що сьогодні цей депозитарій входить до числа найбільших у світі наукових зібрань відкритого доступу, він містить 250 тис. електронних копій статей з 1,3 тис. наукових фахових видань України (журналів та збірників). Важливою частиною фонду відкритого доступу є електронна бібліотека авторефератів дисертацій, де розміщено 50 тис. повних текстів документів, одержаних з ВАК України. Крім того, НБУВ реалізує масштабний проект переведення в електронну форму історико-культурних фондів України з подальшим записом страхових цифрових копій високої якості на носії довготермінового зберігання та створенням веб-колекції вільного доступу мініатюр оцифрованих документних пам'яток. Фонд реферативних ресурсів вільного доступу сформований у загальнодержавну базу даних «Україніка наукова», до наповнення якої залучені провідні універсальні

та галузеві науково-інформаційні центри України. Інtranет-середовище НБУВ є універсальним (у видовому та тематичному аспектах) архівом з обсягом 700 тис. науково-інформаційних та суспільно значущих ресурсів Інтернету. Розподілені віддалені електронні фонди НБУВ становлять передплачені повнотекстові та реферативні бази даних провідних світових постачальників науково-інформаційних ресурсів. Фахівці Бібліотеки протягом багатьох років фіксують тенденцію послідовного експонентного зростання відвідуваності веб-порталу та окремих його складових. Якщо у 2004 р. середня щодобова кількість відвідувачів сайту НБУВ становила 2,3 тис., то у 2010 р. – 40 тис. Показники середньої щодобової видачі в депозитарії «Наукова періодика України» у 2010 р. коливалися у діапазоні 120–250 тис. файлів. За результатами моніторингу було виявлено, що упродовж п'яти років дії проекту онлайн-оцінки передплати користувачами Бібліотеки та вченими установ НАН України одержано понад два мільйони повних текстів статей. На завершення вчені виокремили три найбільш перспективні напрями розвитку інформаційних технологій у НБУВ: упровадження інноваційних засобів прикладного наукознавства та вебметричний моніторинг використання фондів електронних ресурсів; розвиток когнітивних технологій інтелектуалізації електронного середовища Бібліотеки для покращення сприйняття користувачем інформації; створення на технологічних потужностях НБУВ комплексного середовища корпоративної каталогізації.

У спільному виступі заст. директора Науково-технічної бібліотеки ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» **В. М. Волинець** і директора Наукової бібліотеки Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, канд. пед. наук **Л. В. Савенкової** порушувалися питання використання некомерційних наукометричних баз даних для оцінки результатів наукової діяльності ВНЗ та місця і ролі у цьому процесі бібліотек. Було проаналізовано проект SCImago Journal & Country Rank. Суть даного проекту полягає у публікації науково-аналітичних звітів по журналах і країнах на основі використання наукометричних даних Scopus. Ще одним некомерційним інструментом кількісної оцінки результатів наукової діяльності була названа платформа Eigenfactor.org. Метою цієї ініціативи є розроблення методів виявлення інформації про відносну «впливовість» журналів (використовуються дані бази журналів Thomson Reuters), про основні моделі зв'язків між різними дисциплінами, а також побудова на цій основі глобальної «карти науки». Важливими для сфери наукометрії називалися напрацювання корпорації Google. Учасники секційного засідання були поінформовані про механізми реалізації алгоритму розрахунку авторитетності веб-сторінок Google PageRank. Даний алгоритм дає змогу вираховувати індекси у діапазоні значень від 0 до 10, що визначають відносну авторитетність веб-сторінок або інших наборів об'єктів, пов'язаних між собою взаємними посиланнями. Аналізувалася глобальна пошукова платформа Google Scholar, зокрема її апарат підрахунку наукової цитованості. Ця система, як відомо, спеціалізується на індексації наукових публікацій (статей, монографій, препринтів тощо), причому до індексу Google Scholar потрапляють не

лише онлайн-ві, але й друковані науково-інформаційні продукти. Був розглянутий також Російський індекс наукового цитування (РИНЦ), реалізований на базі наукової електронної бібліотеки eLIBRARY.RU. Дана платформа індексує зміст 1500–2000 наукових журналів з хронологією архівів до 2005 р. Наукометричний апарат платформи включає інструментарій для підрахунку імпаکت-факторів журналів, індексів цитування вчених та організацій. Присутні були ознайомлені з доробком НБУВ щодо впровадження засобів кількісної оцінки наукового потенціалу (зокрема, інформетричного апарату загальнодержавного депозитарію «Наукова періодика України») та проведення наукометричних досліджень (дані моніторингу наукових здобутків, доробку установ і вчених України з використанням бази даних Scopus). Доповідачі відзначили перспективність наукометричної діяльності для бібліотек ВНЗ та навели конкретні приклади проведення такої роботи академічними бібліотеками світу (зокрема, сусідів України – Росії і Польщі). В рамках аналізу наявного наукометричного інструментарію були виявлені недоліки некомерційних продуктів та ініціатив. Серед цих недоліків називалися проблеми з транслітерацією кирилиці, обмеженість представництва української наукової періодики в існуючих базах, недостатність глибини їх хронологічного охоплення (лише з 1995–1996 рр.), необхідність «ручних» розрахунків індексів цитування, зорієнтованість світової наукової спільноти на використання «традиційних» наукометричних інструментів (Web of Science та Scopus). Разом з тим В. М. Волинець і Л. В. Савенкова зробили висновок про доцільність використання бібліотеками поряд з комерційними і «вільних» наукометричних баз даних, зокрема, для оцінки стану та перспектив певного наукового напрямку, для проведення тренінгів серед бібліотечних та наукових працівників, для оптимізації управління бібліотечним фондом.

Наук. співробітник НБУВ **Т. В. Симоненко** у своїй доповіді розкрила перспективи розвитку загальнодержавного депозитарію електронних копій наукової періодики України. Було розглянуто нормативно-правові засади створення даного зібрання, наведено інформаційно-технологічні аспекти формування й використання його документних ресурсів, охарактеризовано базову архітектуру, пошуковий та навігаційний інструментарій платформи. Доповідачка констатувала, що депозитарій «Наукова періодика України» – це інтегроване на єдиній технологічній платформі зібрання журналів та збірників наукових праць, яке станом на 1 жовтня 2010 р. містить 1351 назву наукових фахових видань України. Ноголошувалося, що проект має загальнодержавне значення, основні засади його реалізації регулюються низкою законів та галузевих нормативних актів. Структура депозитарію передбачає багатокомпонентність його змісту. Крім повних текстів статей, у депозитарії публікуються загальні дані про наукові видання (інформація про засновників та склади редколегій, електронні копії свідочств про державну реєстрацію тощо). Т. В. Симоненко солідаризувалася з попередніми доповідачами щодо перспективності запровадження у депозитарії спеціалізованого наукометричного інструментарію та подальшого розвитку когнітивних засад розбудови його навігаційного апарату. Разом з тим, вона вказала на

доцільність використання, наявної у НБУВ, інфраструктури довготривалого зберігання електронних інформаційних ресурсів (зокрема оптичних накопичувачів Plasmon UDO) для створення страхових копій змісту депозитарію.

Представники ЦБС Оболонського району м. Києва (директор **Н. В. Людвік** та головний інженер **О. А. Білостоцький**) виступили з доповіддю-презентацією «Підвищення ефективності бібліотечного веб-порталу засобами інтерактивних наповнення». Вони торкнулися типології інтерактивних веб-засобів, їх значення як важливого елементу бібліотечного середовища. Навели відомості про мультимедійні веб-компоненти та засоби зворотного зв'язку, запроваджені ЦБС Оболонського району м. Києва. Проаналізували відвідуваність інтерактивних проєктів Бібліотеки, виявили залежність між рівнем насичення веб-сторінок інтерактивно-мультимедійною складовою та динамікою зростання активності користувачів. Констатували наявність позитивного тренду відвідуваності мультимедійних ресурсів, що публікуються ЦБС Оболонського району м. Києва.

Заступники директора Наукової бібліотеки Національного університету біоресурсів і природокористування України, канд.с-г. наук **Т. С. Кіщак** і канд. техн. наук **О. М. Ткаченко** у своїй доповіді поділилися досвідом розбудови електронного бібліотечного середовища та забезпечення умов ефективного використання його ресурсної бази. Наголошувалося, що цифрові ресурси Бібліотеки є невід'ємним інтегральним компонентом загального електронного науково-інформаційного середовища вишу. Останнє поєднує гетерогенні комплекси внутрішніх і зовнішніх інформаційних ресурсів Університету. Номенклатура внутрішніх ресурсів включає спектр довідкових, бібліографічних та повнотекстових баз даних, бібліотек, енциклопедій та інших документних колекцій, оформлених у окремі веб-сайти або їх самостійні складові частини. Основою комплексу зовнішніх електронних ресурсів Університету є науково-інформаційні портали AGORA та URAN. Для забезпечення можливостей ефективного використання вказаних ресурсів у Бібліотеці створено спеціалізований зал електронних ресурсів. Учасники секційного засідання були ознайомлені з результатами багатоаспектного моніторингу показників користування послугами цього залу за 2009–2010 рр.

Наук. співробітник НБУВ, канд. техн. наук **Ю. В. Яковлева** запропонувала увазі присутніх доповідь «Еuropeana – Цифрова бібліотека, музей та архів Європи». Наголошувалося, що Europeana – це відкритий Інтернет-архів текстової, фото-, аудіо- та відеоінформації. Даний проєкт був започаткований Європейською комісією у 2005 р. з метою сприяння розвитку інформаційного суспільства та створення нових робочих місць у медіа-індустрії. Тактичне завдання проєкту – об'єднання існуючих цифрових бібліотек Європи в єдину систему з уніфікованим інтерфейсом. У 2010 р. була запущена перша його версія – прототип платформи Europeana. Сьогодні учасниками проєкту є більше 70 бібліотек, архівів та університетів Європи. Доповідачкою розглядалися організаційно-методичні та технологічні аспекти функціонування Europeana. Особлива увага приділялася порівняльному аналізу двох ініціатив

технологічної інтеграції ресурсів європейських бібліотек – The European Library та Euraeana. Яковлева наголосила на неприпустимості отождолення цих двох проєктів, адже The European Library – це сервіс, що пропонує доступ до каталогів національних бібліотек Європи, а Euraeana – об'єднує самі цифрові ресурси та передбачає співпрацю більш широкого спектру інформаційних установ.

Про створення базису електронних інформаційних ресурсів науково-бібліографічного відділу Національної історичної бібліотеки України йшлося у виступі голов. бібліографа Національної історичної бібліотеки України **Т. А. Приліпко**. Доповідачка виокремила основні віхи інноваційної діяльності науково-бібліографічного відділу Бібліотеки, наголосила, що відправною точкою впровадження новітніх технологій став 1996 р. За цей час вдалося вирішити кілька важливих проблем, пов'язаних зі створенням електронної науково-бібліографічної продукції. Зокрема, створено низку бібліографічних баз даних та електронних покажчиків. З 2009 р. запрацювала система автоматизації бібліотек ІРБІС. Все це дало змогу оптимізувати процеси створення науково-бібліографічної продукції та підвищити загальний рівень задоволення потреб користувачів.

Цілий блок доповідей представили співробітники Інституту проблем реєстрації інформації (ІПРІ) НАН України. Так, авторський колектив ІПРІ у складі ст. наук. співробітника, канд. техн. наук **О. М. Буточкова**, старш. наук. співробітника, канд. техн. наук **Є. М. Науменка**, наук. співробітника **Б. О. Березіна** оприлюднив доповідь «Методи вибору технічних рішень для систем довготривалого зберігання інформації», в якій повідомлялося, що темпи зростання обсягів даних оцінюються сьогодні експертами у 50 % щорічного приросту і до 2011 р. загальний їх обсяг становитиме 1800 екзабайт. Вчені представили типологію технічних рішень для систем зберігання інформації за ознаками видів носіїв, видів архітектури та операційних систем, запропонували методіку формування варіанта реалізації системи на передпроектних стадіях, в основу якої була покладена модель цільового прогнозування В. М. Глушкова та евристики цілей і засобів. Кожний із запропонованих компонентів методіки розглядався окремо. Були також розкриті методологічні засади побудови програмно-апаратних платформ.

Наук. співробітники ІПРІ **І. В. Петров**, **О. В. Гайдамакін** і мол. наук. співробітник ІПРІ **Д. Е. Олійник** присвятили свою доповідь розробленню веб-порталу культурного надбання із фоноархівів України. Доповідачі інформували присутніх про результати спільного проєкту НБУВ та ІПРІ щодо переведення у електронну форму та подальшого поширення у цифровому вигляді унікальної колекції фонозаписів єврейського музичного фольклору (1912–1948 рр.), що складається з 1017 фоноваликів Едисона. З метою належного представлення цього культурного надбання у світовому інформаційному просторі поставило завдання створення адекватного веб-ресурсу. По-суті, йшлося про розбудову комплексного веб-порталу для культурного надбання фоноархівів України. Для реалізації функцій управління веб-порталом розробниками була обрана система менеджменту контенту (CMS) з

відкритим вихідним кодом ТУРОЗ. Констатовалося, що дана система зарекомендувала себе у 40 тис. існуючих веб-сайтів, у т. ч. у проєктах потужних інформаційних корпорацій. Було розглянуто функціональність пакету ТУРОЗ в аспекті потреб і завдань веб-порталу культурного надбання. Доповідачі повідомили, що наразі відбувається підготовка до запуску системи з аутентифікацією користувачів, реалізується пошуковий апарат веб-порталу, триває оптимізація інтерфейса порталу до потреб користувачів мобільних пристроїв, уніфікація метаданих та написання додаткових модулів ТУРОЗ, а також розроблення апарату моніторингу показників відвідуваності проєкту.

Пров. інженер ППРІ **С. Е. Кириленко**, мол. наук. співробітник ППРІ **С. В. Добровська** виступили з доповіддю «Розвиток технологій представлення інформації в реферативній базі даних «Україніка наукова», в якій йшлося про засади функціонування бази даних «Україніка наукова», принципи та технологію представлення інформації в ній. Доповідачі окреслили перспективи розвитку і вдосконалення технологічних аспектів формування та використання даного ресурсу, обґрунтували можливість підвищення ефективності даного проєкту шляхом модернізації його програмно-технологічної платформи. На завершення було представлено результати аналізу доцільності переведення проєкту на платформу системи автоматизації бібліотек ІРБІС, визначено проблемні аспекти та перспективи даного переходу.

Президент Асоціації користувачів системи ІРБІС в Україні **Л. З. Рудзький** звернув увагу учасників секційного засідання на можливість підвищення ефективності використання онлайн-каталогів бібліотек засобами оптимізації користувацького інтерфейса. Наголошувалося, що бібліотечні фахівці мають серйозно працювати над цим аспектом системної оптимізації, адже ергономіка електронного бібліотечного середовища істотно впливає на ступінь ефективності взаємодії користувачів з ресурсами бібліотеки. Доповідач зупинився на інструментарії налаштування користувацького інтерфейса програмно-технологічної платформи Web-ІРБІС. На прикладах онлайн-каталогів бібліотек України розкрив можливість застосування даного інструментарію для побудови користувацького середовища, оптимального з точки зору потреб читачької аудиторії конкретної бібліотеки.

Пров. інженер Інституту проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України **Г. М. Кисіль**, директор ТОВ «АБЕ Маркетинг» **І. В. Несміянова** презентували наукові видання з питань теорії та історії сучасного мистецтва на сайті Інституту. У своєму виступі фахівці показали значущість Інституту як комплексної науково-дослідної установи з питань сучасного мистецтва та центру впровадження нових мистецьких технологій і практик. Присутні мали змогу ознайомитися зі структурою веб-сайта установи, зокрема, з ресурсами онлайн-читального залу Інституту проблем сучасного мистецтва. Зал – це електронне зібрання індивідуальних і колективних монографій співробітників, а також серіальних видань Інституту. Крім забезпечення вільного доступу до електронних версій видань, установа також готова за запитом безкоштовно надавати власні друквані наукові видання до фондів

бібліотек вищих навчальних закладів та закладів культури.

Різні аспекти впровадження та розвитку інформаційно-комунікаційних технологій і новітніх апаратно-програмних засобів у бібліотеках розкрили у своїх виступах та повідомленнях **І. П. Гах, Н. В. Гринь, О. І. Жабін, С. М. Протченко, О. Й. Соболевський** та ін. Питанням розвитку ресурсної бази електронного бібліотечного середовища присвятили свої виступи **О. А. Азарова, А. Л. Блажкевич, С. С. Гарагуля, С. М. Головаха, Н. Й. Дзюба, А. О. Жабін, Н. Я. Зайченко, В. О. Копаньсва, Н. В. Лахтаріна, Н. Ф. Самохіна, О. Г. Сандул, А. В. Струнгар, І. О. Шулъга, Л. С. Якимчук**. Проблеми інтеграції локальних бібліотечних середовищ та глобалізації науково-інформаційної діяльності порушувалися **Ю. В. Ейсмонт, Є. О. Копанською, А. В. Кузнецовим**.

Загалом, робота секції була плідною. Учасники засідання висловили цілу низку думок щодо шляхів і засобів подальшого вдосконалення бібліотечної практики та мінімізації наявних проблемних аспектів поступу глобального електронного бібліотечного середовища. Обговоривши проєкт Рекомендацій міжнародної наукової конференції та ухваливши його в цілому, учасники секційного засідання відзначили таке:

- прийняття Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI» відкриває перед установами серйозні перспективи щодо формування єдиного бібліотечно-інформаційного середовища держави;
- посилення потребують дослідження різних сфер вітчизняної бібліотечної науки та освіти на основі міждисциплінарних підходів; нагальним є також забезпечення більш тісного зв'язку бібліотечної теорії з практикою;
- бібліотеки України виробили серйозний електронний інформаційний ресурс, однак його розпорощеність не дає змоги повною мірою розкрити потенціал цієї сфери; назріло питання інтеграції існуючої ресурсної бази у Національну електронну бібліотеку освітніх, наукових, архівних та музейних ресурсів;
- додаткової координації потребує діяльність бібліотек щодо переведення фондів у електронну форму; доцільним вбачається створення на базі найбільших фондоутримувачів держави центрів, здатних у промислових обсягах вести роботи з оцифрування ресурсів, надавати науково-методичну та консультаційну допомогу;
- до числа першочергових завдань розвитку бібліотечної, архівної та музейної сфер належить розроблення концепції та створення загальнодержавного веб-середовища корпоративної каталогізації;
- участь бібліотек та інформаційних центрів України у міжнародних корпоративних проєктах є недостатньою, вона не відповідає наявному потенціалу галузі та інтересам національної інформаційної політики.

Анатолій Чекмарьов,
заст. ген. директора НБУВ,
канд. екон. наук
Денис Соловяненко,
наук. співробітник НБУВ,
канд. іст. наук

Сучасна бібліотека в системі соціальних комунікацій

У роботі секції «Сучасна бібліотека в системі соціальних комунікацій» взяло участь 35 осіб, серед яких – провідні фахівці Департаменту Ради національної безпеки і оборони України, Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського, Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН України, Київського національного університету культури і мистецтв, Національної наукової медичної бібліотеки України, бібліотеки Київського національного університету технологій та дизайну, бібліотеки Національного університету біоресурсів і природокористування України, Науково-технічної бібліотеки Національного авіаційного університету, НБУВ.

На засіданні секції було заслухано 27 доповідей, розглянуто комплекс проблем, пов'язаних з виконанням бібліотеками ролі універсальних інформаційних центрів у системі соціальних інформаційних комунікацій, забезпеченням ними необхідного інформаційного супроводу суспільних перетворень в Україні; з необхідністю підвищення наукового рівня інформаційно-аналітичних продуктів бібліотек, посилення їх ефективності, організації оптимального доступу до бібліотечного інформаційного ресурсу в контексті розвитку інформаційно-телекомунікаційних технологій; особливостями комплектування фондів бібліотек в умовах надшвидкого виробництва інформації. Аналізувалися першочергові завдання, що висувуються сьогодні, і на розв'язання яких повинні бути спрямовані зусилля бібліотечних структур.

Учасники зібрання окреслили основні напрями розвитку і вдосконалення діяльності інформаційно-аналітичних відділів бібліотек, поглиблення міжбібліотечної кооперації, активізації співпраці бібліотечних структур з органами державної влади і місцевого самоврядування; шляхи підвищення ефективності функціонування бібліотек як універсальних інформаційних центрів у сфері забезпечення науково-інформаційного супроводу суспільного розвитку.

Новим завданням, пов'язаним з розвитком інформатизації, перспективами впровадження електронних технологій у систему державного управління, особливостями функціонування національної системи електронного урядування та проблемами її розвитку була присвячена доповідь зав. відділу Департаменту Ради національної безпеки і оборони України **О. П. Челака** «Питання національної системи електронного урядування у контексті взаємовідносин зі сферами життєдіяльності українського суспільства». Доповідач наголосив, що поява електронного урядування спричинила стрімкі якісні зміни у сучасному суспільстві. Швидкий розвиток і широке впровадження інформаційних, комунікаційних потоків та технологій поряд з оновленням організації державного управління актуалізувало і цілу низку проблемних аспектів.

Електронний уряд як невід'ємна компонента інформаційного суспільства, з одного боку, відкриває нові перспективи в багатьох сферах громадського життя, сприяє підвищенню швидкості та ефективності державно-управлінських процесів, створюючи таким чином передумови для формування електронної демократії та сучасної моделі громадського контролю за діяльністю державного апарату. Але з іншого – виступаючи однією з необхідних передумов сталого демократичного розвитку суспільства, держави загалом, електронне урядування у нинішніх реаліях залишається явищем, що потребує інституціоналізації національних інтересів.

Заст. генерального директора НБУВ, керівник СІАЗ, д-р іст. наук **В. М. Горовий** у своїй доповіді «Сучасна інформаційна діяльність: бібліотечний аспект» окреслив перспективи бібліотечної системи України щодо розвитку інформатизації, організації ефективного використання необхідних для суспільного нарощування вітчизняних інформаційних ресурсів та ресурсів глобального інформаційного простору.

Випереджаюче зростання потоку генерованої людством інформації порівняно з традиційними можливостями її обробки, засвоєння й використання висуває перед бібліотеками нові завдання щодо впровадження новітніх електронних технологій з метою забезпечення їх ефективного функціонування як універсальних інформаційних центрів.

Впровадження сучасних технологій, з одного боку, відчутно позначилося на усіх напрямках бібліотечної діяльності, пов'язаних з удосконаленням обслуговування читачів безпосередньо в бібліотеках. З другого – дало змогу розширити коло користувачів за межами бібліотеки за допомогою електронних засобів зв'язку. Посилення попиту на інформацію за межами традиційного читачького кола бібліотек, у середовищі бізнесу, політики, владних структур, активізація всієї системи соціальних структур у рамках розвитку громадянського суспільства помітно змінюють акценти в діяльності бібліотечних закладів, які дедалі більше набувають ознак загальносуспільних інформаційних центрів широкого призначення.

Набутий уже досвід, зокрема 15-річна практика інформаційно-аналітичного обслуговування різних категорій користувачів СІАЗ, засвідчує, що ці центри можуть стати ефективним суспільним інструментом задоволення необхідними інформаційними ресурсами всіх категорій вітчизняних користувачів. Але для цього в стислі терміни потрібно вирішити такі завдання:

- впровадження електронних інформаційних технологій у сучасну бібліотечну діяльність, активне включення бібліотек у мережу сучасних соціальних інформаційних комунікацій;
- впровадження дистантних методів роботи як найбільш перспективного напрямку розвитку бібліотечних установ у майбутньому, урізноманітнення, вдосконалення активних форм інформаційно-аналітичного обслуговування всіх категорій користувачів, активізація бібліотек, сучасних інформаційних центрів, утвердження їх на інформаційних ринках у сприятливий для цього час, у період їхнього становлення;
- прискорення оцифрування фондів бібліотек, оператив-

не введення в суспільний обіг, насамперед, тієї їх частини, що вкрай необхідна для вирішення актуальних проблем суспільного розвитку, вітчизняного наукового поступу, формування національних ціннісних орієнтирів, патріотичного виховання нових поколінь українців;

- вироблення стратегічних підходів, налагодження ефективного процесу відбору в інтересах вітчизняного користувача якісної інформації з глобального інформаційного простору, комплектація нею наявної системи інформаційних баз і підготовка для ефективного використання українськими користувачами;
- об'єднання українських інформаційних ресурсів у загальнонаціональний банк даних, організація діяльності на цій основі національної електронної бібліотеки України «Бібліотека-XXI», налагодження ефективної координації діяльності бібліотечних установ, а у подальшому – інформаційних, науково-інформаційних, культурно-інформаційних та інших центрів у питаннях задоволення суспільних запитів на інформацію, реалізації без зайвого дубляжу процесу оцифрування фондів, збагачення їх новими інформаційними ресурсами, освоєння ефективних форм інформаційно-аналітичної діяльності, організації дієвого використання національних інформаційних ресурсів в умовах дедалі відчутніших впливів глобального інформаційного простору;
- піднесення професійного рівня бібліотечних працівників, організація підготовки спеціалістів, необхідних для забезпечення вимог сучасних інформаційних процесів.

Специфіка функціонування та ресурсно-технологічна база сучасних бібліотек у системі соціальних, зокрема політичних, комунікацій, у комунікативній системі української економіки, роль бібліотечних установ як активного компонента галузі інформаційно-аналітичного виробництва, результати співробітництва регіональних бібліотечних закладів і місцевих органів влади аналізувались у доповідях зав. відділу НБУВ **Н. С. Вігушко**, зав. відділу НБУВ, канд. іст. наук **Т. Ю. Гранчак**, старш. наук. співробітника НБУВ, канд. екон. наук **С. П. Кулицького**, наук. співробітника НБУВ **А. Л. Потіхи**, мол. наук. співробітника НБУВ **В. Е. Пальчук**.

Доповідачі звертали увагу, зокрема, на те, що за останнє десятиріччя відбулися істотні зміни в організаційно-технологічній діяльності бібліотек. Наслідком розвитку системи суспільних запитів є становлення та розвиток бібліотечно-інформаційно-аналітичного виробництва, виникнення його нових форм – бібліотечних систем, заснованих на розгалужених каналах зв'язку; електронних бібліотек, які на ринку інформаційних продуктів і послуг поступово стають конкурентами інших його суб'єктів; спеціальних інформаційно-аналітичних служб, діяльність яких ґрунтується на використанні як бібліотечних фондів, так і ресурсів світової інформаційної мережі. Всі ці процеси сприяють створенню комфортного інформаційного середовища для користувачів, активізують співробітництво бібліотечних установ.

При цьому наголошувалось на комплексному характері, якого сьогодні набуло обслуговування користувачів. Традиційне бібліографічне інформування співіснує з комп'ютеризованим. За допомогою електронної пошти бібліотеки отримують запити на інформаційне обслуговування та надсила-

ють респондентам підготовлені інформаційно-аналітичні продукти. Ресурси Інтернет використовуються співробітниками бібліотек при комплектуванні своїх фондів. Використання пошукових систем дає змогу піднести на більш високий рівень ефективність роботи навіть невеликих бібліотек. Створення бібліотечними установами власних web-ресурсів дозволяє розширити коло користувачів бібліотечною інформаційно-аналітичною продукцією. Про це свідчить, зокрема, високий рівень відвідувань web-порталу НБУВ, число яких постійно зростає (щодня – близько 40 тис. користувачів).

Створення високотехнологічного фундаменту своєї діяльності дає змогу бібліотечним установам підвищити ефективність здійснення соціокомунікативної функції, сприяти забезпеченню належної комунікативної взаємодії на вертикальних (низхідні та висхідні інформаційно-комунікативні потоки всередині влади, від влади до громадянського суспільства і від громадянського суспільства до влади) рівнях і на горизонтальному суспільному рівні, сприяючи таким чином загальному зміцненню і розвитку суспільної системи та окремих її елементів.

Задоволенню інформаційних запитів користувачів, зокрема у сфері освіти, принципам формування інформаційного середовища між виробниками та споживачами наукового знання на основі реєстрації прав інтелектуальної власності, впливу сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій на соціальну та комунікативну функції бібліотек, стану та перспективам інформаційно-методичного забезпечення бібліотечних фахівців в умовах інформаційного суспільства присвятили свої виступи зав. відділу Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського, доц. Академії муніципального управління, канд. наук з державного управління **О. В. Карпенко**, пров. наук. співробітник Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН України **С. В. Бородин**, вчен. секретар Національної наукової медичної бібліотеки України **О. М. Кірішева**, зав. відділу Національної наукової медичної бібліотеки України **О. О. Хміль**.

Зокрема, виступаючи акцентували увагу на необхідності розширення асортименту інформаційних продуктів, удосконалення форм обслуговування, підвищення рівня інтелектуальної обробки інформації. Наголошувалось також на важливості вивчення попиту на інформаційно-аналітичну продукцію, яка готується бібліотечними структурами, її наукову насиченість, актуальність та новизну. Адже саме підготовка затребуваного, суспільно значущого наукового продукту сприятиме більш інтенсивній інтеграції бібліотек у суспільні процеси і забезпечуватиме їх функціонування як сучасних інформаційних центрів.

Про важливість сучасних бібліотечних установ як інтелектуального фундаменту у супроводі соціально-комунікативних процесів, зокрема, про їх місце і роль у системі електронної комунікації, у процесі поширення правових знань, у забезпеченні прав і свобод людини й громадянина, у висвітленні проблем ринку праці в Україні йшлося у виступах мол. наук. співробітника НБУВ, канд. іст. наук **Н. Г. Іванової**, наук. співробітника НБУВ **Н. Д. Аксьонової**, мол. наук. співробітника НБУВ **О. О. Нагарова**, мол. наук. співробітника НБУВ **І. О. Беззуб**, мол. наук. співробітника НБУВ **Н. К. Автономової**.

Доповідачами констатувалось, що становлення в Україні демократичної правової держави не можливе без оновлення правової свідомості та правової культури її громадян. Інноваційний технологічний прорив створює нові можливості для реалізації громадянських прав, самореалізації особистості, отримання знань, виховання нового покоління освічених людей, що неодмінно впливає на рівень правової культури, яка є невід'ємним елементом гармонійного розвитку людини.

Формування демократичної правової культури суспільства не може відбутися без активного та масштабного правового інформування населення. Підвищення рівня правової культури всіх працівників державного апарату, громадських та комерційних організацій, усіх громадян має стати важливим наслідком комплексного обслуговування правовою інформацією, надання необмеженого доступу до неї сучасними бібліотечними установами.

На переконання учасників зібрання, підвищення рівня доступності до правової інформації завдяки використанню електронних технологій сприяє подоланню інформаційної нерівності в правовій сфері; розвитку демократії; розвитку економічних процесів та правових основ інформаційного суспільства; вдосконаленню механізмів державного управління; інтеграції у світове інформаційне суспільство.

Поширення правових знань бібліотечними установами є системним процесом, де використовується весь асортимент наявних форм інформаційного та аналітичного обслуговування користувачів, орієнтованих відповідно до їх специфічних запитів. Обізнаність щодо рівня правової поінформованості суспільства дає змогу бібліотечним установам прогнозувати запити на даний вид інформації і працювати на упередження.

Про сучасний стан та перспективи бібліотечної діяльності, інформторчу роботу як складову бібліотечного сервісу, необхідність розвитку дистантного інформаційно-бібліотечного обслуговування, становлення аналітичної роботи бібліотек в умовах інформатизації йшлося у доповідях зав. відділу НБУВ **Л. А. Чуприни**, мол. наук. співробітника НБУВ **О. П. Желай**, мол. наук. співробітника НБУВ **Л. В. Присяжної**, в. о. мол. наук. співробітника НБУВ **В. І. Бондаренко**, бібліографа I кат. НБУВ **С. В. Горової**, пров. інженера НБУВ **А. В. Вітушка**.

Доповідачами детально розглядалися основні форми дистантного обслуговування користувачів бібліотек та їх еволюція в процесі розвитку інформатизації в Україні, переваги нових та вже сталих форм обслуговування користувачів у бібліотечних установах як сучасних інформаційних центрів. Аналізувалися основні напрями та особливості розвитку сучасних дистантних форм обслуговування користувачів бібліотек, попит на які значно зріс за останні роки.

Значалось також, що істотний вплив на інформаційно-аналітичну діяльність бібліотек справляють такі елементи світової інформаційної мережі, як пошукові системи. Їх широкі можливості дають змогу регулярно одержувати відомості про нові ресурси Інтернет із заданої тематики, а це, як відомо, є фундаментом системи дистантного інформування.

Розвиток електронних технологій, констатували виступаючі, розширив можливості бібліотечного інформування. Сьогодні, крім інформації бібліографічного характе-

ру, бібліотеки, використовуючи фонди на паперових та електронних носіях, ресурси Інтернет, також мають змогу створювати власні інформаційно-аналітичні продукти і задовольняти потреби користувачів в інформації аналітичного характеру. Серед напрямів роботи, які наразі користуються дедалі більшим попитом, були виокремлені:

- вузькотематичні інформаційно-аналітичні та аналітичні розробки;
- узагальнення інформації електронних ЗМІ та розробок аналітичних центрів з актуальних питань суспільного життя;
- розроблення методики та основних закономірностей розвитку інформаційної діяльності бібліотек в умовах інформатизації суспільства;
- підготовка інформаційно-аналітичних матеріалів в інтересах дослідних проектів, науково-технічних програм тощо.

Про посилення ролі бібліотек у забезпеченні наукового та культурно-інформаційного супроводу суспільних перетворень в Україні, у зміцненні національної самосвідомості на тлі загальноцивілізаційних соціокультурних трансформацій, у формуванні фундаментальних характеристик суспільних відносин йшлося у виступах зав. відділу НБУВ **Т. П. Дубас**, старш. наук. співробітника НБУВ, канд. іст. наук **О. В. Ворошилова**, старш. наук. співробітника НБУВ, канд. іст. наук **Ю. М. Половинчак**, наук. співробітника НБУВ, канд. іст. наук **Н. Б. Захарової**, мол. наук. співробітника НБУВ **Л. П. Чернявської**.

У більшості з них зазначалось, що закони та імперативи глобальної інтеграції вимагають від України чіткого визначення українського шляху розвитку і стратегічного вибору. Тільки створивши комплекс інноваційних структур, орієнтованих на посилення духовно-інтелектуального потенціалу (системи національної науки, освіти, культури, економіки тощо), а також використовуючи творчість народу, його патріотичні орієнтації, Україна спроможна вибудувати концепцію власного розвитку і віднайти ефективні механізми гуманізації сучасних глобалізаційних процесів чи, принаймні, синхронізувати їх зі своїм становленням.

Важливими передумовами створення відповідної інформаційної бази в Україні є високий рівень освіченості населення; якісні послуги навчальних закладів; ефективна діяльність науково-дослідних установ, центрів; мережі бібліотечних та інших інституцій, що зберігають інформацію і організують доступ до неї.

У контексті збереження національної ідентичності суспільства було також розглянуто місце і роль національної бібліографії у формуванні нової національної інформаційно-бібліографічної системи на основі нових сучасних технологій. Наголошувалося на зростанні ролі національної бібліографії (НБ) не тільки як показника інтелектуального та наукового потенціалу держави, а й як засобу інформування світової громадськості про наукові досягнення в Україні.

У деяких виступах зазначалось, що ретроспективна національна бібліографія, основним завданням якої є максимально повне, об'єктивне виявлення та облік усіх можливих рукописних та друківаних джерел, що так чи інакше торкаються України з X по XX ст., дає змогу у вигляді бібліографічної інформації зберігати інтелектуальне надбання

країни, інформувати про досягнення суспільства, нації, втілені у книгах (документах). Крім того, національна бібліографія розглядалася як форма відображення багатовікової пам'яті народу, як засіб обміну й збагачення досягнень його культури, науки, інформаційного забезпечення розв'язання економічних, політичних проблем на рівні держави і на рівні взаємодії з міжнародним співтовариством.

Більшість виступаючих схилилася до думки, що сьогодні головні зусилля бібліотечних установ мають спрямуватися на створення єдиного загальнонаціонального культурного простору, на забезпечення самоцінності, незалежності культури й мистецтва в усіх їх проявах, на збереження багатой національної культурної спадщини, забезпечення свободи творчості, найширшого доступу громадян, особливо молодих, до культурних надбань людства.

Завершуючи свою роботу, учасники секційного засідання обговорили і схвалили проект Рекомендацій міжнародної на-

укової конференції. Було запропоновано доповнити документ пунктами про посилення аналітичної складової у формуванні інформаційної бази наукових бібліотек, створення спеціальних інформаційно-аналітичних тематичних пакетів, зокрема, на базі обробки матеріалів галузевої періодики; збільшення частки культурно-інформаційної складової у діяльності сучасних бібліотек, удосконалення методики культурно-інформаційного забезпечення суспільства на сучасному етапі; активізацію співпраці бібліотек з органами державної влади та місцевого самоврядування; здійснення маркетингового дослідження ринку споживання бібліотечних послуг.

Тетяна Гранчак,

зав. відділу політологічного
аналізу СІАЗ НБУВ,
канд. іст. наук

Біографіка і новітні інформаційні технології

Секція «Біографіка і новітні інформаційні технології» працювала на базі Інституту біографічних досліджень. До програми її роботи було включено доповіді 27 науковців та бібліотечних фахівців. Серед них: 2 доктори наук, професори, 14 кандидатів наук – працівники Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, Київського національного університету культури і мистецтв, Одеської державної академії будівництва та архітектури, Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського, Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН України.

Учасники секційного засідання обговорили широке коло актуальних проблем вітчизняної біографіки, а саме: питання трансформації об'єкта, форм, методів і результатів наукових студій; еволюція творчої лабораторії біографістики (джерела, методи, дослідники); біографічна творчість на тлі ходи історії, зміни парадигм наукового мислення тощо.

Вступним словом засідання Секції відкрив дир. Інституту біографічних досліджень НБУВ, канд. іст. наук **В. І. Попик**. Свою доповідь «Традиційне і новаторське в сучасній вітчизняній біографістиці» він присвятив аналізу особливостей її розвитку в роки незалежності України, пов'язаних, значною мірою, із «наздоганяючим» стосовно європейської, світової біографічної науки і видавничо-інформаційної практики характером постановки, вирішення дослідницьких та організаційних завдань. Зосередження на завданнях відродження в Україні, майже згорнутих у попередні десятиліття, історико-біографічних досліджень, з одного боку, засвідчило певні досягнення у цій сфері, а з іншого – спричинилося до певної консервації застарілих дослідницьких і організаційних підходів, романтичної ідеалізації героїв вітчизняної історії, розгляду їх життєвого шляху майже виключно у площині українського національного руху. Аналіз розвитку довідкової бі-

ографічної справи спирався переважно на застарілі моделі, давно переосмислені зарубіжною біографістикою.

В. І. Попик детально охарактеризував нові явища і тенденції у розвитку світової біографіки. З кінця ХХ ст. почався більш сміливий відхід істориків-біографістів від «лінійної», описової біографії. Посилилося прагнення фахівців до широких філософських узагальнень, синтезу різноманітних підходів, напрямів біографічної творчості, напрацьованих раніше. Значно зблизилися літературно-філософська та історична біографіка. Крім того відбувається істотне розширення дослідницького поля – діапазону імен. Зріс інтерес до біографій людей маловідомих, особливо – «рядових» учасників подій ХХ ст. У свою чергу, дедалі зростаючий інтерес до біографіки зумовив появу у всьому світі численних книжкових і журнальних біографічних серій. Величезні ресурси біографічних матеріалів різного формату створено медіакорпораціями, насамперед американськими (телеканали «Bio», «History») та англійськими – «BBC». Їх продукція транслюється у всьому світі. Її розповсюджують також через Інтернет і на дисках. Принципово новим явищем стало створення електронних енциклопедій і словників, віртуальних архівів, бібліотек, комплексних медійних Інтернет-ресурсів, що поєднують текстові, аудіо- та відеоматеріали. У світі набули динамічного розвитку так звані «відкриті архіви», до яких матеріали постійно додаються з усіх боків, різними учасниками цього процесу: дослідниками, аматорами, видавцями, інформаційними корпораціями.

Завдяки таким новаціям світова біографіка прийшла сьогодні майже у кожен дім, причому у дуже різноманітних, розрахованих на різні аудиторії, формах. Сформувалася атмосфера інтенсивного духовного спілкування сучасної людини з представниками попередніх поколінь. Звичайно, в Україні у цьому плані дещо робиться, але, переважно, без участі серйозних фахівців, і не на тому рів-

ні, який потрібен сьогодні вітчизняній освіті, культурі, національно-патріотичному вихованню.

Пров. наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **С. М. Ляшко** у доповіді «Джерельна база біографічних досліджень: загальне і особливе» зробила спробу систематизації джерел бібліотечних досліджень за пізнавальними можливостями. Особливості джерелознавчих підходів у біографічному дослідженні, на думку С. М. Ляшко, визначаються тим, що обсяг джерельної бази, її склад, характер завжди визначаються його метою, пізнавальним завданням. Залежно від мети конкретного біографічного дослідження і пізнавальних завдань дослідник обирає пріоритетні, за пізнавальними можливостями, джерела і поєднує їх у комплекс з наступною класифікацією та добром оптимальних методів використання. При цьому важливо пам'ятати, що обрані джерела пов'язані між собою предметом дослідження, співвідносяться між собою і можуть бути інтерпретованими за умов урахування їхніх системних зв'язків. При формуванні джерельної бази використовуються методи джерелознавчого аналізу та синтезу, відповідно до обраних видів джерел.

У доповіді «Історіографія та джерельна база української бібліотекознавчої біографістики» ст. наук. співробітника НБУВ, д-ра іст. наук, професора **Т. І. Ківшар** зазначалося, що розроблення загальних теоретико-методологічних засад біографістики сприяє поглибленому дослідженню окремих її розділів та виокремленню певних наукових напрямів. Все це уможливило розвиток дисциплін, що утворюються внаслідок інтеграції біографістики з іншими науками. Так, на перетині з бібліотекознавством формується бібліотекознавча біографістика як розділ галузевої біографістики та напрям спеціального бібліотекознавства. Основним завданням бібліотекознавчої біографістики Т. І. Ківшар вважає вивчення культурного феномена, яким є бібліотекознавча думка – дослідження ідей, теорій, системи поглядів науковців, здійснене в історичному дискурсі у контексті наукових біографій вчених та розвитку гуманітарної науки. Бібліотекознавча біографістика розвивається в межах історичних наукових досліджень, що дає змогу прослідкувати еволюцію загальнонаукових та спеціальних концепцій дослідника, процес вироблення власної теоретико-методологічної позиції, здійснити оцінку наукового доробку, відповідно до кола наукових інтересів, виявити ступінь новизни наукових розробок, ставлення до результатів творчої діяльності історичного суб'єкта сучасників, нащадків, професійної спільноти, проаналізувати вплив ученого на історико-бібліотекознавчі процеси, участь у практичних та наукових подіях, а також його моральні якості, місце у сучасній гуманітарній культурі. Доповідка особливо детально зупинилась на проблемах еволюції бібліотекознавчої біографістики в контексті її історичного розвитку, підкресливши, що реконструкція з максимальною повнотою наукових біографій сприятиме розширенню і доповненню знань про розвиток вітчизняного бібліотекознавчого процесу, різні його періоди, напрями, регіональні особливості, оскільки для вивчення бібліотекознавчої думки важливим є доробок вітчизняних науковців, які зробили вагомий внесок у розвиток бібліотечної справи та бібліотекознавства, проте в силу тих чи інших причин замовчувалися. Повернення незаслужено забутих та замовчуваних за ра-

дянської доби праць українських бібліотекознавців сприятиме розбудові вітчизняної науки про бібліотеку, сучасних концепцій бібліотекознавчої думки, а також перспектив її розвитку впродовж XXI ст. Т. І. Ківшар звернула увагу присутніх на те, що на сьогодні вже створена суттєва джерельна база, яка складається з документів особових фондів архівів, рукописних колекцій бібліотек, що містять важливі відомості про життєвий та творчий шлях особистості, записки, мемуари, щоденники, епістолярій, енциклопедії, спеціальні бібліотекознавчі періодичні видання, збірники наукових праць. На її переконання, подальшому розвитку української бібліотекознавчої біографістики сприятиме підготовка довідкового біографічного видання, яким міг би стати «Словник українських бібліотекознавців». Його доцільно підготувати як у традиційній книжковій, так і електронній формі.

Старш. наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **Н. І. Любовець** у доповіді «Інформаційні можливості давніх українських мемуарів» відзначила, що вітчизняна мемуаристика недостатньо представлена в сучасних електронних ресурсах як стосовно наукових розвідок, так і повнотекстових публікацій. На її думку, розпорошеність українських мемуарів по різних ресурсах, складність пошуку значно стримують роботу з ними і науковців, і широкого читачького загалу. Н. І. Любовець наголосила на особливій ролі мемуарної літератури в контексті тенденції сучасної історіографії до антропологічно орієнтованої соціальної історії, її персоналізації. Вкрай важливими документи особового походження (до яких і належать мемуари) є при вивченні давньої української минувшини, оскільки у них подано суб'єктивне осмислення певних історичних подій, життєвого шляху конкретно-історичної постаті, соціально-психологічна природа людських вчинків, мотивація дій і рішень. До найстаріших українських мемуарних творів, які дійшли до нас, Н. І. Любовець відносить: автобіографію з «Повчання» Володимира Мономаха (XII ст.); «Житіє і ходіння Данила» Данила Паломника (XII ст.); передмови та післямови до окремих видань (зокрема, острозької Біблії (1581) львівського Апостола (1574); «Діаріуш або Денні записки» Дмитра Туптала (к. XVII – поч. XVIII ст.); автобіографічну повість Іллі Михайловича Турчиновського (поч. XVIII ст.); Діарії представників козацької старшини – Пилипа Орлика, Миколи Ханенка, Якова Марковича, Пилипа Борзаківського та Павла Ладинського. Н. І. Любовець зазначила, що давні українські мемуари є різножанровими (автобіографії, щоденники, подорожні нотатки), цікавими за соціальним статусом авторів. У них відображено дух часу, моральні засади суспільства загалом, окремих його верств та осіб. Вони є проявом особистісної та національної самототожності. На її думку, на часі створення тематичної електронної колекції давніх українських мемуарів (їх реєстру та повних текстів) на порталі УНБА.

Інтерес присутніх викликала доповідь ст. наук. співробітника НБУВ, канд. іст. наук **О. М. Яценка** «Персональні біографічні показники – важлива складова у відтворенні життя і творчості українських діячів». Доповідка розглянув становлення, шляхи розвитку української персональної бібліографії як складової частини біобібліографії, проаналізував найважливіші праці цього виду бібліографії – від першої «Каталогус албо реєстр всех книг божествен-

ного Іоана Злагоуштаго архієпископа Константинопольського: «...каторый суть главы переведены и каторые не переведены...», укладену на території України російським князем А. М. Курбським у другій половині XVI ст., до сучасної найчисельнішої серії персональних бібліографічних покажчиків — «Біобібліографія вчених України». Значну увагу О. М. Яценко приділив особливостям структури персональних бібліографічних покажчиків: їх поділу за будовою, способом розташування матеріалу та ін. Він зазначив, що упродовж останніх десятиліть в Україні спостерігається зростання інтересу до біобібліографічної продукції, а також стрімке зростання персональних бібліографічних покажчиків, які популяризують діяльність та досягнення українських фахівців у різних галузях науки, літератури, освіти, виробництва, культури, громадської діяльності.

Старш. наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **Н. П. Марченко** у доповіді «Текст для дітей як форма самоусвідомлення суспільства шляхом діалогу поколінь» розглянула біографічний текст для дітей як предмет історичного дослідження, форму самоусвідомлення та самореалізації суспільства, розкрила феноменологію тексту для дітей, як структурно ідентичного християнській патристиці не тільки в учительному (схоластично-дидактичному), а й у духовно перетворюючому форматі. Н. П. Марченко простежила трансформацію суспільного діалогу Духовних Отців і «дітей малих», Учителя і Учня, свідомої себе особистості та Творця в функціональні типи текстів, звернені до дітей. На прикладі українських дитячих видань останніх десятиліть доповідач розкрила шляхи, причини і наслідки самоусвідомлення суспільства у процесі/спробі налагодження/відсутності діалогу поколінь, зокрема щодо вибудовування загальної «біографії» шляхом добору імен та інтерпретації життєписів відомих персоналій.

Старш. наук. співробітник Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, канд. філос. наук **І. В. Валявко** у доповіді «Архіви як творча лабораторія мислителя та важливе джерело біографічного дослідження (на прикладі приватних архівів Дмитра Чижевського)» звернула увагу присутніх на те, що при написанні біографічної праці, зокрема інтелектуальної біографії будь-якої постаті, важливу роль відіграють, по-перше, архівні матеріали, які включають: листування, нотатки, автобіографії, незавершені праці тощо, по-друге, творчі здобутки особистості: опубліковані наукові праці, художні твори, витвори мистецтва тощо. Як і наскільки поєднуються ці джерела залежить від мети дослідження та методології, яку використовує дослідник. Проте під час дослідження завжди постає питання: що брати за основу аналізу творчості видатного мислителя? У цьому питанні також немає якогось сталого загальноприйнятого канону, як не існує його і щодо вибору джерела чи методів дослідження. Перш за все, шлях дослідження і вибір джерела (або джерел) залежать від мети, яку ставить перед собою вчений і від предмета самого дослідження. Отже, під час біографічного дослідження відбувається синтез абстрактного та чуттєво-конкретного, біограф мусить поєднувати різні методи та методології і бути водночас і істориком, і філософом, і філологом, і культурологом. З одного боку, це створює певні труднощі для самого дослідника, бо вимагає від нього неабиякого знання з різних галузей гума-

нітаристики. Але, з іншого — такий підхід дає змогу охопити великий масив матеріалу і розглянути певний текст, ідею чи спадщину мислителя в широкому історико-культурному контексті і показати його на тлі доби. Прикладом такої роботи, що вимагає «широкого контексту», для І. В. Валявко стала праця над створенням інтелектуальної біографії Дмитра Івановича Чижевського (1894–1977) — філософа та історика філософії, відомого славіста, дослідника духовної історії слов'ян, якого на сьогодні загально визнано одним із фундаторів історико-філософського українознавства.

У повідомленні наук. співробітника НБУВ, канд. філол. наук **Л. Г. Реві** «Регіональні біобібліографічні та довідкові видання — важливе джерело літературної біографіки» зроблено спробу охарактеризувати сучасний стан розвитку регіональних біобібліографічних та довідкових джерел літературної біографіки. На прикладі бібліотек Одещини, Житомирщини розкрито роль обласних та наукових універсальних бібліотек України у створенні біобібліографічної та довідкової інформації з проблем літературної біографіки, простежено еволюцію літературної біографічної інформації в регіонах.

Наук. співробітник НБУВ **Ю. В. Вернік** у виступі «Блоги як новітнє джерело біографічної інформації» розглянула нове явище у сфері інформаційних технологій — онлайнові щоденники (WebLogs або блоги), проаналізувала історію їх виникнення, становлення, типологію, роль в особистому житті сучасної людини і суспільства. На думку Ю. В. Вернік, за домінуючою соціально-психологічною спрямованістю блоги можуть бути поділені на пізнавальні і переживальні, а також на такі, де автор: прагне до самовираження, спілкується або заробляє гроші. Серед проблем використання блогів в якості джерел біографічної інформації виділено: питання автентичності, фіксації та зберігання інформації, юридичної відповідальності та авторських прав. Доповідачка окреслила перспективи розвитку біографічної блогосфери у складі електронного «Українського національного біографічного архіву», що створюється Інститутом біографічних досліджень НБУВ.

Мол. наук. співробітник НБУВ **С. В. Муріна** у виступі «Назви навчальних закладів — особливості організації даних в автоматизованій інформаційній системі «Український національний біографічний архів» розглянула особливості організації даних та проблемні питання наповнення словника «Навчальні заклади» в автоматизованій інформаційній системі Українського національного біографічного архіву. Доповідачка запропонувала один із варіантів технічного вирішення питання зміни назв навчальних закладів на основі застосування переважаючої (авторитетної) форми представлення найменування об'єкта. Створити запис для такої форми і систему посилань, яка дасть змогу зв'язати її з альтернативними і неправильними формами, допоможе використання UNIMARC / Authorities — Міжнародного комунікативного формату для авторитетних/нормативних записів. Використання цього формату сприятиме піднесенню інформаційного ресурсу на рівень міжнародних стандартів.

Деякі виступи учасників секційного засідання було присвячено проблемам галузевої біографістики. Зокрема, наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **О. В. Бугасва** у повідомленні «Новітні тенденції української музичної бі-

ографіки» зазначила, що вітчизняна музична біографіка протягом останніх років здійснила рішучий крок уперед, розширивши географію і тематику видань, форми практичної реалізації і цільових призначень. Новітні тенденції полягають не стільки у визначенні пріоритетних напрямів для дослідників, скільки у зміцненні самого біографічного руху і активізації процесів друкування біографічної продукції. Передусім, йдеться про фундаментальні багатомовні енциклопедичні видання («Історія української музики» у 6 т., «Українська музична енциклопедія» у 6 т., «Історія українського театру» у 3 т. (окремі томи вже вийшли, решта на базі Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України готується до друку); довідково-біографічні, бібліографічні і нотографічні видання («Українські диригенти», «Українські академічні та народні музиканти-інструменталісти», «Українські музикознавці», «Українські музичні педагоги», «Українські піаністи, «Українські вокалісти» тощо); монографії («Платон Майборода», 2008; «Левко Миколайович Ревуцький», 2009 та ін.); тематичні збірки («Пам'яті академіка О.Костюка», 2003; «Леонтович і сучасна світова культура», 2003; «Микола Лисенко та українська композиторська школа», 2004; «Довженко в контексті своєї доби», 2005 та ін.). Якісно нові підходи демонструє історичне музикознавство у розробленні аналітико-методологічних підходів біографістики як науки, змістовному використанні документів архівної спадщини (передусім листування, щоденників, підготовлених митцем власноруч) як першоджерела, що розкриває неповторний світогляд і долю митця, невідомі і замовчувані факти його біографії (М. Копиця «Епістологія в лабіринтах музичної історії», 2008). Доповідка наголосила, що в останні роки музикознавча думка скерувала інтереси персоналістики у бік нині діючих музикантів, започаткувавши проєкт творчих бесід з відомими композиторами і виконавцями. На основі публічних виступів одного з всесвітньо відомих композиторів, організованих у Києві 2007 р., вийшла книга «Валентин Сильвестров. Дождається музики. Лекції-беседи...» (К. : Дух і Літера. 2010. – 368 с. : іл.; компакт-диск). А у рамках XXI міжнародного фестивалю «КиївМузикФест-2010» було запропоновано новий тематичний проєкт «Зафільмоване мистецтво України», підготовлений на документальних біографічних матеріалах (здійснено показ кінофільмів про Б. Лятошинського, К. Данькевича, Г. Майбороду, А. Філіпенка).

В.о. заступника директора з наукової роботи Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН України канд. іст. наук **В. Ю. Соколов** у виступі «Розвиток біографістики в історико-науковознавчих дослідженнях з аграрних наук у діяльності ДНСБ НААН України» проаналізував особливості становлення та розвитку біографістики в галузі аграрних наук, ознайомив присутніх з досвідом історико-науковознавчих та біобібліографічних досліджень ДНСБ НААН України, інших академічних структур. Старш. наук. співробітник ДНСГБ НААН України, канд. іст. наук **А. С. Білоцерківська** зробила історіографічний аналіз опублікованих джерел, що безпосередньо або частково стосуються постаті одного з найвідоміших в Україні вчених-аграріїв, професора А. Г. Терниченка (1882–1927).

Наук. співробітник Державної науково-педагогічної

бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського **Н. А. Стельмах** у повідомленні «Біобібліографічна серія «Академіки НАПН України» як важливе джерело інформаційно-бібліографічного забезпечення розвитку педагогічної науки» ознайомила присутніх з діяльністю ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, пов'язаною з підготовкою біобібліографічних покажчиків серії «Академіки НАПН України», висвітлила науково-методичні засади підготовки цих видань, їхній зміст та структуру, місце у сучасних педагогічній і психологічній науках, освіті та практиці.

Повідомлення наук. співробітника НБУВ, канд. іст. наук **Т. А. Якубової** «Північне Причорномор'я, фортеця Очаків в історичних біографіях І. Мазепи та Карла XII: за матеріалами фондів НБУВ» було присвячене розкриттю деяких аспектів біографій І.Мазепи, Карла XII періоду перебування їх на теренах України за матеріалами французького, польського фондів, Інституту рукопису НБУВ.

Асп. НБУВ **Т. І. Котенко** у повідомленні «Становлення П. С. Морачевського як педагога, письменника, книгознавця (у зв'язку з особистістю І. Г. Кулжинського)» висвітлила ранній період педагогічної та письменницької діяльності П. С. Морачевського (1828–1834), простежила роль І. Г. Кулжинського у становленні особистості молодого педагога і письменника.

У виступі асп. Київського національного університету культури і мистецтв **Н. П. Стронської** йшлося про творчі взаємини українських бібліографів Я. Ф. Головацького та С. І. Пономарьова з їх російським колегою В. І. Межовим. Зазначалося, що на основі надісланих зі Львова Я.Ф.Головацьким книг, російський бібліограф на сторінках першого українського журналу «Основа» опублікував три бібліографічні покажчики, присвячені Україні, а С.І. Пономарьов написав схвальну рецензію на п'яте та шосте доповнення до систематичного каталогу А. Ф. Базунова, автором якого був В. І. Межов.

Наук. співробітник НБУВ **М. А. Стельмашева** на основі «Щоденника» Марії Башкирцевої, що зберігається серед франкомовних книг сектору організації фонду іноземної літератури відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ, розповіла про життя й творчість талановитої художниці, яка народилася в Україні, але прожила більшу частину свого життя у Франції.

В результаті зацікавленого обговорення стану сучасної української біографіки в контексті інформаційних потреб суспільства учасникам секційного засідання вдалося виокремити цілу низку проблем, розв'язання яких вимагає творчої співпраці науковців, педагогів і упорядників інформаційних ресурсів. Йдеться, насамперед, про визначення пріоритетів розвитку української біографіки та біографістики як спеціальної історичної дисципліни; про створення єдиних науково-методологічних засад формування біографічних інформаційних ресурсів та методики їх наповнення.

Н. Любовець,

учений секретар Інституту біографічних досліджень НБУВ,
ст. наук. співробітник, канд. іст. наук

В. Попик,

в. о. директора Інституту біографічних досліджень НБУВ,
канд. іст. наук

Книгознавство та документознавство: нові пріоритети розвитку в інформаційному просторі

У роботі секції «Книгознавство та документознавство: нові пріоритети розвитку в інформаційному просторі» взяли участь 46 фахівців з питань книгознавства та бібліотекознавства (серед них 2 доктори та 15 кандидатів наук). Усього було заявлено 32 доповіді. Їх авторами виступили співробітники спеціалізованих підрозділів НБУВ, Наукової бібліотеки Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова, Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника, Київського національного університету культури і мистецтв, Наукової бібліотеки Національного університету «Львівська політехніка», Української академії друкарства (м. Львів), Житомирського державного університету ім. Івана Франка, Харківської державної академії дизайну та мистецтв, Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. А. Сухомлинського та ін.

Учасники секційного засідання обговорили цілу низку актуальних проблем, пов'язаних з введенням у науковий обіг рукописної, книжкової та архівної спадщини шляхом створення електронних баз даних та цифрових ресурсів. Були також детально проаналізовані переваги використання документної спадщини із застосуванням електронних технологій. Дир. Інституту архівознавства НБУВ, канд. іст. наук **Л. М. Яременко** у своїй доповіді «Інтеграція досліджень Інституту архівознавства НБУВ в інформаційний простір» висвітлила основні напрями науково-дослідної роботи очолюваного нею Інституту на сучасному етапі. Було показано значення отриманих результатів для подальшого розвитку історичних знань, зокрема, у галузі архівознавства, джерелознавства, бібліографії, біографістики тощо. Доповідачка наголосила, що, розробляючи питання історії формування, структури, складу, змісту та місць зберігання документів Архівного фонду НАН України, співробітникам вдалося встановити та частково реконструювати джерельну базу з історії заснування та діяльності Академії наук за 1918–1950 рр. За результатами цих досліджень видано серію збірників документів і матеріалів «Історія Національної академії наук України». Загалом опубліковано 10 книг, частина з яких розміщена на сайті НБУВ і доступна широкому загалу науковців. Користувачам також пропонується електронна версія видання «Архівні фонди установ НАН України. Путівник», підготовленого Інститутом. Тут також міститься сконцентрована інформація про історію створення та склад архівних фондів академічних установ. Л. М. Яременко зазначила, що на особливу увагу заслуговує перелік архівних фондів видатних учених України, який уміщує біографічні довідки вчених і повнотекстові описи документів, що відклалися. Нині триває формування електронної бази цих документів. Крім того Інститут спрямовує роботу, в першу чергу, на формування і збереження Архівного фонду НАН України, на організацію процесів включення архівного надбання української науки в систему інформаційних ресурсів суспільства.

Доповідь мол. наук. співробітника НБУВ **Л. В. Гарбар** «Створення електронного архіву документів організаторів бібліотечної справи в Україні» зацентрувала увагу присутніх на створенні такого архіву документів вітчизняних організаторів бібліотечної справи в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. У ньому представлені циф-

рові копії документів 20–30-х років ХХ ст., що розкривають розвиток бібліотечної справи в Україні. У цей період у Бібліотеці працювали відомі вчені, спеціалісти з різних галузей знань. Доповідачка проаналізувала документальний склад Архіву НБУВ, який є важливим джерелом для вивчення історії бібліотечної справи в Україні. Зокрема, значний інтерес у дослідників викликають матеріали щодо організації ВБУ: протоколи Тимчасового комітету по заснуванню Національної бібліотеки, Бібліотечної ради, «хроніки праці», матеріали відряджень, пов'язані з комплектуванням фондів тощо. Л. В. Гарбар підкреслила, що дослідження цього документального комплексу дасть змогу оцінити внесок вітчизняних вчених у розвиток теорії і практики бібліотекознавства, у формування фонду Національної бібліотеки.

Зі значним інтересом був вислуханий виступ мол. наук. співробітника НБУВ **І. С. Корчемної** «База даних «Електронна справа рукописного фонду ІР НБУВ»: структура даних». Доповідачка розкрила методикку класифікації масиву облікових документів, структуру рубрик/полів робочого аркуша «Паспорт фонду», що надає цілісне уявлення про склад, зміст архівних фондів і облікових документів. Було висвітлено нові підходи до створення такої системи. Саме вони дають змогу спростити облік документів, проконтролювати його упродовж усього шляху руху, пов'язати облік документів з їх використанням. І. С. Корчемна запропонувала конкретні шляхи оптимізації традиційного процесу обліку документів під час експертизи, комплектування, описування, каталогізації та зберігання.

У виступі наук. співробітника НБУВ, канд. іст. наук **О. П. Бодак** «Бібліографічна база даних «Рукописна та книжкова спадщина України» як електронний науково-інформаційний ресурс Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» була представлена бібліографічна база даних «Рукописна та книжкова спадщина України», яка відображає археографічні, джерелознавчі, кодикологічні та книгознавчі дослідження науковців про склад, зміст рукописних і книжкових фондів НБУВ, інших книгозбірень і архівних установ України. Вони опубліковані в однойменному науковому збірнику, що видає Бібліотека. Доповідачка висвітлила структуру, пошукові можливості та перспективи використання згаданої бази даних, її специфічні властивості та значення для розвитку наукових досліджень книжкових і рукописних фондів бібліотек.

У доповіді мол. наук. співробітника НБУВ **І. Ф. Бобришевої** «Художнє оформлення українських нотних видань 20-х років за матеріалами бази даних вокальної музики» характеризувалася створена база даних вокальної музики, її пошукові можливості, а також йшлося про новації, а саме – представлення художнього оформлення українських нотних видань вокальних творів. Доповідачка підкреслила, що згадана новація дає більш повне уявлення про художній процес окремої доби, зокрема, про український авангард 20-х років минулого століття, розширює інформацію, подану у нотних виданнях (дає змогу атрибутовувати художнє оформлення деяких видань, розшифрувати криптоніми і псевдоніми художників-оформлювачів, розширити уявлення про

сфери їхньої діяльності), допомагає ідентифікувати різні видання з однаковою назвою твору, виявити нові видання, відсутні у єдиному в Україні ретроспективному бібліографічному довіднику «Музична література УРСР (1917–1965)», а також сприяє більш повному задоволенню естетичних запитів користувачів електронним каталогом, розширює їх коло.

Бібліотекар I категорії НБУВ **С. М. Малюк** у доповіді «Джерела до історії дослідження формування фондів відділу газетних фондів НБУВ» зупинився на вивченні джерел дослідження історії формування фондів газетного відділу НБУВ, що є важливим для подальшого аналізу історії їх формування та визначення перспектив розвитку. Основні джерела дослідження фондів відділу доповідач поділив на три групи: офіційні документи органів державної влади, рукописні (неопубліковані) джерела, основний масив яких зберігається в архіві Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, та друковані каталоги. Особливу увагу С. М. Малюк приділив друкованим каталогам відділу газетних фондів НБУВ, питанням їх підготовки та пошуку шляхів вдосконалення цього процесу.

Виступ в. о. мол. наук. співробітника НБУВ **І. М. Швець** «Газетний фонд НБУВ: формування, сучасний стан та перспективи розвитку» був присвячений ролі і місцю газетних видань у процесі формування та накопичення знань у постіндустріальному суспільстві. Доповідачка проаналізувала умови та засоби використання інформаційних технологій для оптимального розкриття ресурсів газетного фонду НБУВ. І. М. Швець ознайомила присутніх з роботою відділу газетних фондів щодо створення електронної бібліографічної бази даних «Газети України 1923–1929 рр. у фондах НБУВ», «Українські газети за межами України» та двох електронних каталогів: «Газети України 1935–1940 рр. у фондах НБУВ» і «Газети України 1946–1950 рр. у фондах НБУВ».

У виступі голов. бібліографа Наукової бібліотеки Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова **М. В. Алексєєнко** «Видання з бібліотеки медико-хірургічної академії у книжковому зібранні Рішельєвського ліцею» на основі документів Державного архіву Одеської області було розкрито історію надходження у 1843 р. частини книжкового зібрання ліквідованої Віленської медико-хірургічної академії до бібліотеки Одеського Рішельєвського ліцею. Доповідачка розповіла про методи реконструкції книжкового зібрання за складом та змістом.

Мол. наук. співробітник НБУВ **Г. С. Губко**, пров. бібліотекар НБУВ **О. М. Тіхненко** у доповіді «Колекція історичних листівок НБУВ і сучасні проблеми введення її в електронний простір» торкнулися історії формування колекції історичних листівок. Доповідачі за різними параметрами охарактеризували масив збережених листівок як специфічний тип видання, розкрили специфіку атрибуції. Ними також порушувалося питання створення електронного каталогу, розглядалися особливості введення колекції в електронний простір.

Наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **В. Е. Лось** у своїй доповіді «Рукописні книги уніатських монастирів богослужбового та господарсько-майнового характеру з фондів ІР НБУВ: джерелознавчий аналіз» зупинилася на джерелознавчих дослідженнях рукописних книг уніатських монастирів богослужбового та господарсько-майнового характеру, що зберігаються в ІР НБУВ. Доповідачкою було проведено ідентифікацію, атрибуцію рукописів, а також розкрито їх інформаційні можливості щодо дослідження соціальної історії, історії церкви, генеалогії, топоніміки тощо.

Наук. співробітник НБУВ **Н. П. Бондар** у своєму виступі «До історії друкування «вільнюських аркушів» 1595 р.: філігранологічний аналіз примірників» зосередила увагу на аналізі філіграней кириличного фрагмента, відомого в науці під назвою «вільнюських аркушів», що друкувався приблизно 1595 р. для доповнення некомплектних примірників острозької Біблії 1581 р. Було проаналізовано 3 рідкісні примірники зі збірок Києва, Львова, Москви. Серед іншого доповідачка зафіксувала використання частини паперу без сюжетних філіграней. Щодо датування цього фрагмента, то було підтверджено найбільш ймовірну дату – бл. 1595 р., можливо, ближче до останніх років XVI ст. На завершення Н. П. Бондар зауважила, що нею також досліджувалися філіграні двох примірників острозької Біблії 1581 р., в складі яких збереглися два із трьох комплектів «вільнюських аркушів».

Ст. наук. співробітник НБУВ, канд. філол. наук **Н. В. Заболотна** присвятила свою доповідь покрайнім записам і видавничим оправам почаївських кирилических стародруків як джерелам до історії Почаївської друкарні. Не було обійдено увагою і питання актуалізації таких джерел – свідчень з історії друкарень, зокрема, XVIII ст. Підкреслювалося, що покрайні записи на стародруках, а також видавничі оправи, у т. ч. з підписами палітурників, є важливими джерелами, що містять відомості про діяльність друкарень. Покрайні записи можуть містити відомості про купівлю книг безпосередньо в друкарні, про ціни на такі книги й навіть про осіб, чия діяльність була пов'язана з друкарнею. Видавничі оправи свідчать про рівень розвитку палітурної справи в друкарнях XVIII ст. Вага таких свідчень зростає у тих випадках, коли не збереглися архівні матеріали. Це повною мірою стосується друкарні Почаївського Успенського монастиря XVIII ст.

Виступ «Організація та правила роботи монастирських бібліотек римо-католицьких орденів за орденськими статутами та конституціями» ст. наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **І. О. Ціборовська-Римарович** присвятила бібліотекам монастирів римо-католицької конфесії. На певному етапі історії України католицькі монастирі відігравали вагомий роль у суспільно-політичному і культурному житті її регіонів. Йдеться, насамперед, про монастирські бібліотеки. Головні засади організації фондів та правила роботи монастирських книгозбірень були зафіксовані в орденських статутах, постановах генеральних і провінціальних капітул, розпорядженнях керівництва орденів та монастирів. Вони становили ту правову основу, на яку спиралося у своїй діяльності в бібліотечній сфері католицьке чернече духовенство.

Мол. наук. співробітник НБУВ **О. С. Рабчун** у виступі «Маргіналії та провенієнції книг із «Biblioteki Zahinieckiej» проаналізувала та систематизувала провенієнції, що зустрічаються на книгах із родового книжкового зібрання Урбановських і Стажинських. Особлива увага була приділена маргінальним записам, котрі містяться у книгах «Biblioteki Zahinieckiej».

У доповіді ст. наук. співробітника НБУВ, канд. іст. наук **Т. С. Мяскової** «Варвара Миколаївна Ханенко та її бібліотека» йшлося про життя та діяльність відомої громадської діячки Варвари Миколаївни Ханенко, та долю її приватної бібліотеки, рештки якої були знайдені під час реконструкції книг, отриманих із обмінно-резервного фонду. Доповідачка підкреслила, що це лише невеличка частина (113 од. зб.) із колись майже 2-тисячного фонду книгозбірні Варвари Ханенко. Всі книги із бібліотеки

Варвари Миколаївни внесені до БД, створеної за допомогою системи автоматизації бібліотек (САБ) «ІРБІС».

Мол. наук. співробітник НБУВ **О. О. Желізняк** у доповіді «Почаївські видання як джерело до історії дослідження видавничої діяльності друкарні Почаївського Успенського монастиря (специфіка художнього оформлення та поліграфічного виконання почаївських видань)» зробила спробу охарактеризувати особливості художнього оформлення та поліграфічного виконання видань друкарні Почаївської лаври. У виступі домінувала художня характеристика мідеритів та дереворитів відомих граверів, які працювали в друкарні у XVIII ст.: Йосиф (30 pp.), Йосиф Гочемський (40–60 pp.) і Адам Гочемський (70–80 pp.), досліджувалися культурні зв'язки друкарень Почаївської і Києво-Печерської лаври.

У виступі мол. наук. співробітника НБУВ **Ю. К. Рудакової** «Навчальна література, видана в друкарні Почаївської лаври у XVIII – першій третині XIX ст.: тематика, історико-книгознавча та джерелознавча характеристика примірників (на фондах НБУВ)» було проаналізовано навчальну літературу, що видавалася у Почаївській друкарні латинським шрифтом, або з використанням латинського шрифту, протягом першого століття діяльності видавничого закладу. Доповідачкою встановлено різновиди цієї літератури, її тематика, коло потенційних читачів. Також було показано особливості примірників, репрезентативність визначених видань у фондах НБУВ.

Мол. наук. співробітник НБУВ **І. С. Шекера** у доповіді «Періодичні видання у фонді бібліотеки Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря» подала інформацію про періодичні видання з бібліотеки Михайлівського Золотоверхого монастиря. На основі документів з ІР НБУВ та ЦДІАК України у м. Києві було встановлено назви журналів, що зберігалися у фонді бібліотеки у XIX–XX ст., та проведено порівняльний аналіз щодо кількості назв періодичних видань, які нині входять до складу колекції «Бібліотека Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря».

Доповідь мол. наук. співробітника НБУВ **Л. М. Деменко** була присвячена діяльності бібліотек України з вивчення періодичних видань до 1917 р. Дослідниця визначила статус зібрань періодичних видань заявленого хронологічного періоду як першоджерельної бази вивчення історії виникнення та функціонування преси загалом, зародження і розвитку різних систем зберігання даного виду інформаційного ресурсу. Л. М. Деменко проаналізувала та розподілила на групи, зроблені в сучасній Україні дослідження, які по-різному відображають дореволюційну періодику. Доповідачка ознайомила учасників секційного засідання з діяльністю науково-дослідного центру періодики при ЛННБ ім. В. Стефаніка НАН України: напрямками дослідницької діяльності, методичними розробками, анотованими покажчиками тощо. Вона зупинилась і на дослідженнях періодичних видань, здійснених НБУВ (сатиричних журналів, архівів українських часописів, франкомовної та єврейської періодики, релігійних періодичних видань). Звернула увагу на каталоги газет, іншомовних та релігійних періодичних видань, а також на бібліографічні бази даних окремих груп періодичних видань («Газети України 1818–1922 pp.» та «Музична періодика»), що вже сьогодні доступні читачеві. На завершення Л. М. Деменко відзначила, що нині триває робота зі створення електронної бази даних, яка відобразить періодичні видання до 1917 р. кириличним друком, спочатку лише зібрання «Періодичні видання до 1917 р.» у відділі історичних колек-

цій, а згодом – з усіх фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

У виступі зав. сектору відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ **З. Б. Афанасьєвої** «Нові пріоритети розвитку бібліотеки Київського комерційного інституту в інформаційному просторі сучасного суспільства» йшлося про історію створення Київського комерційного інституту, формування його фундаментальної бібліотеки та бібліотек допоміжних навчальних підрозділів, а також про роль професора М. В. Довнар-Запольського в організації Інституту. Відзначалося, що тривалий час фонди бібліотеки зберігалися у книгоховищах неопрацьованими і залишалися поза увагою дослідників. Сьогодні значна частина цих фондів вже досліджена та введена до наукового обігу, хоча є ще чимало недосліджених книжкових зібрань, сформованих в Україні та за кордоном, і вони залишаються невідомими широкому колу користувачів. З. Б. Афанасьєва розповіла про формування книжкового фонду, внутрішній устрій бібліотеки, професійну підготовку бібліотекарів, окреслила їх роль в організації фондів фундаментальної бібліотеки, у налагодженні роботи її спеціалізованих підрозділів; зупинилася на класифікації, особливостях обробки, обліку документів та питаннях їх збереження.

Доповідь доц. Харківської державної академії дизайну і мистецтв, канд. іст. наук **В. Т. Петрикової** «Архівні матеріали Бібліографічної комісії УАН у контексті сучасної теорії інформаційної культури» була присвячена діяльності Бібліографічної комісії УАН у 20-ті роки XX ст. Доповідачка приділила увагу насамперед методологічним засадам функціональних завдань Комісії в межах новоствореної Академії наук України, методам і формам роботи, пов'язаної з підсумуванням, аналізом та прогнозуванням стану національної науки, особливостям визначення системних явищ на етапі становлення організаційних і змістовних структур української науки.

Особливості підготовки бібліотечних кадрів у Галичині під час австро-угорського та польського панування було розглянуто у доповіді заст. директора Наукової бібліотеки Національного університету «Львівська політехніка», канд. іст. наук **Н. Е. Кунанець** «Фахова підготовка бібліотекарів у Галичині наприкінці XIX – початку XX ст.». Доповідачка окреслила основні шляхи отримання фахової освіти працівниками бібліотек на прикладі бібліотек товариства «Просвіта».

Учасники секційного засідання одностайно підтримали проект Рекомендацій міжнародної наукової конференції. Водночас були висловлені побажання: прискорити роботу щодо створення Національної електронної бібліотеки, яка дасть змогу об'єднати освітні, наукові, архівні, музейні ресурси в єдину мережу; приділяти більше уваги формуванню сучасних електронних каталогів на фонди книжкових пам'яток і документів Національного архівного фонду, що зберігаються в бібліотеках, та електронних колекцій повнотекстових копій унікальних рукописних і друкованих документів.

Л. Дубровіна,

директор Інституту рукопису НБУВ,
д-р іст. наук, чл.-кор. НАН України

Г. Ковальчук,

зав. відділу НБУВ, д-р іст. наук, професор

Л. Яременко,

директор Інституту архівознавства НБУВ,

канд. іст. наук

Т. Мяскова,

ст. наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук

Система ІРБІС в українських бібліотеках

Проект Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI» передбачає «формування зведеного каталогу документів, які зберігаються у бібліотечних, архівних та музейних фондах». Система автоматизації бібліотек ІРБІС розглядається як програмно-технологічна платформа для започаткування в Україні корпоративної каталогізації поточних надходжень до сукупного бібліотечного фонду й формування його зведеного каталогу. Ця обставина зумовила підвищену увагу до теми семінару «Система ІРБІС в українських бібліотеках», у роботі якого взяло участь понад 100 фахівців.

Основну увагу учасники зібрання приділили таким проблемам:

- досвід використання автоматизованих інформаційних систем у бібліотечних установах;
- функціональні особливості впровадження ІРБІС різних версій;
- підходи до організації корпоративної взаємодії провідних бібліотек України як загальнодержавного, так і регіонального рівнів на основі ІРБІС.

Відкрили семінар заступник генерального директора НБУВ, канд. екон. наук **А. О. Чекмарьов** і керівник Центру бібліотечно-інформаційних технологій НБУВ, канд. техн. наук **Л. Й. Костенко** доповіддю «Проект системи корпоративної каталогізації в Україні». Вони зазначили, що мета створення Системи корпоративної каталогізації – об'єднання зусиль з бібліографічної обробки поточних надходжень до бібліотек для формування та взаємовикористання інтегрованого інформаційного ресурсу як основи зведеного електронного каталогу державного бібліотечного фонду та каталогів книгозбірень. Практика засвідчила доцільність започаткування Системи корпоративної каталогізації такими установами, як Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Національна парламентська бібліотека України, Книжкова палата України ім. Івана Федорова, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника.

Наголошувалось, що технологія робіт у Системі корпоративної каталогізації ґрунтуватиметься на принципі одноразового введення і багаторазового використання бібліографічних даних, що забезпечить у масштабах держави суттєву економію матеріально-технічних і кадрових ресурсів. Крім того організація робіт ґрунтуватиметься на накопиченому вітчизняному та світовому досвіді з мережевої взаємодії бібліотек і апробованих як в Україні, так і в СНД проектних рішеннях Державної публічної науково-технічної бібліотеки Росії. Іншими учасниками системи, за їхньою згодою, можуть стати: Державна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН України, Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського, Наукова бібліотека ім. М. Макси-

мовича Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія», Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний університет», Національна історична бібліотека України, Національна наукова медична бібліотека України, а також провідні книгозбірні регіонів.

Була запропонована концепція розподілу між учасниками проекту повноважень і функцій:

- бібліографічні записи створюють усі учасники проекту;
- доповнення записів рефератами вітчизняних наукових видань здійснює Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського;
- Національна парламентська бібліотека України несе відповідальність за предметизацію ресурсів корпоративного каталогу;
- індексацію здійснює Книжкова палата України ім. Івана Федорова – власник української версії УДК;
- повноту галузевого та регіонального представлення видань забезпечують книгозбірні – методичні центри бібліотечних мереж і провідні регіональні бібліотеки.

Взаємодія бібліотек усіх видів із Системою корпоративної каталогізації здійснюватиметься через вищеназваних учасників, а інтегрований інформаційний ресурс передбачається підтримувати на кількох серверах-дзеркалах в установах – засновниках Системи.

Жвава, а часом і досить гостра, дискусія з питань, порушених у доповіді, тривала понад годину. Така активність присутніх свідчила про актуальність проблематики корпоративної взаємодії, наявність цілої низки перешкод на шляху її впровадження (розмаїття форматів представлення даних і операційних платформ, відсутність єдиного центру керування технологією корпоративної взаємодії тощо).

Президент Асоціації користувачів системи ІРБІС в Україні **Л. З. Рудський** у доповіді-презентації «Дистрибуція ІРБІС в Україні: стан, тенденції, перспективи» звернував увагу аудиторії на стрімке поширення системи ІРБІС у бібліотеках України та держав СНГ. Так, в Україні у 80 % обласних універсальних та університетських книгозбірнях встановлено систему ІРБІС різних версій. А всього в державі понад 300 бібліотек працюють з цією системою. На території СНГ їх діє більше 3000. Доповідач відзначив, що останні версії системи ІРБІС дають змогу автоматизувати практично весь спектр бібліотечно-інформаційних процесів. Але повністю функціональні можливості ІРБІС пересіченими бібліотеками з різних причин ще не використовуються. На завершення свого виступу Л. З. Рудський поінформував учасників семінару про функціональні можливості нових версій системи ІРБІС, зокрема ІРБІС128.

Заступник директора Державної науково-технічної

бібліотеки України **О. О. Москаленко** у доповіді «Впровадження ІРБІС у Державній науково-технічній бібліотеці України» докладно розповіла про етапи поступового впровадження компонентів системи ІРБІС, починаючи з 2002 р. Така робота, як зауважила доповідачка, уможливила відпрацювання мережевої комп'ютерної технології комплектування фондів документними джерелами (зокрема неопублікованими матеріалами), вона сприяла створенню умов для гнучкого доступу до інформаційних ресурсів бібліотеки. Крім усього іншого було розкрито структуру інформаційних ресурсів, технологію їх наповнення та зростання обсягів упродовж останніх років, представлено базу даних періодичних видань та статистичні дані відвідувань веб-сайта. Відзначалося також, що найбільшою популярністю серед відвідувачів (80 %) користується розділ сайту «електронні ресурси». Завершуючи свій виступ, О. О. Москаленко торкнулася перспективних планів автоматизації бібліотечних процесів за допомогою системи ІРБІС64.

Директор Наукової бібліотеки Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова **Л. В. Савенкова**, зав. відділу цієї ж установи **О. В. Пекур** виступили з доповіддю «АБІС «ІРБІС» у Науковій бібліотеці Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова». Вони ознайомили учасників семінару з основними етапами автоматизації бібліотечних процесів, яка розпочалася у 1992 р. Тоді університетською бібліотекою були придбані персональні комп'ютери та прийнято рішення про створення електронного каталогу нових надходжень на базі програмного пакета МАРК (розробник – «Інформсистема»). Основною метою розпочатого проекту було створення та надання читачам зручного в користуванні й інформативно наповненого електронного каталогу. Стрімкий розвиток мережевих технологій зумовив перехід на АБІС ІРБІС32 з Веб-шлюзом для представлення електронного каталогу на новоствореному сайті Бібліотеки. З цього моменту розпочався новий етап автоматизації Бібліотеки. Як зауважили доповідачки, перехід на нове програмне забезпечення виявився досить непростим для персоналу бібліотеки і тривав шість місяців. У 2006 р. Бібліотека придбала новий сервер та телекомунікаційне обладнання, що дало змогу впровадити АБІС ІРБІС64, об'єднати бази даних бібліотечних підрозділів, розташованих у різних корпусах, і розпочати інтеграцію автоматизованої бібліотечної системи з інформаційним середовищем університету, де формувалася колекція повнотекстових документів. Інтегрований ресурс був орієнтований на використання його студентами і викладачами як з локальної мережі, так і з Інтернет, а рівень доступу узгоджувався з авторами документів. У 2008 р. вдалося придбати модуль ІРБІС для формування повнотекстових баз даних, у 2009-му – розпочалося штрих-кодування фондів. А згодом, з придбанням бази даних УДК, було також започатковано технологію міжбібліотечного онлайн-взаємодіювання. На завершення присутніх було поінформовано про роботи з впровадження віртуального

замовлення літератури та технології електронної книговидачі.

Свою доповідь-презентацію наук. співробітник НБУВ **О. Ю. Кузнєцов** присвятив інтеграції бібліографічних ресурсів НБУВ у ІРБІС-корпорацію Євразії. Доповідач визначив функціональні можливості систем автоматизації бібліотек, необхідні для корпоративної каталогізації. Він детально розповів про встановлений на веб-сайті НБУВ модуль Веб-ІРБІС64, звернув увагу учасників семінару на можливість приєднання до ІРБІС-корпорації. Особливість проведеної роботи – автоматичне генерування з індексів класифікаційної системи, що використовується в НБУВ, індексів верхнього рівня Рубрикатора ДРНТІ, який виконує функції мови-посередника між різними класифікаційними системами в бібліотеках і центрах науково-технічної інформації держав СНД. Крім того, було наведено конкретні приклади пошуку та запозичень бібліографічних записів за допомогою різних протоколів ІРБІС-корпорації.

Проблемам корпоративної каталогізації, яку запроваджує НБУВ, була присвячена доповідь мол. наук. співробітника НБУВ **Є. О. Корнілової** «Веб-ІРБІС64 як програмно-технологічна база корпоративної каталогізації». Доповідачка зауважила: НБУВ обрала Веб-ІРБІС64 як програмно-технологічну платформу корпоративної каталогізації, тому що ця система пропонує широкий спектр режимів запозичень бібліографічних записів. Наприклад, безпосередньо з АРМ «Каталогізатор» можуть бути отримані записи з серверів Z39-50, OPAC Global та ІРБІС-корпорації. Є. О. Корнілова відзначила, що ІРБІС64 – гнучка система, яка має засоби персоналізації інтерфейсів відповідно до потреб користувачів. У кінці доповіді вона запропонувала методичну допомогу з модифікації інтерфейсів Веб-ІРБІС64.

Зацікавлений обмін думками у ході семінару дав підстави зробити такі висновки:

1. Дедалі нагальнішим стає розгортання робіт у рамках концепції Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI».

2. Першочогової уваги потребує ініціювання розроблення міжвідомчого проекту, що передбачає створення в Україні системи корпоративної каталогізації та формування єдиного каталогу документів, які зберігаються у бібліотечних, архівних та музейних фондах.

3. Вкрай важливим є вдосконалення нормативно-правової бази, що врегульовує кооперативні технології формування та використання науково-інформаційних ресурсів у електронному середовищі.

Леонід Костенко,
керівник Центру бібліотечно-інформаційних
технологій НБУВ,
канд. техн. наук
Олександр Жабін,
наук. співробітник НБУВ

Інноваційні технології збереження бібліотечних фондів

6 жовтня 2010 р. у рамках Міжнародної наукової конференції відбулося засідання круглого столу «Інноваційні технології збереження бібліотечних фондів», на якому обговорювалися пріоритетні напрями діяльності зі збереження рукописних і книжкових пам'яток в сучасних умовах, нові тенденції у збереженні бібліотечних фондів НБУВ, різні аспекти автоматизованого обліку документів у бібліотеках України, особливості використання нових технологій для зберігання видань на традиційних і новітніх носіях, створення спеціалізованої бази даних «Мікроклімат фондосховищ НБУВ» за допомогою системи «ІРБІС64» та ін.

У роботі круглого столу взяли участь науковці, провідні фахівці Національної парламентської бібліотеки України, Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського, Національної наукової медичної бібліотеки України, Науково-технічної бібліотеки ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», Національної історичної бібліотеки України (м. Київ), Наукової бібліотеки Національного університету біоресурсів та природокористування України, Бібліотеки Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, Науково-технічної бібліотеки Національного авіаційного університету, ДНУ «Книжкова палата України імені Івана Федорова», Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Відкрила круглий стіл заст. генерального директора НБУВ, канд. іст. наук **Л. В. Муха**. У своїй доповіді «Нові тенденції у збереженні бібліотечних фондів НБУВ» вона охарактеризувала основні завдання, що постають сьогодні перед фахівцями Центру консервації і реставрації (ЦКР) НБУВ. Доповідачка повідомила, що для прискорення роботи з оцифрування друкованих документів для формування страхового фонду цінних та рідкісних документів, а також фонду користування електронними документами у відділі наукових технологій збереження фондів ЦКР НБУВ створено групу з оцифрування документів на традиційних носіях. **Л. В. Муха** підкреслила, що робота з оцифрування документів ґрунтується на загальноприйнятих критеріях їх відбору: унікальність та цінність, незадовільний фізичний стан і загроза повного зникнення документа на папері, що не підлягає реставрації, підвищений попит на документи актуальної тематики чи незначна кількість примірників. Вона також звернула увагу присутніх на особливості перенесення інформації з паперових носіїв на новітні. По-перше, при оцифруванні документів перевага надається створенню електронних колекцій. По-друге, для потенційного партнерства НБУВ зі Світовою цифровою бібліотекою, Європейською бібліотекою перед фахівцями ЦКР НБУВ постає завдання створення якісних цифрових копій книг, рукописів, карт та інших матеріалів, що відображають багате культурне надбання нашого народу. Участь у проєкті «Золота колекція Євразії» ставить перед фахівцями Центру цілий комплекс завдань з підготовки та переведення у цифровий формат документів, які найбільш повно розкривають куль-

турно-духовні зв'язки народів Європи та Азії, їх ментальні особливості. Часто перед скануванням чи фотографуванням документів, що мають ослаблену матеріальну основу, доводиться вживати стабілізаційних заходів, проводити реставраційні операції. Отже, наголосила доповідачка, якщо документ направляється до ЦКР НБУВ на оцифрування, консервацію чи реставрацію, то всі заходи з відновлення та стабілізації матеріальної основи, здійснюються в повній мірі.

Зав. відділу Національної наукової медичної бібліотеки України **Т. Г. Кривіч** оприлюднила доповідь на тему: «Підвищення ефективності зберігання фонду патентів та стандартів Національної наукової медичної бібліотеки України». Вона звернула увагу присутніх на те, що переважна більшість патентних джерел та стандартів – це аркуші паперу (описи до патентів на винахід, систематизовані в папках за індексами Міжнародної патентної класифікації) та бюлетені патентних відомств, які видаються у м'якій палітурці і з клеєним корінцем. Відтак питання реставрації таких документів постають інколи вже через тиждень після їх використання читачами. На думку доповідачки, патентні документи потребують першочергової уваги в процесі зберігання та використання. У Національній науковій медичній бібліотеці України для документів, на яких представлені патенти та авторські свідоцтва, виконується комплекс першочергових відновлювальних операцій – підклеювання аркушів, зміцнення корінця підшивок тощо. Одним із варіантів збереження таких документів може бути надання користувачам інформації у цифровому форматі. Для цього потрібне певне комп'ютерне забезпечення читального залу, де видаються названі документи. Тому обладнання читального залу комп'ютерами – це справа найближчого майбутнього.

Зав. відділу Науково-технічної бібліотеки ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» **В. М. Покотило** у доповіді «Про збереження фондів у бібліотеці Київського політехнічного інституту» поділилася досвідом вирішення проблем зберігання фондів. Вона повідомила, що для забезпечення збереження фондів у бібліотеці впроваджено автоматизований облік документів, починаючи з моменту їх надходження і до кінцевої обробки у відділі наукової обробки за допомогою бібліотечно-інформаційної системи «ALEPH». Відділ науково-технічної літератури першим освоїв технологію електронної видачі документів, що значно покращило своєчасне повернення книг, насамперед зникла проблема користувачів-боржників. Крім того автоматизований облік створив можливість перевірки наявності фонду бібліотеки без призупинення обслуговування читачів під час навчального процесу.

Завдяки запровадженню оцифрування документів бібліотека приступила до створення страхового фонду. Це стосується, насамперед, документів з історії університету, яким понад сто років і документів, що мають ознаки інтенсивного старіння матеріальної основи. На сьогодні вже створено та розміщено на сайті бібліотеки електрон-

ні версії цих документів, на черзі праці першого ректора Київського політехнічного інституту В. Л. Кирпичова. Для поповнення електронної бази документів бібліотеки на перспективу заплановано оцифрування також праць викладачів університету, що користуються найбільшим попитом серед користувачів.

Особливості зберігання інформації на паперових носіях та на компакт-дисках охарактеризував зав. відділу НБУВ, канд. тех. наук **М. М. Омельченко** у доповіді «Особливості використання нових технологій для зберігання видань на традиційних і новітніх носіях». Він підкреслив, що під час створення та подальшого зберігання інформації на традиційних та новітніх носіях враховуються фізико-хімічні властивості вибраного матеріального носія інформації. Вимоги ж до умов зберігання документів як на папері, так і на сучасних носіях, чітко окреслено у відповідних стандартах. Так, умови зберігання інформації на паперових носіях визначені міждержавним стандартом «ГОСТ 7.50-2002 Консервация документов. Общие требования», а зберігання інформації на компакт-дисках (документів у цифровому форматі) – стандартом «ГОСТ Р 7.0.2-2006 Консервация документов на компакт-дисках. Общие требования». Положеннями стандартів окреслено оптимальні умови зберігання документів, що ґрунтуються на дотриманні температурно-вологісного режиму, світлового та санітарно-гігієнічного режимів. Порівнюючи вимоги стандартів, можна виявити відмінності між нормативними значеннями показників температури та вологості повітря, а також між розбігом граничних меж. Стосовно ж санітарно-гігієнічного режиму, то для зберігання інформації, записаної на компакт-дисках, вимоги набагато вищі, ніж для документів на папері. За стандартом для документів у цифровому форматі, рекомендується здійснювати знепилювання стелажів та контейнерів не менше одного разу на квартал, використовуючи пилосос і м'яку вологу тканину, тоді як для документів на папері – не менше одного разу на два роки.

Доповідач ознайомив учасників круглого столу з інноваціями для забезпечення нормативних умов зберігання документів та комфортних умов праці користувачів у провідних бібліотеках Росії, інших країн світу. Так, перевагою системи «Клімат-контроль», яка запроваджується для підтримання нормативного температурно-вологісного режиму в сховищах та забезпечення оптимального повітрообміну у читальних залах, є диференційована подача повітря. Наприклад, для читальних залів ця система подає зовнішнє повітря з розрахунку 60 м³/годину на одну людину, тобто кратність повітрообміну пропорційно залежить від кількості читачів у залі. Система «Клімат-контроль» впроваджена у бібліотеках Німеччини, Президентській бібліотеці Російської Федерації ім. Б. Єльцина та інших установах.

Учасники круглого столу з інтересом сприйняли доповідь наук. співробітника НБУВ **Л. П. Затоки** «Дослідження та консервація колекційних зібрань НБУВ в процесі впровадження інноваційних технологій збереження бібліотечних фондів». Доповідачка оприлюднила результати комплексних науково-прикладних обстежень колекційних фондів, проведених ЦКР НБУВ згідно з планом наукової роботи. Були обстежені: книгозбірня відомого польського роду Яблоновських, Бібліотека Кременецького єзуїтського колегіуму з відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій;

колекція фундатора Національної бібліотеки України і Української академії наук, видатного вченого-сходознавця, філолога, славіста, письменника А. Ю. Кримського, яка зберігається у відділі наукової організації основного фонду.

Обстеження передбачали вивчення загальних умов зберігання кожної з названих колекцій (параметрів температурно-вологісного, світлового режимів), проведення мікробіологічного контролю повітря, а також виконання структурних і хіміко-технологічних досліджень матеріальної основи кожного документа. Л.П. Затока зазначила, що такі детальні дослідження колекційних документів, окрім фіксування фактичного фізичного стану для відбору на виконання консерваційних заходів чи реставраційних операцій, мають цілу низку й інших позитивів. Відомо, що великі масиви паперу здатні накопичувати значну кількість статичної електрики. Цей процес супроводжується постійним накопиченням найдрібніших пилових часток та інших забруднювачів повітря. Пилові частки сорбують багато хімічних речовин, які прискорюють окислення органічних матеріалів (паперу, шкіри, пергамену), механічно руйнують целюлозні волокна паперу, накопичують спори мікроскопічних грибів. І ось під час частого використання документа на папері (знімання його з полиці та повернення на місце постійного зберігання) статична електрика зникає. Виявляється, навіть просте перегортання аркушів документа зменшує його потенційне забруднення пилом, і таким чином, сприяє кращому фізичному стану. Або такий момент, на якому наголосила Л. П. Затока, погіршення стану довкілля супроводжується посиленням дії мікробіологічного чинника. Саме регулярні обстеження документів і дозволяють вчасно виявляти та виокремлювати примірники з ознаками мікологічного та ентомологічного ураження для подальшої дезінфекційної обробки. Це гарантує зміцнення матеріальної основи документа по відношенню до мікробіологічного чинника і неможливе поширення спор пліснявих грибів на інші документи колекції.

Науково-прикладні обстеження кожного документа з колекційних зібрань дають змогу також вчасно виконати необхідний комплекс стабілізаційних заходів перед переведенням цих документів у цифрову форму. Сучасні реалії бібліотечного буття підтверджують тезу про те, що з часом дедалі більше користувачів читатимуть електронні версії документів. Отже, наголосила доповідачка, для забезпечення нормативного зберігання оригіналів колекційних документів вкрай потрібні регулярні науково-прикладні обстеження як основа для впровадження інноваційних технологій збереження фондів. Науково-прикладні обстеження бібліотечних зібрань та історичних колекцій допомагають не лише зібрати достатню кількість статистичних даних про кожний окремий масив цих документів, але й скласти повну картину фізичного стану усіх фондів бібліотеки для оптимізації умов їх подальшого зберігання та використання.

Про функціональні можливості системи «ІРБІС64» щодо автоматизованого контролю температурно-вологісного режиму приміщень Бібліотеки йшлося у виступі головного бібліотекаря НБУВ **Т. В. Кривої** «Створення спеціалізованої бази даних «Мікроклімат фондосховищ НБУВ» за допомогою системи «ІРБІС64»». Доповідачка повідомила, що з кінця 2009 р. у Філії № 1 НБУВ розпочалося формування електронної бази даних комплексного постійно діючого екологічного моніторингу приміщень через систему

автоматизації бібліотек «ІРБІС64». До цього моніторинг параметрів мікроклімату здійснювався засобами телефонного зв'язку між книгосховищами та ЦКР НБУВ. З впровадженням системи автоматизації співробітник, який відповідає за контроль температурно-вологісного режиму, може безпосередньо у своєму підрозділі заносити дані через свій комп'ютер. Дані з усіх підрозділів Філії №1 НБУВ централізовано накопичуються у базі даних ЦКР НБУВ через систему «ІРБІС64», що дає змогу оперативно виявляти відхилення від нормативних показників температури та відносної вологості повітря; вибудовувати окремий графік температури або відносної вологості повітря в одній точці заміру за один місяць. Подальше поетапне введення системи автоматизації бібліотек «ІРБІС64» дасть змогу створити бюлетень стану температурно-вологісного режиму книгосховищ за один день по всіх точках. Т. В. Крікова зауважила, що для удосконалення подальшої роботи в рамках комплексного постійно діючого екологічного моніторингу приміщень для оперативного його коригування через систему автоматизації бібліотек «ІРБІС64», необхідно розробити програмне забезпечення для побудови графіка параметрів мікроклімату в одній точці заміру за рік. Для розширення та поповнення бази даних через систему автоматизації бібліотек «ІРБІС64» планується підключити до системи підрозділи Головного корпусу НБУВ та Філії № 2.

З результатами експериментальних досліджень впливу на властивості паперу дезінфекційних добавок до складу реставраційних клеїв присутніх ознайомили інженер-хімік I категорії НБУВ **Н. Б. Баяниція**, пров. інженер-хімік НБУВ **Л. М. Волосатих** у співдоповіді «Експериментальні дослідження нових та традиційних дезінфекційних добавок до реставраційних клеєвих складів». Як з'ясувалося, експериментальні мікробіологічні дослідження ще не закінчено, отримано лише попередні висновки про вплив добавок саме на фізико-хімічні властивості паперу. Після закінчення досліджень можна буде зробити остаточні висновки про ефективність добавок до складу реставраційних клеїв. Отже, наголосили фахівці, для відновлювальних операцій з папером, композиція якого містить велику кількість деревинної маси, а також характеризується глибоким природним старінням, доцільно рекомендувати застосування ніпагіну у якості дезінфекційної добавки. Щодо застосування препарату «Полідез» у якості біоцидної добавки до реставраційних матеріалів, то його можна використовувати в окремих випадках відновлення бібліотечних документів з ознаками інтенсивного мікологічного забруднення.

На круглому столі мова йшла і про необхідність забезпечення збереження інформації, записаної за допомогою цифрових технологій, про особливості автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи «ALERN» у процесі обліку, реєстрації та опрацювання документів. Ці питання порушила зав. відділу Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника **В. М. Мартинович** у доповіді «Автоматизований облік документів як фактор збереження бібліотечних фондів (на прикладі Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника)».

Практичні питання збереження документів, записаних на сучасних носіях інформації, зокрема на оптичних дисках CD і DVD, висвітлювалися у співдоповіді зав. відділу Львівської національної наукової бібліотеки України ім.

В. Стефаника **Л. М. Льоди** і мол. наук. співробітника Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника **Л. С. Дзедзелюк** «Збереження документних фондів бібліотек, створених за допомогою інноваційних технологій». Автори наголосили, що зберігати диски необхідно вертикально, кожен в окремому футлярі, не торкаючись поверхнею із записуючим шаром стінок футляра. Вони бояться згинання, деформування, грубих механічних дій. При вийманні диска з футляра не можна «стягувати» його за краї. Щоб вийняти диск без зусиль потрібно натиснути на шпіндель, який його утримує. Диск слід тримати за тонкі краї по периметру, не торкаючись прозорого захисного шару записаної поверхні компакт-диск, щоб не забруднювати її відбитками пальців. Зберігати диски необхідно у прохолодному сухому місці. Оптимальна температура 5–20 °С, вологість 30–50 %. Небажані різкі перепади вказаних значень. Варто уникати попадання прямого сонячного світла, щоб забезпечити диск від нагрівання. Тривала дія прямого ультрафіолетового світла негативно впливає на характеристики диску. Не можна залишати диск у приводі після завершення роботи з ним і тим більше залишати його у виключеному комп'ютері. Записи на поверхні доцільно виконувати фломастерами або маркерами з м'яким пером і водними розчинниками. Краще місце для напису – невеликий простір на диску навколо центрального отвору шириною близько одного сантиметра. Фломастери зі спиртовими розчинниками вважаються менш шкідливими для дисків, ніж зі ксиленовими або толуоловими. Особливо небажані для дисків, як підкреслили доповідачі, контакти з водою та іншими рідинами, а також дія різних забруднюючих речовин і агресивних середовищ.

Під час засідання круглого столу фахівці групи з оцифрування документів на традиційних носіях ЦКР НБУВ демонстрували можливості технічного обладнання для оцифрування документів. В рамках цієї презентації було оприлюднено низку повідомлень. Так мол. наук. співробітник НБУВ **Ю. А. Мордвинова** у своєму виступі окреслила основні процеси створення електронних копій документів згідно з технічним регламентом. На процесах сканування та обробки документів за допомогою сканера SMA-21 детально зупинився провідний бібліотекар НБУВ **В. Ю. Слюсаренко**, а про особливості функціонування фотокопіювальної установки ATIZ BookDrive DIY розповіла провідний бібліотекар НБУВ **Я. В. Белова**. Створенню електронного формату рукопису М. В. Гоголя «Тарас Бульба», що зберігається в Інституті рукопису НБУВ, та перевиданню його на традиційному носії присвятив свій виступ в. о. мол. наук. співробітника НБУВ **Б. С. Козак**.

Учасники круглого столу підтримали проект Рекомендацій міжнародної наукової конференції. У процесі його обговорення пропонувалося активізувати співпрацю та кооперацію наукових, спеціальних, спеціалізованих бібліотек України для створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI».

Л. Муха,
заступник генерального директора НБУВ,
канд. іст. наук
Л. Затока,
наук. співробітник НБУВ

Рекомендації міжнародної наукової конференції «Еволюція структури і функцій бібліотекознавства під впливом сучасних інформаційних технологій»

5–6 жовтня 2010 р. у м. Києві Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського спільно з Асоціацією бібліотек України, Радою директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук — членів Міжнародної асоціації академій наук проведено міжнародну наукову конференцію «Еволюція структури і функцій бібліотекознавства під впливом сучасних інформаційних технологій».

Вона продовжила низку щорічних конференцій, започаткованих Бібліотекою 1989 р. На обговорення винесено проблематику: теоретико-методологічні засади розвитку бібліотекознавства; роль і місце бібліотек у сучасній системі соціальних комунікацій; ресурси та можливості електронного середовища бібліотечної галузі; нові пріоритети розвитку книгознавства, документознавства та біографістики; інноваційні технології збереження бібліотечних фондів.

Актуальність проблематики зумовлена щорічними пріоритетами державної політики у гуманітарній сфері, визначеними в Посланні Президента України Віктора Федоровича Януковича до українського народу від 03.06.2010 р., згідно з якими наступний 2011 рік стане роком освіти та інформаційного суспільства. Бібліотеки мають бути гарантом забезпечення максимальної доступності інформації та знань для кожної родини, кожного громадянина, інформаційною базою для професійної перекваліфікації та освіти упродовж усього життя. Пріоритетним напрямом розвитку бібліотечно-інформаційної сфери держави у Посланні визначено створення Національної електронної бібліотеки та її включення до загальноєвропейської мережі, що розглядається як прорив в освіті і науці.

Мета цього форуму полягає у визначенні теоретичних і науково-методичних засад розвитку бібліотек як науково-інформаційних і освітніх комплексів — центрів виробництва, накопичення та розповсюдження нових знань й інтелектуальних інформаційних технологій.

Констатовалося, що досягнення поставленої мети потребує:

- розгортання робіт відповідно до проекту Державної

цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI»;

- розроблення проекту створення Національної електронної бібліотеки, яка об'єднає освітні, наукові, архівні, музейні ресурси в єдину мережу;
- створення базових центрів переведення в електронну форму документів, які зберігаються у Державному бібліотечному, Національному архівному та Музейному фондах, фондів Державного архіву друку державної наукової установи «Книжкова палата України імені Івана Федорова», інших бібліотечних, архівних та музейних фондах;
- ініціювання кооперативного проекту «мережева українська» з метою збереження для наступних поколінь плинних ресурсів українського сегмента Інтернету та актуальних для держави зарубіжних мережевих ресурсів;
- розроблення науково-методичних рішень щодо розкриття видової різноманітності та предметно-тематичної багатоаспектності інформаційних ресурсів бібліотек (традиційних і мережевих);
- започаткування системи корпоративної каталогізації та формування зведеного каталогу документів, які зберігаються у бібліотечних, архівних та музейних фондах;
- розвитку у всіх бібліотечних мережах України дистантних форм інформаційного обслуговування та оперативного доступу до зовнішніх джерел наукової, освітньої та суспільної інформації;
- проведення наукових досліджень щодо удосконалення інтелектуальних технологій пошуку та обробки електронних інформаційних ресурсів;
- удосконалення нормативно-правової бази з питань обов'язкової передачі до бібліотек електронних аналогів тиражованих видань;
- урахування тенденцій розвитку науково-інформаційної сфери у процесі підготовки та підвищення кваліфікації фахівців нової генерації;
- активізації участі наукових бібліотек України у проєктах створення Світової, Європейської та Євразійської електронних бібліотек.

Показчик змісту журналу «Бібліотечний вісник» за 2010 рік

<i>Дорофєєва О.</i> Удосконалення доступу до галузевого веб-ресурсу (на прикладі реферативної бази даних порталу Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського)	№ 1	3–9	<i>Мамінова І.</i> Значення «Туркестанського альбому», укладеного О. Л. Куном, для вивчення історії Туркестанського краю	№ 2	34–37
<i>Артамонова Н.</i> Створення нових консолідованих електронних інформаційних ресурсів як розвиток засобів наукової комунікації (з досвіду медичної галузі)	№ 1	10–13	<i>Рузїєва Ф.</i> З історії створення бібліографічних джерел на території Середньої Азії	№ 2	38–39
<i>Станкевич О.</i> Українське книгознавство у мережевих ресурсах вітчизняного бібліотечного веб-сегмента Інтернету	№ 1	14–21	Видання Національної бібліотеки Узбекистану імені Алішера Навої. 2003–2009 рр.	№ 2	40–44
<i>Василенко О.</i> Визначальний етап розвитку бібліотечної статистики України (друга половина XIX – початок XX ст.)	№ 1	22–31	<i>Здановська В.</i> Інформаційно-бібліотечний складник сайтів науково-дослідних установ НАН України	№ 3	3–7
<i>Промська О.</i> Перші кроки української метабібліографії	№ 1	32–36	<i>Лопата О.</i> Електронні ресурси: порядок доступу та їх використання читачами наукової бібліотеки	№ 3	8–15
<i>Шатрова М.</i> Випуск ретроспективних бібліографічних видань з образотворчого мистецтва в Україні (1996–2005 рр.)	№ 1	37–43	<i>Стрішенець Н.</i> Каталог у епоху Google та Amazon	№ 3	16–27
<i>Дем'янюк Л.</i> Внесок IRANDOC у розвиток бібліотечної справи в Ірані	№ 1	44–48	<i>Лобузїна К., Гутник Л.</i> Український кіноплакат 1920–1990 рр. у фондах НБУВ: наукове упорядкування, дослідження та представлення матеріалів зібрання	№ 3	28–34
Національна бібліотека Узбекистану імені Алішера Навої: історія і сьогодення			<i>Кунанець Н.</i> Історія та сучасні тенденції розвитку бібліотечної освіти в Галичині	№ 3	34–38
<i>Умаров А.</i> Національна бібліотека Узбекистану імені Алішера Навої: сторінки історії і сучасний стан	№ 2	3–9	<i>Амлінський Л.</i> Бібліотечний комфорт: розкіш чи веління часу	№ 3	39–44
<i>Ахунджанов Е.</i> Книжкова культура Узбекистану: найважливіші тенденції розвитку та соціокультурні особливості	№ 2	10–21	<i>Дем'янюк Л.</i> Становлення та розвиток друкарства в Ірані	№ 3	44–51
<i>Рахматуллаєв М.</i> Розвиток інформаційних технологій у бібліотеках Узбекистану. Реформи та їх результати	№ 2	22–25	<i>Олтаржевський Д.</i> Корпоративні медіа та сучасне інформаційне суспільство	№ 3	51–57
<i>Борисов В.</i> Культура читання – культура самостійної дослідницької діяльності	№ 2	26–29	<i>Соловяненко Д.</i> Академічні бібліотеки у новому соціотехнічному вимірі: Частина перша. Академічна бібліотека як видавець	№ 4	3–14
<i>Тешабаєва У.</i> Організаційно-методична діяльність Національної бібліотеки Узбекистану імені Алішера Навої	№ 2	29–30	<i>Стрішенець Н.</i> Поняття «каталогізація» у компаративному контексті	№ 4	15–26
<i>Мамінова І.</i> Нові інформаційні технології збереження національної культурної спадщини Республіки Узбекистан	№ 2	31–33	<i>Добко Т.</i> Розвиток довідкової служби Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (до 30-річчя відділу довідково-бібліографічного обслуговування)	№ 4	27–40
			<i>Балагура І.</i> Проектування моделі українського рейтингу наукових публікацій	№ 4	40–48
			<i>Захарова Н.</i> Культурно-просвітницька функція національної бібліотеки в умовах державотворення (з досвіду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського)	№ 4	49–54

Самохіна Н. Вітчизняні «Губернские ведомости» у колекції газетних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського	№ 4	55–58	Литвинова Л. Дисертація як інформаційне, наукознавче та документознавче джерело (на прикладі спеціальності 07.00.08 – «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство»)	№ 4	59–62
Соловяненко Д. Академічні бібліотеки у новому соціотехнічному вимірі: Частина друга. Інфраструктура зберігання електронних науково-інформаційних ресурсів	№ 5	3–15	Березкіна В. Видавнича діяльність Канадського інституту українських студій	№ 4	63–68
Сербін О. Оптимізація інформації як передумова індексування та систематизації у рамках еволюції структури і функцій бібліотечної науки	№ 5	16–24	Супронюк О. Українці у США: енциклопедичний підсумок	№ 5	44–46
Дорофєєва О. Актуалізація інформаційного повідомлення у веб-комунікації: психолінгвістичний аспект	№ 5	25–33	Хроніка наукових подій		
Стрішенець Н. Класифікація в електронному середовищі	№ 5	34–43	Презентація електронного видання «Книжное собрание рода Хрептовичей»	№ 1	56–58
Соловяненко Д. Академічні бібліотеки у новому соціотехнічному вимірі: Частина третя. Роль академічних бібліотек у конструюванні інтегрованих інформаційних е-середовищ	№ 6	3–17	Київська філологічна школа і Володимир Перетц (до 140-річчя від дня народження вченого)	№ 3	70–71
Ігнатюк М. Упровадження АІБС «РБІС 64» у практику роботи бібліотек (з досвіду Житомирської універсальної наукової бібліотеки ім. О. Ольжича)	№ 6	18–26	IV міжнародна науково-практична конференція «Бібліотека і книга в контексті часу»	№ 4	69–71
Вертії Ж. Застосування тренінгових форм роботи у вітчизняному бібліотечному процесі	№ 6	26–33	Перша міжнародна наукова конференція молодих учених «Дослідник і віртуальне середовище» як здійснення запланованих перспектив	№ 4	71–72
Малолетова Н. Німецька національна бібліотека у Лейпцигу: основні напрями діяльності	№ 6	34–39	Наукова конференція «День науки-2010» в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського	№ 5	47–52
Огляди. Рецензії			XVII Міжнародна конференція «Бібліотеки та інформаційні ресурси в сучасному світі науки, культури, освіти і бізнесу» – Крим-2010	№ 5	52–56
Добко Т. Бібліографічне видання з питань реформування освіти у незалежній Україні	№ 1	53–54	Формування та використання бібліотечно-інформаційних ресурсів: проблеми, досвід, перспективи	№ 5	56–59
Коцур А. Осередок сільськогосподарської дослідної справи в Україні	№ 1	54–55	Міжнародна наукова конференція «Еволюція структури і функцій бібліотекознавства під впливом сучасних інформаційних технологій»	№ 6	40–70
Каліберда Н. Висвітлення теоретичних і організаційних основ бібліотечного обслуговування читачів у дослідженнях науковців Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського	№ 3	58–68	Ювілеї бібліотек		
Новальська Т. Нове видання з історії розвитку педагогічних бібліотек України	№ 3	68–69	Березкіна Н. Информационное обеспечение науки Беларуси: от рукописей к электронной библиотеке	№ 1	49–52
			Вітасмо		
			М. С. Слободянику – 60	№ 1	59–60
			В. А. Вергунову – 50	№ 3	72
			У нашої колеги ювілей	№ 5	60